

Jaakko Sievers

Lähentymistä kylmän sodan sallimissa rajoissa

Unkarin ulkopoliittiset suhteet Suomeen 1960-luvulla rauhanomaisen rinnakkaiselon, puolueettomuuden ja heimosukulaisuuden käsitteiden valossa

Yleisen historian Pro gradu -työ

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Tammikuu 2008

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	2
1.1 Unkarin ja Suomen toisen maailmansodan jälkeiset suhteet.....	2
1.2 Ulkopoliittikkaa realiteetit huomioiden: tutkimustehtävän esittely.....	8
1.3 Arkistomateriaalista muistelmiin: lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	11
1.4 Metodista keskeisiin käsitteisiin.....	16
2. Varovaisia askeleita, maltillisia päämääriä.....	23
2.1 Epävirallisen ja virallisen rajamaastossa.....	23
2.2 Suhteiden kehittämistä kylmän sodan varjossa.....	27
2.3 Kekkonen epävirallinen vierailu Unkarissa toukokuussa 1963.....	33
3. Itseluottamus kohdallaan: suhteet Kekkonen vierailun jälkeen.....	42
3.1 Erimielisyyttä lähentymisen suunnasta.....	42
3.2 Kohti tiiviimpää yhteistyötä: suhteiden aktiivinen laajentamiskäsi.....	48
3.3 Suomen puolueettomuuden uudelleenarvioinnin aika: Kremlin vallanvaihdon vaikutus Suomen ja Unkarin suhteisiin.....	56
3.4 Yhteistyötä kansanrintaman hengessä.....	66
3.5 Karjalainen Unkarissa Tšekkoslovakian miehityksen varjossa.....	71
4. Suhteet korkeammalle tasolle: Kekkonen virallisesti Unkarissa.....	81
5. Päätäntö.....	97

LÄHDELUETTELO

LIITTEET

1. Johdanto

1.1 Unkarin ja Suomen toisen maailmansodan jälkeiset suhteet

Oman lukunsa kylmän sodan historiassa muodostavat Unkarin ja Suomen väliset suhteet. Vaikka kylmän sodan historiaa on tutkittu paljon, ovat Unkarin ja Suomen suhteet jääneet tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Työni motiivina on valaista näitä suhteita, sillä tutkimukseni käsittelee Unkarin kylmän sodan aikaisia ulkopoliittisia suhteita Suomeen.

Nämä suhteet, ennen kaikkea kulttuurin saralla, olivat olleet ennen toista maailmansotaa laajat ja elinvoimaiset. Tästä todisteena voi pitää mm. maiden välille vuonna 1937 solmittua virallista kulttuurisopimusta¹. Toinen maailmansota muutti kuitenkin kaiken. Unkarin ja Suomen suhteet katkesivat sodan ja sen seurausten takia. Poliittisesti ja sotilaallisesti molemmat valtiot olivat vielä keväällä 1944 suhteellisen samankaltaisessa tilanteessa. Molempien valtioiden maaperällä oli saksalaisia sotajoukkoja ja molemmat olivat vaarassa joutua puna-armeijan miehittämäksi. Vuoden 1944 aikana Suomi kuitenkin onnistui välttymään neuvostojoukkojen miehitykseltä, kun taas Unkarin kohtalona oli päätyä puna-armeijan miehittämäksi.² Tästä lähtien maiden tarinat saivat toisistaan eriävän suunnan. Unkari muuttui sosialistiseksi kansandemokratiaksi ja Neuvostoliiton satelliittivaltioksi muiden puna-armeijan miehittämien Itä-Euroopan valtioiden tavoin, kun taas Suomi säilyi parlamentaarisena demokratiana ja kapitalistisena markkinatalousyhteiskuntana.³

Toisen maailmansodan seurauksena maailma ajautui puoleksi vuosisadaksi kylmään sotaan voittajavaltioiden Euroopan tulevaisuutta koskevien erimielisyyksien takia. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto, jotka vielä sodan aikana sotivat yhdessä liittolaisina Hitlerin Saksaa vastaan, eivät pystyneet sopimaan sodanjälkeisen Euroopan ja ennen kaikkea Saksan tulevaisuudesta. Entisten liittolaisten välejä kiristi myös yhteen sopimatomat ideologiset eroavaisuudet. Erimielisyyksien tuloksena Saksa jaettiin kahtia ja koko

¹ Unkarin ja Suomen suhteet juontavat juurensa 1800-lvulle saakka. Maiden välisistä kulttuurisuhteista maailmansotien välisellä ajalla ks. tarkemmin esim. Mattila, Anna-Liisa, ”Heimotyön alkuvaiheista kulttuurisopimusten sisältöön”. *Hungarologische Beiträge* 5. Toim. Lahdelma, Tuomo & Maticsák, Sándor. Jyväskylä: University of Jyväskylä 1995, 233–245.

² Pohjonen, Juha, ”In Kekkonen and Kádár We Trust”. *Hungarologische Beiträge* 18. *Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006, 77.

³ Suomen ja Unkarin toisen maailmansodan jälkeisen tilanteen kehittymisestä ks. esim. Gati, Charles, *Hungary and the Soviet Bloc*. Durham: Duke University Press 1986, 13–43, 73–99.

Eurooppa blokkiutui kahteen eri. Tuloksena oli kaksinapainen valtajärjestelmä, varustelukilpailu sekä suurvaltablokkien välinen alituinen vastakkainasettelu. Tämä kaikki vaikutti merkittävästi myös Unkarin ja Suomen välisiin suhteisiin, jotka tulivat riippuvaiseksi sekä Neuvostoliiton hyväksynnästä että suopeasta kansainvälispoliittisesta tilanteesta.

Suomen ja Unkarin suhteiden kehittäminen ei ollut yksinkertainen asia toisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa. Unkarissa vallankahvaan pääsivät käsiksi kommunistit, jotka vuosien 1947–49 aikana saivat mm. vaalivilpin ja uhkailun keinoin raivattua vastustajansa pois tieltä ja kahmittua vallan itselleen. Kesällä 1948 Unkarin sosiaalidemokraattinen puolue yhdistettiin kommunistiseen puolueeseen ja tämän takia vuotta 1948 on pidetty Unkarissa viimeisenä etappina diktatuurin muodostamisessa. Maasta muodostettiin kommunistisen puolueen hallinnoima ja Moskovalle uskollinen yksipuoluediktatuuri, jonka kiistattomaksi johtajaksi nousi Mátyás Rákosi⁴. Rákosin johtamaan kansandemokraattiseen Unkariin pystytettiin ultrakommunistinen järjestelmä, joka jakoi maailman mustavalkoisesti ystäviin ja vihollisiin. Ystäviä olivat Neuvostoliitto ja muut sosialistiset valtiot, kun taas lähes koko läntinen maailma oli imperialistinen ja täten samalla kansandemokraattisen Unkarin vihollinen. Poikkeuksina voidaan pitää mm. Ruotsia ja Suomea, jotka olivat vain kapitalistisia, mutta eivät imperialistisia. Rákosin aikana Unkarin suhteet Suomeen olivat kaiken kaikkiaan korrektit ja viralliset, sillä Suomea ei Unkarissa luokiteltu vihollisvaltioiden joukkoon sen erityislaatuisen kansainvälispoliittisen aseman takia. Sisäpolitiikka oli 1950-luvun alun Unkarissa kuitenkin keskeisellä sijalla ja täten ulkopoliitiikka sekä ulkopoliittisten suhteiden hoitaminen toisarvoisia tehtäviä hallinnon näkökulmasta.

Unkarin ja Suomen virallisten poliittisten suhteiden rinnalle perustettiin vuoden 1950 lokakuussa *Suomi–Unkari-seura*, jonka tavoitteena oli lähentää ja laajentaa maiden välisiä suhteita. Aloitteen seuran perustamiseksi teki Unkarin Helsingin asianhoitaja Ferenc Münnich⁵. Seuran tavoitteena oli herättää suomalaisten mielenkiinto kansan-

⁴ Mátyás Rákosi (1892–1971) oli Moskovan emigranttikommunisti ja hän oli toiminut jo vuonna 1919 Unkarin neuvostotasavallan puna-armeijan komentajana. Hän oli Unkarin kommunistisen puolueen kiistan johtaja vuoden 1949 jälkeen. Rákosi pystytti Unkariin omaa nimeään kantavan stalinistisen diktatuurin, joka hallinnoi terrorin – väkivallan, pelottelun ja uhkailun – avulla, sekä henkilökultin. Vuosia 1949–52 kutsutaankin Unkarissa Rákosin diktatuurin vuosiksi. Rákosia on kutsuttu myös mm. Stalinin parhaaksi ”oppilaaksi”. Ks. Rákosista lisää esim. Litván, György (ed.), *The Hungarian Revolution of 1956. Reform, Revolt and Repression 1953–1963*. New York: Longman 1996, 208.

⁵ Münnich (1886–1967) oli myös Moskovan emigranttikommunisti ja mm. Espanjan sisällissodan veteraani. Toisen maailmansodan jälkeen hän toimi Budapestin poliisipäällikkönä ja diplomaattina Helsingissä, Moskovassa, Sofiassa ja Belgradissa. Hänen poliittisen uran huippu ajoittuu Unkarin vuoden 1956 kansan-

demokraattista Unkaria kohtaan ja levittää sosialistista propagandaa Suomessa. Aluksi seuran jäseniksi hyväksyttiin vain poliittisesti korrekkit, ts. vasemmistolaisesti suuntautuneet, henkilöt.⁶ Seuran jäsenmäärä ei kuitenkaan kasvanut toivotulla tavalla ja täten seuran politiikkaa oli muutettava. Unkarilaiset herättivät henkiin vanhan ja romanttisen heimosukulaisuus-retoriikan, jotta suomalaisten mielenkiinto Unkaria kohtaan lisääntyisi. Taktiikka näytti toimivan, sillä seuran jäsenmäärä moninkertaistui. Pohjosen mukaan vuoteen 1952 mennessä seurasta oli tullut tehokas propagandan levittämiskanava, mutta sen poliittinen painoarvo pysyi kuitenkin marginaalisena.⁷ SUS oli unkarilaisille kuitenkin hyvä työkalu kehittää suhteita Suomeen ja suomalaisiin.⁸

Askel kohti lämpimämpiä suhteita tapahtui vuoden 1952 aikana, jolloin Suomi alkoi saada positiivista julkisuutta Unkarissa. Toisaalta tähän vaikutti Helsingin kesäolympialaiset vuonna 1952, jotka olivat ennenkuulumattoman menestykselliset unkarilaisille urheilijoille. Toisaalta Suomen pääministeri Urho Kekkosen puheet rauhanomaisesta rinnakkaiselosta sekä hänen ajama ulkopoliittinen linja että hyvät suhteet Neuvostoliittoon herättivät kiinnostusta Unkarin vallanpitäjien keskuudessa. Kekkosen *Maakansa*-lehdelle tammikuussa 1952 antamaa lausuntoa rauhanomaisesta rinnakkaiselosta lainattiin laajalti Unkarin lehdistössä ja sitä pidettiin tärkeänä aloitteena rakennettaessa rauhanomaista *status quo*a Eurooppaan.⁹ Rauhanomaisen rinnakkaiselon mukainen politiikka tulikin muodostamaan pohjan sekä Neuvostoliiton että sen satelliittivaltioiden ulkopoliitikalle 1950-luvun puolivälistä lähtien (ks. lisää kappaleesta 1.4.).

Unkarin valtion ensimmäinen viisivuotissuunnitelma (1950–1954) oli ajanut maan taloudelliseen kriisiin ja maata uhkasi mm. nälänhätä¹⁰. Jotakin oli tehtävä,

nousun jälkeiseen aikaan, jolloin hän toimi mm. Kádárin Unkarin pääministerinä ja kommunistisen puolueen poliittisen keskuskomitean jäsenenä vuosina 1957–65. Ks. lisää Litván 1996, 206.

⁶ MOL, XIX-J-1-k-Finn 7d. 12/a-019651KÜM. Finn-magyar egyesület lehetőségei. Helsinki, 1950. március 1., Münnich Ferenc; MOL, XIX-J-1-k-Finn 7d. 12/a-020217. Finn-magyar egyesület lehetőségei. Helsinki, 1950. április 5., Münnich Ferenc.

⁷ Pohjonen 2006, 84.

⁸ Raija Oikari on osoittanut, että SUS oli riippuvainen Unkarin Helsingin lähetystöstä ja lähetystön tuli myös hyväksyä sekä seuran toiminta että johto. Ks. Oikari, Raija, ”On the Borders of Propaganda and What Can Be Said: Hungarian-Finnish Cultural Relations during the Kádár-Kekkonen Era.” *Hungarologische Beiträge* 18. *Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyssönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2006, 329; Ks. SUS:sta lisää Honka-Hallila, Helena (toim.), *Meidän Unkari: Suomi-Unkari seura 1950–2000*. Helsinki 2000.

⁹ Pohjonen 2006, 85.

¹⁰ Raskaan teollisuuden suosiminen ja pakkokollektivisointi olivat ajaneet Unkarin talouden katastrofaaliseen tilaan. Rákosin ajan Unkarin yhteiskunnallisista ja taloudellisista oloista ks. esim. Kovrig, Bennett, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár*. Stanford California: Hoover Institution Press 1979, 233–266; Schöplin, George, ”Hungary after the Second World War”. *The Hungarian Revolution of 1956. Reform, Revolt and Repression 1953–1963*. Ed. Litván, György. New York: Longman 1996, 17–22; Romics, Ignác, *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó 2001, 338–346.

sillä maa oli eristetty niin taloudellisesti kuin poliittisesti, mutta sosialismista ei voinut kuitenkaan luopua. Unkarissa Rákosi joutui syrjään ja valtaan nousi Imre Nagy¹¹, joka yritti suorittaa maassa taloudellisen reformin tässä kuitenkin epäonnistuen¹². Unkari uudelleen arvioi suhteensa Suomeen ja päätti alkaa lähestyä sitä. Suhteiden kehittäminen ja solmiminen kapitalistiseen Suomeen oli mahdollista, sillä Suomea ei pidetty vihollisena.¹³ Suhteiden kehittämisen mahdollisti myös Stalinin kuolema vuonna 1953 ja Moskovasta puhaltaneet 'tuulet', jotka eivät ulottuneet ainoastaan Unkariin asti, vaan vaikuttivat koko maailmanpolitiikan ja kylmän sodan hetkittäiseen "pehmenemiseen". Pohjonen kirjoittaa seuraavaa Unkarin motiiveista kehittää suhteitaan Suomeen:

"Unkari tarvitsi ikkunan länteen. Suomi oli juuri se, mitä Unkari tarvitsi. Se oli hyvissä väleissä sekä Neuvostoliiton että lännen kanssa ja oli saamassa mainetta kansainvälisenä välittäjänä."¹⁴

Pohjosen väite on rohkea ja jokseenkin harhaanjohtava, sillä Unkari oli tiivis osa sosialistista blokkia, eikä poliittisen suunnanmuutoksen tekeminen kylmän sodan kontekstissa ollut niin helppoa, mitä Pohjonen antaa ymmärtää. Unkarin poliittinen eliitti koostui sosialismiin uskoneista henkilöistä, jotka pyrkivät kehittämään omaa järjestelmänsä. Toisaalta Pohjosen väite on myös osaltaan oikeaan osuva, sillä suurissa taloudellisissa vaikeuksissa olevalle sosialistiselle Unkarille oli elintärkeää saada taloutensa kuntoon. Neuvostoliitto ja itäblokin muut sosialistiset valtiot olivat kykenemättömiä antamaan tarvittavaa taloudellista apua, kun taas samaan aikaan länsimaiden talouskasvu oli ennennäkemättömän laajaa, jonka loppua ei ollut näkyvissä¹⁵. Pienen pohjoisen, mutta kapitalistisen, Suomen kautta Unkarikin saattoi hyötyä lännen jatkuvasta vaurastumisesta.

¹¹ Imre Nagy (1896–1958) toimi pääministerinä 1953–55 ja uudelleen vuoden 1956 kansannousun aikana. Nagy oli niin ikään Moskovan emigranttikommunisti, mutta myös agraariekonomisti. Hän oli kansannousun keskeisimpiä henkilöitä ja nautti kansan keskuudessa suosiota monista muista kommunistisista poliitikoista poiketen. Nagysta muodostui kansannousun marttyyri, sillä hänet hirtettiin kesällä 1958. Ks. Litván 1996, 206; Rainer, János M., *Nagy Imre. Politikai életrajsz II. köt. 1953-1958*. Budapest: 1956-os Intézet 1999; Rainer, János M., *Imre Nagy: The Leader and Martyr. Bulletins on 1956. No. 1*. Budapest 2006.

¹² Ks. esim. Békés, Csaba, Byrne, Malcolm & Rainer, János M. (ed.), *The 1956 Hungarian Revolution: A History in Documents*. Budapest: CEU Press 2002, 4–8.

¹³ Pohjonen 2006, 94.

¹⁴ "Hungary needed a window to the West. Finland was just what Hungary needed. It was on good terms with the Soviet Union, with the West, and it was gaining reputation as an international mediator." Ibid., 99.

¹⁵ Eric Hobsbawm on nimennyt toista maailmansotaa seuranneet kolme vuosikymmentä kapitalistisen maailman kulta-ajaksi, sillä kaikki sitä aiemmin vaivanneet ongelmat, kuten työttömyys ja lama, näyttivät kadonneen. Kapitalistisen maailman talouskasvu oli ennen kokemattoman laajaa, kun taas sosialistiset maat kamppailivat suurien yhteiskunnallisten ongelmien kanssa. Hobsbawmin mukaan sosialististen valtioiden taloudet kasvoivat 1950-luvulla kuitenkin lähes yhtä nopeasti kuin kapitalististen maiden ja vasta

Uuden neuvostojohdon – Hruštšovin, Malenkovin, Molotovin ja Berijan – Stalinin kuoleman jälkeinen poliittinen suunnanmuutos mahdollisti stalinistisen terrorin lieventämisen sisäpolitiikassa ja pehmeämmän otteen ulkopoliitiikassa. Neuvostoliitto pyrki vastakkainasettelujen vähentämiseen ja lähentymään länttä. Samaan aikaan Länsi-Saksa liittyi kuitenkin Natoon vuonna 1955 ja tälle vastavetona Neuvostoliitto perusti satelliittivaltioidensa kanssa Varsovan liiton, johon myös Unkari liittyi. Kylmä sota ei kuitenkaan kärjistynyt tämän takia, sillä samana vuonna puna-armeija vetäytyi Itävallasta. Ehtona sen vetäytymiseen olivat Itävallan pysyvä puolueettomuus ja Neuvostoliiton satelliittivaltioiden hyväksyminen YK:n jäseniksi.¹⁶

Helmikuussa 1956 pidettiin NKP:n 20. puoluekokous, jonka päätöslauselmat sekä Hruštšovin kuuluisa salainen puhe vaikuttivat merkittävästi itäblokin tuleviin tapahtumiin. Puoluekokouksessa Hruštšov pani alulle *destalinisaation* paljastaen ja tuomiten Stalinin harjoittaman terrorin. Samalla Neuvostoliiton ja täten koko itäblokin ulkopoliittiseksi doktriiniksi julistettiin rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikka.¹⁷ NKP:n puoluekokous pani alulle tapahtumaketjun, mikä johti lopulta levottomuuksiin Puolassa ja kansannousuun Unkarissa lokakuussa 1956.¹⁸

Unkarin ja Suomen välisten suhteiden kehitys pysähtyi kesän 1956 aikana, jolloin Rákosi joutui lopullisesti väistymään vallasta. Tapahtumien kulku ja kärjistyminen itse kansannousuksi eivät jättäneet Unkarissa sijaa ulkopoliittisten suhteiden kehittämiseksi. Suomessa Unkarin kansannousuun reagoitiin voimakkaasti. Presidentti Kekkonen otti mm. yhteyttä Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystöön, tarjoutui asiassa välittäjäksi ja oli valmis jopa matkustamaan Budapestiin. Kekkoselle asia oli tunnepitoinen, sillä kyseessä oli sukulaiskansa, jota kohtaan Kekkosella – ja monella muulla suomalaisella – oli vanhoja heimosympatioita.¹⁹ Unkarin kansannousu toimiikin vedenjakajana Suomen ja Unkarin välisissä suhteissa. Suhteet maiden välille piti muodostaa uudelle pohjalle, sillä Unkarissa vallanpitäjät osaltaan vaihtuivat.

1960-luvulla selvisi, että kapitalismi oli päässyt sosialismin ohi. Tämän takia on jokseenkin ongelmallista väittää, että Unkari etsi ikkunaa länteen. Ks. lisää kulta-ajasta Hobsbawm, Eric, *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*. Tampere 1999, 326–339.

¹⁶ Békés, Byrne & Rainer 2002, 1-2.

¹⁷ Ibid., 10.

¹⁸ Unkarin kansannousu vuonna 1956 on Unkarin lähihistorian merkittävimpiä tapahtumia ja aiheesta on kirjoitettu lukuisia tutkimuksia viime vuosina. Tehtävänäni ei ole käsitellä kansannousua ja sen syitä, vaan keskityn kansannousun jälkeisen Unkarin kansainvälispoliittiseen asemaan. Ks. kansannoususta lisää esim. Békés, Byrne, Rainer 2002; Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino, *Unkarin kansannousu 1956*. Helsinki: WSOY 2006.

¹⁹ Suomi, Juhani, *Urho Kekkonen 1956–1962. Kriisien aika*. Helsinki: Otava, 1992, 64–65; Jakobson, Max, *20. vuosisadan tilinpäätös II. Pelon ja toivon aika*. Helsinki: Otava 2001, 212.

Kansannousun kukistuttua nousi Unkarin uudeksi johtohahmoksi János Kádár²⁰, joka pysyi vallassa aina vuoteen 1988 saakka. Täten hän on myös keskeinen henkilö työni kannalta. Kádár perusti 4. päivänä marraskuuta Szolnokissa vastahallituksen Nagyn hallitukselle ja julisti hallituksensa edustavan jo aiemmin perustettua uutta Unkarin Sosialistista Työväenpuoluetta (MSZMP). Marraskuun 7. päivänä Kádár saapui lopulta Budapestiin neuvostojoukkojen mukana²¹. Hänen alku Unkarin johdossa ei kuitenkaan ollut helppo, eivätkä uuden hallinnon ensimmäiset viikot todellakaan olleet ”ruusuilla tanssimista”. Kádár joutui alusta alkaen kamppailemaan auktoriteettinsa ja uskottavuutensa eteen. Ensimmäisinä viikkoina paluunsa jälkeen hänen valtansa katsottiin perustuneen ainoastaan neuvostotankkeihin ja häntä pidettiin vallankumouksen petturina. Unkarissa sanottiin, että Kádár oli maan vihatuin mies.²²

Myös Kádárin hallitseman Unkarin kansainvälinen asema oli heti alusta alkaen hankala. Neuvostojoukkojen väkivaltaiset toimet tuomittiin maailmalla kovaan ääneen ja myös Kádár Unkarin uutena johtajana sai oman osansa kritiikistä. Samaten Kádárin alullepanema *repressio* eli kurinpalautus herätti vastalauseita lännessä. Läntinen maailma ei myöskään halunnut olla missään tekemisissä hänen hallituksen kanssa, joka katsottiin olevan pelkkä Moskovan asettama marionettihallitus. Lännessä vaadittiin kovaan ääneen Unkariin vapaita vaaleja sekä neuvostojoukkojen Unkarista poisvetämistä. Unkarin kysymys nostettiin YK:n asialistalle Suezin kriisin lauettua ja sitä ryhdyttiin käsittelemään turvallisuusneuvostossa 4. päivänä marraskuuta²³. Yhdysvallat ehdotti Neuvostoliiton intervention tuomitsemista ja pikaista lopettamista, mutta Neuvostoliitto käytti veto-oikeuttaan ehdotusta vastaan. Asian käsittely siirtyi YK:n ylimääräiseen yleiskokoukseen, jossa esitettiin monta loppulauselmaa Unkarin kriisin lopettamiseksi.

²⁰ Kádár (1912–1989) on Unkarin lähihistorian merkittävin henkilö. Hän oli Unkarin poliittisen elämän johtohahmo vuodesta 1956 vuoteen 1988 ja kyseinen ajanjakso onkin nimetty Unkarissa hänen mukaansa. Vuoden 1956 kansannousun jälkiselvittelyjen takia Kádár oli pitkään kansainvälisesti ’hyljeksitty’ henkilö, mutta vuosien saatossa hänestä kehittyi kansainvälisestikin arvostettu valtiomies. Ks. Kádárista lisää mm. Shawcross, William, *Crime and Compromise. Janos Kadar and the Politics of Hungary Since Revolution*. London: Weidenfeld and Nicolson 1974; Rácz, Árpád (szerk.), *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életéről*. Budapest: Rubicon-Aquila-Könyvek 2001; Gough, Roger, *A Good Comrade. János Kádár, Communism and Hungary*. London New York: I. B. Tauris 2006; Huszár, Tibor, *Kádár – A hatalom évei 1956–1989*. Budapest: Corvina Kiadó 2006.

²¹ Vielä muutamaa päivää aiemmin hän oli ollut Nagyn vallankumoushallituksessa, mutta 1. päivänä marraskuuta hän katosi yhdessä Münnichin kanssa. Heidät oli kutsuttu Neuvostoliiton lähetystöön ja lennätetty Moskovaan. Lopulta Kádár nimettiin Unkarin uudeksi johtajaksi ja hän sai tehtäväkseen muodostaa vastahallituksen Nagyn hallitukselle. Ks. lisää esim. Halmesvirta & Nyysönen 2006, 88–89 ja 98.

²² Romsics 2001, 401.

²³ Länsivaltojen suhtautumisesta Unkarin kansannousuun sekä Suezin kriisin samanaikaisuudesta ks. Békés, Csaba, ”The 1956 Hungarian Revolution and the Western Great Powers.” *Hungary 1956*. Ed. Hihnal, Paula & Vehviläinen, Olli. Tampere: Jäljennepalvelu 1995.

Käytännössä YK oli voimaton, eikä pystynyt konkreettisesti vaikuttamaan Unkarin tapahtumiin. Kádárin hallitus joutui kuitenkin vaikeaan asemaan, sillä länsivaltat asettivat sen täydelliseen taloudelliseen ja poliittiseen boikottiin. Unkari olikin pitkään kansainvälisesti eristetty ja se joutui kamppailemaan kansainvälisen uskottavuutensa eteen aina 1960-luvun alkuun saakka. Tässä vaikeassa tilanteessa Unkari alkoi pikkuhiljaa uudelleen lämmittää suhteitaan Suomeen.

1.2 Ulkopoliittikkaa realiteetit huomioiden: tutkimustehtävän esittely

Työni tehtävänä on tutkia Kádárin ajan Unkarin ulkopoliittisia suhteita Suomeen. Jotta näkökulmastani ei kuitenkaan muodostuisi liian yksipuolista, on minun jossain määrin otettava huomioon myös Suomen suhteet Unkariin ja tuotava ne esille. Työni painopiste on kuitenkin Unkarissa ja Unkarin suhteissa Suomeen.

Yksinkertaistetusti tutkin sitä, minkälaiset Unkarin kansantasavallan ulkopoliittiset suhteet Suomeen olivat. Mitä Unkari halusi saavuttaa suhteillaan Suomeen? Tarkastelen myös sitä, mitkä olivat sen motiivit kehittää ulkopoliittikan saralla suhteitaan kapitalistiseen Suomeen. Tutkimuskysymykseni yksinkertaistettuna on seuraava: miksi Unkari halusi ylläpitää ja kehittää ulkopoliittisia – vuodesta 1960 lähtien diplomaattisia – suhteitaan Urho Kekkosen ajan Suomeen? Käsittelen myös sitä, miten maiden väliset suhteet ulkopoliittikan osalta kehittyivät. Tutkimustehtävänäni on tutkia ulkopoliittikkaa ja ulkopoliittisia suhteita, ei niinkään diplomatiaa. Diplomatia on kuitenkin erottamaton osa ulkopoliittikkaa, mutta ei työni kannalta kuitenkaan ulkopoliittikan keskeisin osa-alue.

Kádárin ajan Unkarin ulkopoliittikka oli pitkälle sidoksissa Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan. Olihan NKP:n pääsihteeri Nikita Hruštšev nostanut Kádárin Unkarin politiikan huipulle ja oli täten eräänlainen Kádárin turva ja tuki. Kádár tunsu henkilökohtaisesti olevansa velkaa Hruštševille oman asemansa saavuttamisesta ja heidän välille kehittyikin hyvin tiivis ja lämmin (ystävyyssuhde).²⁴ Kádár kehitti luottamukselliset suhteet myös muihin neuvostojohtajiin ja noudatti Kremlin ulkopoliittista linjaa kaikissa tärkeimmissä asioissa. Vastaavasti hän sai puolestaan vapaammat kädet Unkarin sisäpolitiikassa sekä Unkarin taloudellisten että yhteiskunnallisten olojen liberalisoimisessa ja

²⁴ Kádárin kerrotaan kutsuneen Hruštševia mm. isälliseksi ystäväkseen ja isoveljekseen (*atyai barátja és idősebb testvér*), jota hän tulisi aina kunnioittamaan. Kádárin suhteesta Hruštševiin ks. Földes, György, ”Barátság felsőfokon. Kádár és Hruscov”. *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életéről*. Szerkesztette Rác, Árpád. Budapest: Rubicon-Aquila-Könyvek 2001, 88–94.

kehittämisessä.²⁵ On kuitenkin virheellistä pitää Kremlin ulkopoliittikkaa synonyyminä Kádárin hallinnon ulkopoliittiselle linjalle, sillä Unkarin ja muiden pienten sosialististen valtioiden ulkopoliittikka eri osa-alueineen oli moniulotteisempaa, mitä on annettu aiemmin ymmärtää.²⁶ Tämä Unkarin ja Neuvostoliiton harjoittaman ulkopoliittikan tiivis suhde on kuitenkin otettava huomioon tutkittaessa Unkarin suhteita Suomeen.

Neuvostoliiton ulkopoliittikan saralla satelliittivaltioilleen asettamat rajat olivat kylmän sodan realiteetti, joka tulee tutkimuksessa tuoda esille ja pitää mielessä. Tutkin myös sitä, missä rajoissa Unkarin oli mahdollista kehittää suhteitaan Suomeen. Ylipäätään minun on tuotava Unkarin ulkopoliittikka, sen luonne ja realiteetit, selvästi esille, sillä tutkimukseni käsittelee Unkarin ulkopoliittikan yhtä osa-aluetta. Tutkin sitä, mikä rooli Unkarin Suomi-politiikalla oli sen yleisessä ulkopoliittisessa linjassa.

Tutkittaessa sosialistisen Unkarin ulkopoliittikkaa – tai politiikkaa ylipäätään – on otettava huomioon sosialistisen järjestelmän päätöksentekojärjestelmä erityispiirteineen. Sosialistisessa järjestelmässä puolueella oli keskeinen rooli ja se piti hallussaan keskusvaltaa. Puolueen sisällä keskuskomitea oli ylintä valtaa käyttävä elin, mutta sekään ei loppujen lopulta tehnyt päätöksiä viime kädessä. Keskuskomitean jäsenten joukosta valittiin henkilöt poliittiseen komiteaan sekä puolueen johtaja, puoluesihteerit, jotka lopulta tekivät päätökset.²⁷ Päätöksenteko oli hyvin keskittynyttä ja tiettyjen henkilöiden käsissä. Tästä päätöksiä tekevästä eliitistä on hyvä olla selvillä, jotta vääriä johtopäätöksiltä välttyttäisiin.

Myös Kádárin hallinnon Unkarissa päätöksenteko oli keskittynyt pienen joukon käsiin. Tämä joukko – ns. Kádárin klikki ja viime kädessä itse Kádár – piti käsissään suunnattoman suurta valtaa. Se teki kaikki (enemmän tai vähemmän) tärkeät päätökset. Vallankäyttö tapahtui todellisuudessa siis ylhäältä alaspäin. Hallituksen tehtäväksi jäi päätösten tekeminen puolueen keskuselinten jo tekemien päätösten pohjalta, jotka parlamentti, mikä kokoontui muutaman kerran vuodessa, lopulta vahvisti.²⁸ Ulkopoliittikan osalla tämä tarkoitti sitä, että ulkoministeriön funktiona oli lähinnä tiedonvälitys puolueen ulkoasiainosastolle sekä tehtyjen päätösten täytäntöönpano. Puolueen ulkoasiainosasto teki ulkoministeriöltä saadun tiedon pohjalta ehdotukset joko poliittiselle tai

²⁵ Romsics 2001, 512–513.

²⁶ Békés, Csaba, “Magyar külpolitika a szovjet szövétség rendszerben, 1968–1989.” *Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok*. Szerkesztette Gazdag, Ferenc & Kiss J. László. Budapest: Zrínyi Kiadó 2004 (Békés 2004 b), 135.

²⁷ Kornai, János, *The Socialist System. The Political Economy of Communism*. Budapest: CEU 1992, 33–34. Ks. lista MSZMP:n poliittisen komitean jäsenistä liitteestä 2.

²⁸ *Ibid.*, 35–38.

keskuskomitealle, jotka lopulta päättivät asioista. Informaation kulku oli siis päinvastainen päätöksentekoon nähden ja tapahtui alhaalta ylöspäin.²⁹

Rajaan tutkimukseni koskemaan vain 1960-lukua, jolloin maiden väliset suhteet olivat vasta kehittymäisillään ja hakivat sekä muotojaan että rajojaan. Aloitan aiheeni käsittelyn 1960-luvun alusta, vuodesta 1960, jolloin Kádárin Unkari solmi diplomaattisuhteet Suomeen. Päätöspisteenä työssäni toimii vuosi 1969, jolloin Kekkonen teki virallisen valtiovierailun Unkariin. Käsittelen kuitenkin lyhyesti 1950-luvun lopun, Unkarin kansannousun jälkeisiä, tapahtumia, sillä ne muodostavat työlleni taustan, jota ei voi ohittaa. Kádárin järjestelmän vakiinnuttaessaan asemiaan täytyi sen myös luoda ulkopoliittiset suhteensa uudelleen.

Jaan tutkimukseni kolmeen eri osaan. Ensimmäinen osa sisältää Unkarin suhteiden kehittymisen Suomeen diplomaattisuhteiden solmimisesta presidentti Kekkonen ensimmäiseen vierailuun Unkarissa vuonna 1963³⁰. Toisessa osassa käsittelen Unkarin ja Suomen suhteiden kehittymistä Kekkonen epävirallisesta vierailusta Suomen ulkoministeri Ahti Karjalaisen vierailuun Unkarissa vuonna 1968. Työni kolmannessa ja viimeisessä osassa keskityn presidentti Kekkonen vuonna 1969 suorittamaan viralliseen valtiovierailuun Unkarissa, johon työni myös huipentuu.

Kádárin Unkarin politiikkaa ja suhteita Suomeen voi helposti tutkia ja lähestyä suoritettujen valtiovierailujen kautta sekä niiden kontekstissa. Mari Varesen mukaan valtiovierailut ja niiden sisältö toimivat Unkarin ja Suomen suhteiden tutkimuksen kannalta eräänlaisina ”ikkunoina” ja hyvänä lähestymistapana. Valtiovierailut sisältävät informaatiota ko. suhteista ja niiden muodot antavat epäsuoraa tietoa siitä, kuinka tärkeinä itse vierailuja pidettiin.³¹ Väittäisin myös, että valtiovierailut olivat ns. ’kliimakseja’, ts. huippukohtia, Unkarin ja Suomen suhteissa ja symbolisia merkityksiltään. Ne olivat asianomaisten toinen toiselleen osoittama hyväntahdonosoitus. Lähestyn aiheitani myös valtiovierailujen kautta, mutta tarkoitukseni ei ole kuitenkaan keskittyä pelkästään

²⁹ Ks. lisää sosialistisen järjestelmän erityispiirteistä sekä Kádárin järjestelmästä Bihari, Mihály, *Magyar Politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest 2005, 251–276, 298–313.

³⁰ Vaikka Kekkonen vierailu oli luonteeltaan epävirallinen, se oli kuitenkin ensimmäinen länsimaisen valtiojohtajan vierailu Kádárin Unkariin kansannousun jälkeen. Tämä on seikka, joka näytetään helposti unohtavan. Vares, Mari, ”Policy of Friendship: The Image of Hungarian-Finnish Relations during the Kekkonen Era.” *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2006, 202.

³¹ ”The visits as such and their contents are the mirror of the relations: they contain data of the relations, and their forms give indirect information of the weight that was attached to them.” Ibid.

niiden tarkasteluun. Tiivis osa tutkimustani on ulkopoliitiikan rakentamisen muulla osalla. Työni sisältää myös vieraskielisiä lainauksia, jotka olen itse suomentanut.

Tutkimukseni on osa kansainvälisten suhteiden tutkimustraditiota ja diplomaattisten suhteiden historiaa. Työssäni tutkin kahden pienen maan, Suomen ja Unkarin, välisiä ulkopoliittisia ja diplomaattisia suhteita, niiden kehittymistä ja laajentumista. En käsittele työssäni pelkästään itse diplomatiaa ja sen tekemistä, joten työni ei ole diplomaattista historiaa puhtaassa mielessä. Työni sisältää myös käsitehistoriallisen lähestymistavan (ks. lisää kappaleesta 1.4.), sillä käytän käsitteitä työssäni viitekehyksenä ja tutkin aihettani käsitteiden valossa. Työni ei kuitenkaan ole käsitehistoriallinen tutkimus, sillä itse käsitteet eivät ole työni tärkein tutkimuskohde.

1.3 Arkistomateriaalista muistelmiin: lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Työni pohjana toimii laaja kirjo alkuperäislähdemateriaalia, mutta myös käyttämäni tutkimuskirjallisuus. Primääri- eli alkuperäislähteinä olen käyttänyt lähinnä unkarilaisia arkistolähteitä, mutta tukeudun myös suomalaiseen arkistomateriaaliin. Näiden lisäksi käytän alkuperäislähteinä erinäisiä puheita ja kirjoituksia käsittelemieni vuosien varrelta, mutta suurin painoarvo työni kannalta on unkarilaisilla arkistolähteillä. Koska lähdepohjani on kovin monipuolinen, tulee lähteiden tulkittamisessa ja johtopäätöksien tekemisessä olla varovainen. On tiedostettava ja tuotava esille se, minkä materiaalin pohjalta tulkintoja tekee.

Päälähteenäni käytän Unkarin Kansallisarkiston (*Magyar Országos Levéltár*, MOL) arkistomateriaalia. Hyödylliset aineistot työni kannalta ovat MSZMP:n keskusjohdon (*központi vezető szervezet*, KS) poliittisen komitean (*politikai bizottság*, KS-288-5) ja ulkoasiainosaston (*külügy osztály*, KS-288-32) Suomea koskevat aineistot. Tämä materiaali on hyödyllistä työni kannalta jo pelkästään sen takia, että kyseisissä puolue-elimissä sekä valmisteltiin että tehtiin päätökset ulkopoliittikkaa koskevissa asioissa. Myös Unkarin ulkoministeriön (*külügyminiszterium*, KÜM) Suomea koskeva materiaali on työni kannalta hyödyllistä, sillä kyseisestä materiaalista saatava tieto on sekä tarkempaa että kuvailevampaa luonteeltaan ja se koostuu pääasiassa Unkarin Helsingin suurlähetystön raporteista. Sen pohjalta on helpompi luoda kokonaiskuva erinäisistä tapahtumista sekä muodostaa työni narratiivi punaisine lankoineen.

Arkistomateriaalia on olemassa enemmän kuin työni kannalta olisi tarpeen, sillä sosialistiselle järjestelmälle oli ominaista se, että lähes kaikesta raportoitiin keskus-

johdolle. Puolue halusi olla selvillä asioista ja tapahtumista ja täten korkein puoluejohto saattoi päättää aivan pienimmistäkin asioista. Esimerkiksi Unkarin Helsingin suurlähetystöllä oli tapana kirjoittaa muutaman kuukauden välein tarkka selvitys siitä, mitä Suomessa oli tapahtunut, mutta myös siitä, mitä suurlähetystön henkilökunta oli tehnyt. Kaikesta raportoitiin. Lähteiden arvoa on täten mietittävä ja ne on asetettava hierarkkiseen järjestykseen. Tärkeimpinä lähteinä toimivat puolueen poliittisen komitean ja ulkoasiainosaston Suomea koskeva materiaali sekä ulkoministeriön Suomea ja ylipäätään ulkopolitiikkaa koskevat lähteet. Tämän takia olen lähteideni suhteen valikoiva ja tukeudun työni kannalta vain tärkeimpiin lähteisiin. Tähän valintaan vaikuttaa myös se seikka, että pyrin pitämään opinnäytetyöni laajuudeltaan sille suositelluissa rajoissa sekä se, että työni pääaineisto ei sijaitse Suomessa, vaan Unkarissa, Budapestissa.

Seikka, joka tulee ottaa huomioon alkuperäislähteitä tulkitessa, jotta vääriä tulkinnoilta ja johtopäätöksiltä vältyttäisiin, on sosialistiselle järjestelmälle tyypillinen retoriikka. Sosialistisen propagandan levittäminen oli unkarilaisille tärkeä tehtävä ja Suomi nähtiinkin Unkarissa suhteellisen helppona työmaana propagandan levittämisen kannalta³². Raija Oikari kirjoittaa sosialistisesta propagandasta seuraavaa:

”Koska kommunistinen eliitti uskoi vahvasti omistavansa oikean tietoisuuden ja oikean tiedon, ’propaganda’ ei sen takia esiinny sosialistisessa retoriikassa niin negatiivisena kuin lännessä. Propagandan avulla oli pikemminkin tarkoitus saada todellisuus niin sanotusti oikeille raiteilleen kuin istuttaa järjestelmällinen valhe ihmisten mieliin. Propaganda oli välttämätön osa rakennettaessa oikeanlaista maailmaa, joten sen takia ei ollut tarpeen tehdä sitä koskevia arvosteluja.”³³

Oikari osoittaa, että propagandaan ei liitetty sosialistissa valtioissa niin negatiivisia viivahteita kuin lännessä. Propagandan tehtävänä oli ”oikeanlaisen” – ei ”väärän” – tiedon levittäminen. Sosialistisessa propagandassa oli pohjimmiltaan kyse ideologian diskurs-

³² Kapitalistisista maista Suomi näyttöytyi unkarilaisille vähiten taantumuksellisenä ja täten hyvänä paikkana levittää sosialistista propagandaa. Halmesvirta, Anssi, *Co-operation Across the Iron Curtain. Hungarian-Finnish Scientific Relations of the Academies from the 1960s to the 1990s*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House 2005, 17.

³³ ”From the strong faith in the communist elite having the right consciousness and the right knowledge in its possessions follows that in socialist rhetoric ’propaganda’ does not appear as negative as in the West. Rather than implanting an organized lie in peoples’ minds it seems to have been the purpose to get reality onto the right track, so to speak. Propaganda was a necessary part of building the right kind of world, and thus it was not needed to make any value judgements of it.” Oikari 2006, 301.

seista ja vallankäytöstä. Hänen mukaan unkarilaisten propagandan levittämisen tehtävänä Suomessa oli ensisijaisesti sosialistisen ideologian ja toissijaisesti oman kulttuurin levittäminen. Propagandalla pyrittiin muuttamaan suomalaisten negatiivista suhtautumista uudistuneeseen sosialistiseen Unkariin positiivisemmaksi.³⁴ Tiivis osa propagandaa oli myös kulttuurityöllä, ns. kulttuuripropagandalla. Unkarilaiset pyrkivät levittämään ja markkinoimaan sekä omia että muun itäblokin kulttuurituotoksia vastapainona amerikkalaisen kulttuurin leviämiseksi niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Voi siis oikeutetusti väittää, että unkarilainen propaganda oli vahvasti antiamerikkalaista.

Sosialistinen retoriikka pitää sisällään myös tietynlaiset kirjoitusnormit, joita oli noudatettava. Kaikesta ei voinut suoraan kirjoittaa mahdollisten jälkiseurauksen takia. Lähteitä tulkitessa on täten pyrittävä myös lukemaan rivienvälisiä, jotta väärintulkitsemiselta vältyttäisiin.

Alkuperäislähteisiin kuuluu myös suomalainen arkistomateriaali, joka toimii työssäni sivulähteen osassa, mutta johon on kuitenkin hyvä tukeutua. Kyseinen materiaali koostuu Urho Kekkosen Arkiston ja Ulkoasiainministeriön Arkiston Unkariin liittyvästä arkistoaineistosta. Kyseisenkin materiaalin kanssa tulen olemaan valikoiva, sillä näkökulmani ei ole Suomen, vaan Kádárin Unkarin. Tukeudun suomalaiseen arkistomateriaaliin, sillä se antaa hyvän kuvan Unkarin ja Suomen välisistä suhteista. Tarkoitukseni ei ole käyttää UKA:n ja UMA:n aineistoa ainoastaan Suomen valtion näkökulman rakentamiseen, vaan myös Unkarin, sillä aineisto sisältää mm. suoria käännöksiä unkarilaisten poliitikkojen puheista sekä aihetta koskevia unkarilaisia lehtileikkeitä. Tukeudun työni kolmannessa kappaleessa (kappale 3.5) myös Kansallisarkistossa sijaitsevaan Ahti Karjalaisen Yksityisarkiston Unkaria koskevaan aineistoon. Tämä materiaali sisältää mm. kaikki Karjalaisen vuoden 1968 virallisen Unkarin vierailun aikana käymät keskustelut sekä pitämät puheet.

En käytä alkuperäislähteinä työssäni pelkästään arkistolähteitä, vaan tukeudun myös mm. erinäisiin puheisiin ja kirjoituksiin. Erityisen hyödyllisiä työni kannalta olisivat Kádárin muistelmat tai päiväkirjamerkinnot, mutta valitettavasti hän ei jättänyt jälkisukupolville itseään koskevia kirjoituksia. Kekkonen puolestaan on jättänyt tuleville sukupolville hyvin paljon materiaalia päiväkirjamerkinnoista yksityisiin muistiinpanoihin sekä puheista kirjeisiin. Käytän lähteenäni myös entisten virkamiesten ja diplomaatti-

³⁴ Ibid., 304.

en – kuten Risto Hyvärisen ja Max Jakobsonin – muistelmia, jotka antavat hyvän kuvan ajan ulkopoliittisesta hallinnosta ja kontekstista.³⁵

Kuten aiemmin jo totesin, on kylmän sodan ajan historiaa tutkittu paljon. Monet asiat ovat silti vielä selvittämättä ja perinpohjaista alkuperäislähteisiin pohjautuvaa tutkimusta vailla. Eräät tutkimuskohteet ovat jääneet vähemmälle huomiolle ja voidaan sanoa, että niiden tutkimusta on jopa lyöty laimin. Eräs tällainen vähemmän tutkittu kylmän sodan ajan tutkimuskohde on pienen kapitalistisen maan, kuten Suomen, ja sosialistisen blokin valtion, kuten Unkarin, välisten suhteiden selvittäminen. Suomen ja Unkarin välisten kylmän sodan aikaisten suhteiden tutkimus on jäänyt paljolti suurvalta-politiikan tutkimuksen varjoon.³⁶ Toisaalta tutkimuksen tekemisessä on ollut esteenä myös ns. kielimuuri, sillä harvat historioitsijat osaavat sujuvasti sekä unkaria että suomea – puhumattakaan edes toisen kielen pätevää hallinnasta.

Unkarin ja Suomen kylmän sodan aikaisia suhteita ovat pääasiassa tutkineet suomalaiset historioitsijat³⁷. Suomen Akatemian tutkimusprojekti (2000–2003) *Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland, c. 1956–1989* on mahdollistanut uuden tutkimuksen syntymisen ja uutta sekä syvälle menevää tutkimusta onkin viime aikoina kiitettävästi ilmestynyt. Esimerkkeinä voi mainita mm. Jyväskylän yliopiston julkaisemat kaksi *Hungarologische Beiträge*³⁸-julkaisua, jotka käsittelevät Kádárin Unkarin ja Kekkonen Suomen suhteita, politiikkaa, yhteiskuntia ja talouselämää vertailevasta näkökulmasta. Tutkimusten voidaan katsoa edustavan ns. Jyväskylän yliopiston 'Hungarologia-traditiota'. Nämä julkaisut artikkeleineen ovat olleet suuri tuki ja apu työni kontekstin ja näkökulman hahmottamisessa.

Suomen ja Unkarin suhteita valtiovierailuiden ja diplomatian kannalta on aiemmin tutkinut Mari Vares, jonka artikkelit *President Kekkonen's Visits to Hungary in the 1960s: Satellite Policy in the Context of Kinship* sekä *Policy of Friendship: The Image of Hungarian-Finnish Relations during the Kekkonen Era* ovat aiemmasta tutkimuksesta lähimpänä oman työni näkökulmaa. Vares tutkii Suomen ja Unkarin suhteita ni-

³⁵ Ks. Hyvärinen, Risto, *Virkamiehiä, viekkautta ja vakoilua*. Helsinki: Otava 2000; Jakobson 2001.

³⁶ Halmesvirta 2005, 7.

³⁷ Unkarissa Suomen lähihistoriaa on tutkinut lähinnä József Gombos, mutta hänkin on keskittynyt lähinnä vain Suomen historian yleispiirteisiin, ei maiden välisiin suhteisiin. Ks. Gomboksen Suomen toista tasavaltaa käsittelevä teos Gombos, József, *A finn "második köztársaság" politikorténete 1944–2000*. Szeged: JGYF Kiadó 2001.

³⁸ Halmesvirta, Anssi (ed.), *Hungarologische Beiträge 14. Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2002; Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino (ed.), *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

menomaan valtiovierailuihin keskittyen sekä pitää näkökulmansa pääasiassa Suomen suhteissa Unkariin, vaikka tuo artikkeleissaan esiin myös Unkarin näkökohtia. Unkarin ulkopoliittika ja Suomen asema eivät ole kuitenkaan Vareksen tutkimuksen kohteita, eikä kukaan muukaan ole aihetta käsitellyt. Täten koen, että tutkimuskentässä on aukko ja että työni voi tuoda aihepiiriin jotakin uutta.

Juha Pohjonen tuo esille artikkelissaan *In Kekkonen and Kádár We Trust*, miten Suomen Budapestin lähettiläät ja myöhemmin diplomaatit näkivät Unkarin poliittisen tilanteen sekä Suomen ja Unkarin suhteiden kehittymisen. Pohjonen korostaa sitä, että Suomen ja Unkarin suhteet olivat riippuvaisia ennen kaikkea Neuvostoliitosta. Neuvostoliitolle ei saanut antaa aihetta Suomen ja Unkarin suhteiden kritisoimiseen, vaan oli toimittava varovasti ja luottamusta herättävästi. Kimmo Rentola on puolestaan tutkinut Suomen ja Unkarin suhteita nimenomaan Neuvostoliiton näkökulmasta artikkelissaan *Kekkonen and Kádár in the Soviet Sphere of Influence*. Rentola osoittaa Pohjosen tavoin neuvostosuhteiden tärkeyden sekä ensisijaisuuden molemmille valtioille suhteita ylläpidettäessä.

Suomen ja Unkarin kylmän sodan aikaisia suhteita ovat tutkineet myös mm. Anssi Halmesvirta, Raija Oikari ja Heino Nyysönen. Halmesvirta on tutkinut maiden välisiä tieteellisiä suhteita ja Oikari kulttuurisuhteita. Nyysönen on keskittynyt puolestaan tutkimaan ja vertailemaan maiden poliittisia kulttuureja.

Unkarilaiset tutkijat ovat vähemmässä määrin innostuneet tutkimaan Unkarin ja Suomen välisiä kylmän sodan aikaisia suhteita kuin suomalaiset kollegansa. Näyttää siltä, että unkarilaiset historioitsijat joko vähättelisivät tai olisivat ikään kuin unohtaneet Unkarin ja Suomen kylmän sodan aikaiset tiiviit kontaktit, sillä ani harva unkarilainen historioitsija tuo ne tutkimuksissaan esille tai saati edes mainitsee koko Suomea tai Kekkokosta. Joko unkarilaiset tutkijat ovat epä tietoisia kyseisten suhteiden laajuudesta tai sitten Suomi tutkimuskohteena on menettänyt viimeisetkin rippeet 'seksikkyydestään'. Tosin järjestelmänvaihdosta ei ole vielä ehtinyt kulua edes 20 vuotta ja täten kaikkia Unkarin historian osa-alueita ei ole Unkarissa yksinkertaisesti ehditty tutkia³⁹.

Vielä vuosituuhannen vaihteessa Kádárin Unkarin ulkopoliittikkaa ei ollut juuri tutkittu. Pääosa tutkimuksesta oli englanninkielistä, mutta nykyään tilanne on toinen. Tutkijat ovat kiinnittäneet yhä enemmän huomiota ulkopoliittikan tutkimiseen, eikä

³⁹ Järjestelmän vaihdoksen jälkeen vuoden 1956 kansannousu on saanut etuoikeutetun aseman tutkimuskohteena. Unkariin on perustettu mm. oma instituutti tutkimaan vuotta 1956. Ko. instituutista ks. tarkemmin esim. <http://www.rev.hu/>.

sitä rinnasteta enää yksipuolisesti Kremlin ulkopoliitiikkaan. Viime aikoina onki ilmestynyt uutta unkarilaista tutkimusta, jossa keskitytään tarkemmin sekä Kádáriin että Unkarin ulkopoliitiikkaan.

Kádár -tutkimuksesta mainitsemisen arvoinen teos on Árpád Ráczin toimittama *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életútról*, jonka artikkelit käsittelevät Kádária monesta eri näkökulmasta. Kádárin ulkopoliitiikkaan ovat keskittyneet mm. György Földes artikkelissaan *Kádár János külpolitikai nézetei (1957–1967)* ja Csaba Békés sekä teoksessaan *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztüztüezében, 1945–1990* että artikkeleissaan *A kádári külpolitika, 1956–68* ja *Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968–1989*. Unkarin toisen maailmansodan jälkeistä ulkopoliitiikkaa ovat tutkineet myös mm. Péter Sáros, Mihály Fülöp ja László Borhi. Myös ruotsalainen politiikantutkija Tomas Niklasson on väitöskirjassaan tutkinut Unkarin ulkopoliitiikkaa, mutta hän on keskittynyt lähinnä tarkastelemaan sisä- ja ulkopoliitiikan suhdetta politiikantutkimuksen näkökulmasta.

1.4 Metodista keskeisiin käsitteisiin

Käsittelen aiheitani käsitteiden valossa, toisin sanoen käsitteitä hyväksi käyttäen ja niiden läpi. Ne toimivat työssäni metodisena apuvälineenä, viitekehyksenä sekä näkökulmana. Käsitteet, joita sovellan työssäni, ovat *rauhanomainen rinnakkaiselo* (unk. *békés egymás mellett élés*), *puolueettomuus* (*semlegesség*) ja *sukulaisuus* (*rokonság*). Ne olivat aikalaisille tuttuja ja ilmenevät suoraan lähdeaineistossani. Edellä mainitut käsitteet toimivat työssäni apuvälineinä sekä lähteiden tulkinnassa, analyysin muodostamisessa että kontekstin ja viitekehyksen luomisessa. En kuitenkaan pyri dogmaattisesti tekemään käsitehistoriaa.

Asetan sekä aiheeni että käsitteeni tiiviisti kontekstiin, jotta aiheeni käsitteily ei jäisi pinnalliseksi ja keinotekoiseksi. Keskeisten käsitteideni retorinen käyttö ja reaalisisältö on suhteutettava kansainvälispoliittiseen yleistilanteeseen. Oleellista on analysoida käsitteiden muutosta ja pysyvyyttä suhteutettuna kontekstiin. Työni tarkoituksena ei ole tutkia retoriikkaa, mutta käsitteiden retorinen käyttö on kuitenkin selvitettävä ja tuotava esille.

Monesti käsitteet otetaan annettuina, eikä selvitetä niiden tarkempaa sisältöä ja merkitystä. Käsitteet tulisi tutkimuksessa kuitenkin tarkasti avata ja analysoida, jotta vääriltä johtopäätöksiltä vältyttäisiin. Aikojen kuluessa käsitteiden merkitykset

myös muuttuvat ja saavat uusia ulottuvuuksia. Markku Hyrkkänen kirjoittaa aiheesta seuraavasti:

”Historiallisesti merkittävät todellisuudet ovat aina eri tavoin nähtyjä ja ymmärrettyjä todellisuuksia; yhtä lailla toiminta on aina eri tavoin ymmärrettyä tai käsitettyä. Samanlaisena pysynyt toiminta voidaan eri aikoina mieltää eri tavoin, ”samoin kuin samoilla sanoilla voi aikojen kuluessa olla erilaisia merkityksiä”.⁴⁰

Käsitteiden merkitysten muutoksista ja eroista on tutkijan oltava tietoinen. Osmo Jussilan mukaan historioitsijan onkin ”pelättävä jokaista sanaa, oltava alituisesti varuillaan ja suhtauduttava jokaiseen vastaantulevaan sanaan, niin kuin siinä piilisi juuri häntä varten viritetty ansa”⁴¹. Nämä ansat on purettava omalla tarkkaavaisuudella ja analyysillä.

Keskeiset käsitteet on tarkasti määriteltävä, jotta väärinkäsityksiltä vältyttäisiin. Oleelliseksi työssäni nousee myös *ulkopolitiikka* käsitteenä sekä valtion ulkopoliittiset tavoitteet. Aluksi on määriteltävä, mitä ulkopoliitiikka itse asiassa on ja miten käytän tutkimuksessani sitä. Onhan työni pitkälti ulkopoliitiikan tutkimista – tosin käsitteiden valossa. Tämän jälkeen määrittelen kolme aiemmin mainitsemaa käsitettäni.

Ulkopolitiikan määrittely riippuu sen määrittelijästä. Yleisesti voi väittää, että ulkopoliitiikka on valtion, tarkemmin sanottuna valtion ulkopoliitikasta vastaavien henkilöiden, harjoittamaa politiikkaa suhteissaan muihin valtioihin. Usein ulkopoliitiikan tarkoituksena on katsottu olevan se, että valtio pyrkii vaikuttamaan sen toimivallan ulkopuolella oleviin asioihin. Ulkopoliitiikan tehtävänä voidaan katsoa olevan mm. valtion turvallisuuden takaaminen tai sisäpoliittisen vakauden säilyttäminen. Niklasson painottaa, että kylmän sodan aikana ulkopoliitikassa oli kyse valtion elintärkeistä turvallisuusintresseistä ja täten se oli osa ns. ”huippupoliitiikkaa” (*high politics*). Ulkopoliitiikka oli hänen mielestään täten korkeimman tason politiikkaa. Ulkopoliitiikan voidaan katsoa koostuvan puolestaan valtion – täsmällisemmin valtion ulkopoliitiikkaa tekevien henkilöiden – ulkopoliittisten tekojen summasta.⁴² Kylmän sodan aikana ulkopoliitiikan piiriin kuului neljä eri aluetta: poliittiset, sotilaalliset, taloudelliset ja kulttuurisuhteet⁴³. Työssä-

⁴⁰ Hyrkkänen, Markku, *Aatehistorian mieli*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino 2002, 112–113.

⁴¹ *Ibid.*, 113.

⁴² Niklasson, Tomas, *Regime Stability and Foreign Policy Change. Interaction between Domestic and Foreign Policy in Hungary 1956–1994*. Lund: Lund University 2006, 24–27.

⁴³ Oikari 2006, 299.

ni keskityn käsittelemään poliittisia suhteita, joskin sekä talous- että kulttuurisuhteet olivat tiivis osa ajan politiikkaa.

Ensimmäinen keskeisistä käsitteistäni on oppi rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Sitä käytettiin kylmän sodan aikana ahkerasti ja varsinkin Neuvostoliiton toimesta 1950-luvun mittaan. Se oli nimitys oppirakennelmalle, jonka Stalinin kuoleman jälkeinen Neuvostoliiton uusi johto omaksui ja josta muodostuikin Hruštševin aseman vahvistumisen ja varmistumisen myötä kolmen vuosikymmenen ajaksi, aina 1980-luvun puoliväliin saakka, Neuvostoliiton ulkopolitiikan peruspilari. Rauhanomaisen rinnakkaiselon opin mukainen politiikka tähtäsi sosialismin leviämiseen maailmassa ja kommunismin täydelliseen voittoon, mutta rauhanomaisin keinoin. Enää ei pidetty väistämättömänä uutta sotaa sosialistisen ja kapitalistisen leirin välillä, kuten aiemmin oli pidetty. Sota ei ollut enää ainoa tie siirtyä kapitalismista sosialismiin.⁴⁴

Rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan lopullinen päämäärä oli kapitalistisen maailman siirtyminen sosialismiin ja tämä merkitsikin taistelua kahden järjestelmän välillä kaikin rauhanomaisin keinoin. Taistelu, jota käytiin, oli kansallisuusrajat ylittävää luokkataistelua. Rauhanomaisen rinnakkaiselon mukainen politiikka sisälsi ajatuksen, että kapitalistista länttä kohti oli kaiken aikaa pidettävä yllä huomattavaa painetta, jotta kapitalismin hermo murtuisi. Tällä tavalla kapitalismi katsottiinkin olevan lyötävissä. Rauhanomaisen rinnakkaiselon opissa ja rauhanomaisessa sosialismiin siirtymisen strategiassa olivat tärkeitä tekijöitä myös ideologinen taistelu sekä laaja yhteistyö työväenliikkeen sisällä ja yhteistyön laajentaminen työväenliikkeen rajojen ylikin. NKP pyrki puoluetason yhteistyöhön Länsi-Euroopan sosialististen, niin kommunististen kuin sosialidemokraattisten, puolueiden kanssa tässä kuitenkin laajemmin onnistumatta.⁴⁵

Rauhanomaisessa rinnakkaiselon politiikassa tuen etsintä puolueettomilta valtioilta oli tärkeässä osassa. Neuvostoliiton ulkopoliittisessa opinrakennelmassa puolueettomat ja sitoutumattomat maat kuuluivat laajaan ”rauhan vyöhykkeeseen”, joiden tukea Neuvostoliitto havitteli valtiollisella tasolla pyrkimyksilleen. Aiemman kaksinaipaisen katsomuksen – sosialistinen itä vastaan kapitalistinen länsi – sijaan neuvostoajattelussa oli muodostumassa 1950-luvun lopulla kolme leiriä: liittolaiset, viholliset ja puolueettomat. Puolueettomiin maihin, kuten Suomeen, uskottiinkin pystyvän vaikuttamaan ja tätä kautta myös muuhun kapitalistiseen maailmaan. Vuodesta 1956 Neuvostoliitto ryh-

⁴⁴ Kallenautio, Jorma, *Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan Unionin jäsenyyteen 1995*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005, 25–26.

⁴⁵ *Ibid.*, 26–30.

tyikin määrätietoisesti ajamaan Keski-Euroopan poliittisen *status quon* vahvistumisen asiaa, ts. toisen maailmansodan jälkeisten rajojen tunnustamista. Tähän kuului mm. Saksan jaon vakinaistaminen, Itä-Saksan kansainvälinen tunnustaminen sekä Itä-Euroopan sosialistimaiden, kuten Kádárin Unkarin, järjestelmien ja kansainvälispoliittisten roolien hyväksyttäminen.⁴⁶ Rauhanomaisen rinnakkaiselon tarkoituksena ei kuitenkaan ollut *status quon* pysyvä säilyttäminen, vaan suurvaltojen aseellisen yhteenoton välttäminen. Loppujen lopuksi sosialismi tulisi olemaan voittava osapuoli ja kapitalistiset maat muuttaisivat yhteiskuntajärjestelmänsä sosialistisiksi.⁴⁷

Unkarissa oppi rauhanomaisesta rinnakkaiselosta omaksuttiin ulkopoliittiseksi opinkiveksi Moskovan mallin mukaisesti. Kádárin Unkari oli käytännössä vielä 1950-luvun lopulla kansainvälisesti eristetyssä asemassa vuoden 1956 tapahtumien takia, mutta 1960-luvun mittaan sen kansainvälinen asema alkoi parantua. Unkari pystyi alkamaan toteuttaa rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikkaa mm. suhteissaan Suomeen. Neuvostoliitto katsoikin, että Suomeen pystyttiin vaikuttamaan ja täten käyttää hyväksi rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan toteuttamisessa. Rauhanomaisesta rinnakkaiselosta muodostui tiivis osa Unkarin ulkopoliittikkaa. Unkarin Helsingin suurlähettiläs Rudolf Rónai totesikin rauhanomaisesta rinnakkaiselosta seuraavasti vuonna 1974:

”Ulkopoliittikkamme kolmas peruseriaate on eri yhteiskunnallisiin järjestelmiin kuuluvien maiden rauhanomaisen rinnakkaiselon periaate... Eri järjestelmiin kuuluvien maiden rauhanomainen rinnakkainelo on historian määräämä käsky aikakaudellemme. Me emme salaa – emme ole koskaan salanneet –, että me pidämme rauhanomaisen rinnakkaiselon periaatetta yhteiskunnallisen taistelun välineenä, välineenä, joka poistaa ydinaseiden aikakaudella kiistakysymysten aseellisen ratkaisun.”⁴⁸

Myös János Kádár painotti rauhanomaisen rinnakkaiselon merkitystä ETYK:n loppupuheenvuorossaan Helsingissä vuonna 1975: ”Unkarin kansantasavalta on horjumaton erilaisten yhteiskuntajärjestelmien omaavien valtioiden rauhanomaisen rinnakkaiselon kan-

⁴⁶ Ibid., 32.

⁴⁷ Kende, István, ”Peaceful Co-Existence: Its Interpretation and Misinterpretation.” *Journal of Peace Research*. Vol. 5, No. 4, 1968, 352–353.

⁴⁸ Rónai, Rudolf, *Unkarin kansantasavallan ulkopoliittikan luonteenomaisia piirteitä. Esitelmä Paasikivi-Seuran kokouksessa 14.3.1974*. Paasikivi-Seuran monistesarja N:o 4. Helsinki: Paasikivi-seura 1974, 5.

nattaja.”⁴⁹ Työssäni pyrin tutkimaan rauhanomaisen rinnakkaiselon käsitteen käyttöä ja merkitystä sekä sitä, miten käsite sisältöineen ilmeni maiden välisissä suhteissa.

Länsivallat suhtautui epäilevästi Neuvostoliiton aikeisiin ja piti rauhanomaisen rinnakkaiselon oppia lähinnä Neuvostoliiton propagandana sekä yrityksenä peittää sen valta- ja maailmanvalloituspyrkimykset. Tästä epäilyksestä huolimatta kansainvälinen jännittyneisyys laantui Neuvostoliiton uuden ulkopoliittisen doktriinin myötä. Hruštšovin ajama Kremlin ulkopoliittikan muutos ja rauhanomaisen rinnakkaiselon painottaminen mahdollistivat myöhemmin liennytyksen (*détente*) ja suurvaltojen asteittaisen aseistariisunnan.⁵⁰ Vaikka rauhanomaisesta rinnakkaiselosta puhuminen ja sen yleistäminen jäi pitkälti puheiden tasolle, oli se silti oleellinen osa Unkarin ja Suomen välisiä suhteita, sillä se mahdollisti maiden väliset suhteet sekä niiden laajentamisen.

Toinen keskeisistä käsitteistäni on puolueettomuus, ts. poliittinen neutraliteetti. Käsitteenä se on hankala, sillä kylmän sodan aikana sille voitiin antaa monia merkityksiä ja vivahteita. Käsitteenä se on poliittisesti latautunut ja tiukasti sidoksissa määrittelijäänsä. Yleisesti ottaen puolueettomuudella tarkoitettiin politiikkaa, jolla pyrittiin pysymään mahdollisten ristiriitojen ja liittoutumien ulkopuolella. Toisin sanoen tämä tarkoittaa sitä, että kriisien tai sotien aikana puolueeton valtio pidättäytyy ottamasta osaa niihin ja pysyy niiden ulkopuolella.

Kylmän sodan aikana Euroopassa oli neljä puolueettomaksi luonnehdittua valtiota: Sveitsi, Ruotsi, Itävalta sekä Suomi, joiden kaikkien poliittiset lähtökohdat erosivat merkittävästi toisistaan. Myös Irlanti kutsui julkilausumissa harjoittamaansa politiikkaa puolueettomuuspolitiikaksi, mutta sen puolueettomuus ei ollut samassa määrin tunnustettua kuin neljän aiemman valtion. Tästä pääsemmekin puolueettomuus-käsitteen seuraavaan kriteeriin, kansainväliseen tunnustamiseen. Neljästä aiemmin mainitusta vain Sveitsin ja Itävallan puolueettomuus oli kansainvälisoikeudellisesti tunnustettua ja vahvistettua. Niiden harjoittamaa politiikkaa kutsuttiin *pysyväksi puolueettomuudeksi*.⁵¹ Kansainväliset sopimukset rajoittivat täten myös niiden ulkopoliittista liikkumatilaa. Ruotsin puolueettomuus oli puolestaan omaehtoista ja vailla kansainvälisiä sopimuksia, mutta sen puolueettomuus nojautui pitkään puolueettomuustraditioon. Koska Ruotsin

⁴⁹ ”A Magyar Népköztársaság rendíthetetlen híve a különbözö társadalmi rendszerü országok békés egymás mellett élésének.” Ks. Kádárin puhe. ”Kádár János beszéde az európai biztonsági és együttmüködési értekezlet záróülésén”, teoksessa Romsics, Ignác (Szerk.), *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999 II*. Budapest: Osiris Kiadó 2000, 343–346.

⁵⁰ Marantz, Paul, ”Prelude to Detente: Doctrinal Change under Khrushchev.” *International Studies Quarterly*. Vol. 19, No. 4. December 1975, 526–527.

⁵¹ Hakovirta, Harto, ”The Soviet Union and the Varieties of Neutrality in Western Europe”. *World Politics*. Vol. 35, No. 4. July 1983, 569.

puolueettomuutta ei ollut sidottu kansainvälisiin sopimuksiin, oli sen ulkopoliittinen asema näin myös joustavampi. Suomen puolueettomuuspolitiikka oli näistä kaikista ongelmallisinta ja käytännönläheisintä. Toisaalta Suomen puolueettomuus oli tunnustettua⁵², mutta sen uskottavuutta vähensi merkittävästi Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus.⁵³

Kylmän sodan aikaista puolueettomuutta tutkittaessa on kuitenkin muistettava, että Neuvostoliitolla ja sen liittolaisilla oli oma tulkintansa puolueettomuudesta. Kuten jo aiemmin totesin, Neuvostoliitto piti puolueettomia valtioita osana rauhanvyöhykettä, joiden kautta sen tarkoitusperiä voitiin edistää. Puolueettomuus sai käsitteenä täten aivan uuden merkityksen. Neuvostoliiton näkökulmasta puolueettomuus oli ”rauhan sanomaa” edistävää ja täten kävi hyvin yhteen sosialistisen leirin tavoitteiden kannalta. Kyseisenlaista puolueettomuutta Neuvostoliitossa katsottiin ennen muuta harjoitettavan Suomessa. 1960- ja 1970-luvuilla Kekkonen harjoittama Suomen ulkopoliitiikka aktivoitui ja Paasikiven ajan *passiivinen puolueettomuuspolitiikka* muuntui Kekkonen ajan *aktiiviseksi puolueettomuuspolitiikaksi*. Tähän liittyivät läheisesti määreet *rauhaa rakastava*, *rauhantahtoinen* sekä Neuvostoliiton suosima marxilaiseen ideologiaan kuuluva käsite *rauhanpolitiikka*. Sanotaan, että Suomi harjoitti puolueettomuuspolitiikkaa, jotta sotaa ei syttyisi. Muut valtiot harjoittivat puolueettomuuspolitiikkaa puolestaan sen takia, että ne voisivat sodan syttyessä olla puolueettomia.⁵⁴

Länsi-Euroopan saaminen Neuvostoliiton vaikutusvallan alaiseksi neutralisoinnin avulla ei Harto Hakovirran mukaan kuitenkaan kuulunut Kremlin polttavimpiin tavoitteisiin. Tärkeämpää oli puolueettomuudella houkutella eri valtioita kauemmas vastakkaisesta (länsi-)blokista ja lähemmäksi itäblokkia. Vastakkaisen blokin sisällä olevia puolueettomia trendejä tukemalla pyrki Neuvostoliitto kallistamaan blokkien välisen voimatasapainon itsensä hyödyksi.⁵⁵

Kádárin Unkarin virallinen kanta puolueettomuuteen ja Suomen puolueettomaan asemaan jäljitteli Kremlin linjaa. Suomen ulkopoliittisen johdon harjoittamaa puolueettomuuspolitiikkaa kutsuttiin niin aktiiviseksi, rauhantahtoiseksi kuin *positiiviseksi* (*pozitív semlegesség*). Suomen puolueettomuus oli rauhanaikaista ja täten sitä ei

⁵² Vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksessa määrättiin, ettei Suomi saanut liittoutua Neuvostoliiton vastaisiin liittoumiin, mutta ei myöskään liittoutua sen kanssa. Täten Suomen liittoutumattomuudella oli perustaa valtiosopimuksissa. Hruštšev hyväksyi Suomen puolueettomuuden myös NKP:n XX:ssä edustajakokouksessa helmikuussa 1956. Kallenautio 2005, 43, 267–268.

⁵³ Ibid., 267–268.

⁵⁴ Ibid., 284–287.

⁵⁵ Hakovirta 1983, 584–585.

ollut määritelty kansainvälisin sopimuksin, eikä kansainvälinen laki ottanut siihen kantaa. Suomen puolueettomuus oli kansainvälisen lain mukaan ongelmallista, mutta ei sen takia Unkarin kannalta suinkaan vähäpätöisempää, sillä Suomen puolueettomuus oli käytännöllisempää ja lähempänä sosialistisen blokin etua kuin muiden Euroopan puolueettomien valtioiden puolueettomuuspolitiikka (ks. lisää kappaleesta 3.3.).⁵⁶

Suomen puolueettomuuspolitiikka mahdollisti maiden väliset suhteet rauhanomaisen rinnakkaiselon tapaan. Suomen puolueeton asema oli itse asiassa ennakohto suhteiden laajemmalle kehittämiselle. Työssäni tarkastelen sitä, miten unkarilaiset ymmärsivät Suomen puolueettomuuden ja mitä merkityksiä he antoivat puolueettomuus käsitteelle.

Kolmas keskeisistä käsitteistäni on ns. *sukulaisuus (rokonság)*, ts. *heimosukulaisuus*. Maailmansotien välisenä aikana Unkarin ja Suomen suhteet olivat nimenomaan perustuneet heimosukulaisuus-aatteeseen, joka oli mahdollistanut maiden lähentymisen. Heimosukulaisuus oli ollut väline kansallisen identiteetin rakentamisessa. Toisen maailmansodan jälkeen asiat muuttuivat, sillä uusi sosialistinen Unkari piti heimosukulaisuusaatetta pohjimmiltaan taantumuksellisena, nationalistisena ja jopa fasistisena. Täten maiden välisten suhteiden muodostuminen ei saanut perustua sukulaisuuteen ja lopulta heimoaate kiellettiin vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksessa.⁵⁷

Sukulaisuus-ideologia osoittautui kuitenkin ongelmalliseksi unkarilaisille. Toisaalta sen sisältöä ei voitu missään tapauksessa hyväksyä, mutta toisaalta sen propaganda-arvo ymmärrettiin. Olihan propagandan levittämällä keskeinen rooli sosialistisissa järjestelmissä ja se oli osa vallankäyttöä. Suomessa unkarilainen propaganda kohtasi vaikeuksia, sillä suomalaiset eivät lämmenneet unkarilaiselle propagandalle⁵⁸. Sekä Pohjonen että Oikari ovat osoittaneet, että unkarilaiset turvautuivat vanhaan heimoretoriikkaan jo 1950-luvun alusta lähtien. Oikari kirjoittaa unkarilaisten motiiveista käyttäen heimoaatetta hyödykseen seuraavasti: ”...oli silti hyödyllistä tukeutua vanhaan heimoaatteeseen – toistaiseksi, kunnes oikea tieto korjaisi vanhat vääristyneet käsitykset.”⁵⁹ Pohjosen mukaan unkarilaiset herättivät vanhan heimoromantiikan henkiin Suomessa saadakseen aluksi jäseniä Suomi–Unkari-seuraan, mutta myöhemmin retoriikka otettiin

⁵⁶ MOL, XIX-J-1-k-Finn. 5d. 5/b-s2.u.-1964KÜM. A finn semlegesség néhány fontosabb sajtóssága. Budapest, 1965 december 31., Mikola Rezső.

⁵⁷ Oikari 2006, 305.

⁵⁸ Unkarilaiset huomasivat 1950-luvun alussa, että suurin osa suomalaisista ei ollut sosialisteja, eivätkä kiinnostuneita politiikasta. Ibid., 307.

⁵⁹ ”...it was still valuable to rest on an old thought of the kinship – for the time being, until the correct knowledge would disprove the old mistaken conceptions.” Ibid.

käyttöön myös Unkarissa.⁶⁰ Työssäni pyrin tarkastelemaan sukulaisuus-retoriikan käyttöä ja sitä, mikä merkitys tällä käsitteellä oli Unkarin ja Suomen poliittisissa suhteissa.

2. Varovaisia askeleita, maltillisia päämääriä

2.1 Epävirallisen ja virallisen rajamaastossa

Kádárin asema vuoden 1956 kansannousun jälkeen ei ollut mairitteleva. Hän pysyi vallassa ainoastaan puna-armeijan tankkien avustuksella. Ilman niitä olisi Kádárin hallinnolta puuttunut kaikki auktoriteetti. Kádárilla oli vastassaan sekä maan sisäinen että ulkoinen vastustus. Kansannousun aikana perustetut työläisneuvostot eivät tunnustaneet uuden hallituksen legitimitettä, vaan aloittivat laajan lakkoliikehännän protestiksi uutta hallintoa vastaan. Kádárilta vaikeuksia aiheutti myös kansannousun aikana perustetut puolueet, yhdistykset, komiteat ja älymystö, jotka itsepintaisesti protestoivat uutta hallitusta vastaan. Kádárin oli aloitettava laajat rankaisutoimenpiteet eli ns. *repressio*, jotta maahan saatiin aikaan järjestyks ja jotta hän pystyi vakiinnuttamaan valtansa. Oleellinen osa järjestyksenpalautusta oli kansannousun syyllisten tuomitseminen, joka herätti laajaa kritiikkiä lännessä.⁶¹ Länsivallat eivät myöskään voineet hyväksyä Neuvostoliiton toimia Unkarissa, eivätkä Kádárin alullepanemaa repressiota. Lopputuloksena oli se, että Unkari asetettiin kansainväliseen boikottiin. Eristettynä ja lännen näkökulmasta katsottuna 'hylkiövaltiona' alkoi Unkari kehittää kansainvälistä asemaansa ja ulkopoliittisia suhteitaan.

Unkarin ja Suomen suhteet alkoivat normalisoitua vuoden 1957 aikana. Itse asiassa suhteet maiden välillä pysyivät yllättävän hyvinä kansannoususta ja sen kukistamisesta huolimatta. Toukokuussa 1957 Suomen uudeksi Budapestin asianhoitajaksi saapui Toivo Heikkilä, joka tapasi pian saapumisensa jälkeen sekä Unkarin ulkoministeri Imre Horváthin, varaulkoministeri István Sebesin että varapääministeri Münnichin. Horváth kertoi Heikkilälle, että Unkarin suurin ystävyys kohdistui Neuvostoliittoon,

⁶⁰ Pohjonen 2006, 84.

⁶¹ Kádárin järjestyksenpalautus oli mittava. Joulukuun 1956 ja kesän 1961 välisenä aikana 341 ihmistä hirtettiin ja yhteensä noin 22 000 henkeä tuomittiin vaihtelevan pituisiin vankeusrangaistuksiin. Lisäksi noin 13 000 henkilöä lähetettiin internointileireille. Kansannousun jälkipelin seurauksena yhteensä noin 200 000 unkarilaista pakeni maasta. Kuolemantuomittujen joukossa oli myös Imre Nagy, joka hirtettiin kesällä 1958. Hänen kohtalo herätti laajaa kritiikkiä lännessä, eikä helpottanut lyhyellä tähtämellä Kádárin Unkarin kansainvälis-poliittista asemaa. Ks. repressiosta esim. Litván 1996, 133–148.

mutta myös muihin ”rauhanleirin” jäseniin, johon Unkarin hallitus luki myös Suomen. Sebes puolestaan kertoi Heikkilälle seuraavaa:

”Nimenomaan Suomeen ovat suhteet nyt juuri paremmat kuin miesmuistiin. Suomesta ei ole Suomen hallituksen lojaalin aseman vuoksi tullut unkarilaisten emigranttien temmellyskenttää.”⁶²

Unkari näytti arvostavan Suomen hallitusta, joka ei ollut suostunut vastaanottamaan unkarilaisia emigrantteja siinä pelossa, että joutuisi vielä palauttamaan heidät. Hyvässä muistissa oli inkeriläisten pakolaisten kohtalo toisen maailmansodan jälkeen. Münnich puolestaan osoitti arvostavansa Kekkosta ja kertoi, että he olivat Unkarissa seuranneet Kekkosen edesottamuksia jo pitkään⁶³.

Heikkilä raportoi myöhemmin myös yllättyneisyydestään koskien maiden välisiä hyviä suhteita:

”...Suomen ja Unkarin suhteet ovat kuin ihmeen kautta säilyneet hyvinä poliittisesta maanjäristyksestä huolimatta, taikka muodostuneet ehkä suorastaan erinomaisiksi tuon järkyttävän intermezzon jälkeen...Suomi ja suomalaiset ovat siten kaikkien muutosten jälkeenkin ja ehkä vielä ehdottomammin kuin ennen ensimmäisillä paikoilla ystävien joukossa varsinaisen kansan keskuudessa ja erittäin hyvin sijoittuneena myös nykyisen järjestelmän tämän hetken olosuhteita varten valitsemissa näkökulmassa.”⁶⁴

Unkarin uusi hallitus näytti arvostavan Suomen hallituksen poliittisesti korrektia suhtautumista sekä kansannousuun että Kádárin hallintoon. Unkarin oli syytäkin vaalia ulkopolittisia suhteitaan, sillä niiden kirjo ei ollut laajimmista päästä. Sen ystäviin kuuluivat Neuvostoliiton lisäksi lähinnä vain muut sosialistiset valtiot sekä joukko kolmannen maailman valtioita, kuten Intia, Burma ja Indonesia⁶⁵.

Heikkilä raportoi myös heimosuhteiden vaalimisen elpymisestä ensimmäistä kertaa uuden hallinnon aikana. Tästä huolimatta olivat Unkarin uudet vallanpitäjät

⁶² UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 3.7.1957. 8/81, 7/D2. Ensimmäiset tapaamiset.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 11.1.1958. 5/C27. Suomen ja Unkarin suhteet.

⁶⁵ Kádárin hallinto alkoi heti kesästä 1957 lähtien solmia suhteita kolmannen maailman valtioiden kanssa. Suhteiden solmiminen kolmannen maailman valtioiden kanssa toimi vastapainona Kádárin hallinnon länsimaiselle boikotille. Romsics 2001, 512.

epäileväisiä kaikkea heimosuhteisiin liittyviä asioita kohtaan.⁶⁶ Kádárin hallinto näytti jatkavan samoilla linjoilla kuin Rákosin Unkari heimoretoriikan hyväksikäytössä. Hyväksi todetusta taktiikasta ei kannattanut luopua vallitsevissa olosuhteissa.

Vaikka Kádárin hallitus arvosti Suomi-suhteitaan, pysyivät maiden väliset viralliset suhteet kuitenkin varautuneina. Heikkilä arvioi tämän johtuneen siitä, että Suomen valtion maine itsenäisenä valtiona haluttiin säilyttää.⁶⁷ Suomen hallitus ei halunnut Suomea samaistettavan osaksi itäblokkia. Liian lämpimät suhteet Unkariin olisivat saattaneet vaikuttaa lännen kuvaan Suomesta.

Unkarin ja Suomen suhteiden riippuvaisuus Neuvostoliiton hyvästä tahdosta ja kylmän sodan poliittisesta tilanteesta tuli varsin selväksi yöpakkaskriisin aikana vuonna 1958, jolloin myös maiden väliset suhteet viilenivät ja kauppasopimusneuvottelut keskeytyivät. Lopulta kriisin lauettua ja Suomen hallituksen vaihduttua tammikuussa 1959 raportoi Heikkilä ulkoministeriölle, että Suomen hallitusvaihdos oli tehnyt Unkarissa ilmeisen hyvän vaikutuksen ja että kauppasopimusneuvotteluja pystyttiin täten jatkamaan⁶⁸.

Epävirallisella tasolla maiden suhteet olivat puolestaan lämpimät. Jo vuoden 1957 lokakuussa vieraili SUS:n johto Unkarissa uusien viranomaisten vieraana. Seuran johto oli neuvottelemassa kulttuurisuhteiden tilasta ja mahdollisesta kulttuurisopimuksesta – joka solmittiin lopulta vuonna 1959 – sekä sen sisällöstä. Oikari huomauttaa, että vuodesta 1957 lähtien SUS:n rooli muuttui:

”Suomi–Unkari-seuran sääntöjä muutettiin vuonna 1957: tästä eteenpäin seuran ainoana tehtävänä oli ’kehittää ja markkinoida Suomen ja Unkarin välisiä kulttuurisuhteita sekä vahvistaa maiden välistä ystävyyttä’.”⁶⁹

Unkarilaiset pyrkivät tekemään epävirallisesta virallista ja täten vaikuttamaan maiden välisiin suhteisiin. Kádárin Unkarille kulttuurisuhteet olivat tiivis osa virallista ulkopoliittikkaa ja ulkopoliittisia suhteita. Suomen hallitus pyrki pitämään suhteet kuitenkin epävirallisella tasolla, jotta sen kansainvälinen maine ei tahrautuisi. Täten raja epävirallisen ja virallisen rajamaastossa hämärtyi.

⁶⁶ UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 11.1.1958. 5/C27. Suomen ja Unkarin suhteet.

⁶⁷ UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 3.10.1959. 5/C27.

⁶⁸ UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 22.1.1959. 5/C27. Suomen ja Unkarin suhteet.

⁶⁹ ”The rules of the FHS were changed in 1957: now the only purpose of the society was to ’work to develop and promote the cultural relations between Finland and Hungary and to consolidate the friendship between the two countries’.” Oikari 2006, 333–334.

Lopulta Suomi ja Unkari solmivat uuden kulttuurisopimuksen Budapestissa kesäkuun 6. päivänä vuonna 1959 ja kulttuurisuhteet saivat virallisen pohjan. Edellisenä vuonna myös Neuvostoliitto ja Yhdysvallat olivat solmineet kulttuurisopimuksen keskenään. Virallinen kulttuurisopimus Suomen kanssa oli Unkarille tärkeä siitä syystä, että se oli sen ensimmäinen virallinen kulttuurisopimus kapitalistisen maan kanssa, mutta myös sen takia, että kulttuurisuhteet saatiin näin valtion valvonnan alaiseksi. Kulttuurisopimuksen avulla saatiin myös koko suomalainen yhteiskunta kulttuurivaihdon vaikutuksen piiriin ja luotua poliittinen perusta kulttuurityölle Suomessa. Suomessa oltiin hyvin perillä sopimuksen poliittisesta luonteesta ja sopimusta pyrittiin muokkaamaan niin, ettei siitä muodostuisi propagandan levittämisen väylää.⁷⁰ Suomen Budapestin lähettiläs Heikkilä oli puolestaan varsin sinisilmäinen kulttuurisuhteiden suhteen väittäen, ettei propagandan levittäminen liittynyt kulttuurisuhteisiin:

”Sitäpaitsi [sic!] näyttää siltä, ettei tarkoituksena ole millään tavalla kommunistisen propagandan levittäminen Suomessa eikä edes aatteellisten kommunistien suoranainen osallistuminen tähän kulttuurivaihtoon. Näin ollessa asiaan voi suhtautua täysin rauhallisesti.”⁷¹

Aina asioista hyvin perillä oleva Heikkilä näytti erehtyvän suuremman kerran kulttuurisuhteiden suhteen. Kulttuurisopimus oli voitto Kádárin Unkarille, sillä kulttuurivaihdosta tehtiin lopultakin virallista. Tätä unkarilaiset olivat toivoneet jo 1940-luvun lopusta lähtien⁷².

Kulttuurisopimuksesta neuvoteltaessa ongelmalliseksi osoittautui sen nimeäminen ja perusta: tuliko sopimus perustua vanhalle, vuoden 1937, sopimukselle vai pitäisikö maiden solmia täysin uusi sopimus? Unkarille vanha sopimus ei tullut kuulonkaan, sillä se edusti taantumuksellista Horthyn aikaa. Lopulta päätettiin, että pohjana uudelle kulttuurisopimukselle tulisi toimimaan vuoden 1937 sopimus, mutta monin muutoksin ja hienosäädöin. Esimerkiksi heimosuhteiden painotusta vähennettiin, mutta niitä ei poistettu sopimuksesta kokonaan.⁷³ Heimosuhteiden mainitseminen kulttuurisopimuksessa voidaan tulkita olleen myönnytys Kádárin Unkarin osalta, joka niin kovasti pyrki virallistamaan kulttuurisuhteet Suomen kanssa.

⁷⁰ Ibid., 319–321.

⁷¹ UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 28.12.1959. 5/C27. Kulttuurisuhteet itään.

⁷² Oikari 2006, 320.

⁷³ Ibid., 322–324.

Ennen kulttuurisopimuksen allekirjoittamista vieraili Suomen eduskunnan toinen varapuhemies Johannes Virolainen Unkarissa ja vastaavasti Unkarista Suomeen saapui huhtikuussa vierailulle parlamenttidelegaatio. Nämä vierailut lähensivät maiden virallisuonteisia suhteita. Lopulta kulttuurisopimuksen virallistamisen myötä Suomen pääministeri V.J. Sukselainen teki yksityisluonteisen matkan Unkariin. Unkarissa oltiin vierailusta mielissään, mutta maan ulkoministeriön protokollapäällikön kerrotaan olleen pettynyt vierailun epäviralliseen luonteeseen. Heikkilä raportoi Sukselaisen vierailusta ulkoministeriölle seuraavasti:

”Unkarin huomattavimmat poliittiset johtohenkilöt ottivat hänet [Sukselaisen] vastaan ja järjestivät hänen kunniaakseen aterioita. Käynnistä mainittiin myös julkisuudessa, kuitenkin ilman erikoista paisuttelua. Suhtautuminen Suomen pääministeriin oli kaikkien hänen kohtaamiensa henkilöiden taholta erittäin lämmin. Yleensä tulkittiin tämä käynti – yksityisluontoisuudesta huolimatta – suureksi huomionosoitukseksi, joskaan ei systeemiin nähden sinänsä, niin kuitenkin Unkarin maata ja kansaa kohtaan sellaiseenaan.”⁷⁴

Sukselainen tapasi myös Kádárin, joka totesi hänelle maiden välisten suhteiden olevan mallillaan: ”...Suomen ja Unkarin suhteet eivät nykyiselläänkään ole intiimit, mutta ne ovat nyttemmin korrektit!”⁷⁵ Sukselaisen vierailu vahvisti lähinnä maiden välisten suhteiden normalisoitumisen, ei laajentumista. Kulttuurisopimuksen ja Sukselaisen vierailun myötä suhteet maiden välillä kuitenkin vilkastuivat, mutta silti poliittiset suhteet pysyivät korrekteinä. Läpimurtoa niiden saralla saatiin vielä odottaa.

2.2 Suhteiden kehittämistä kylmän sodan varjossa

Alkuvuodesta 1960 Suomi ja Unkari päättivät nostaa suhteensa diplomaattiselle tasolle. Maaliskuun 1. päivästä lähtien maiden edustustot olivat suurlähetystöjä ja samalla merkki poliittisten suhteiden korrektista luonteesta. Ajankohta, jolloin diplomaattisuhteet päätettiin muodostaa, on huomionarvoinen, sillä vielä tässä vaiheessa Unkari oli kansainvälisesti hyljeksitty valtio ja vailla laajempaa tunnustusta. Kekkonen Suomi oli ensimmäi-

⁷⁴ UMA, Heikkilä Budapestista UM:lle 3.10.1959. 5/C27. Suhtautuminen Unkariin.

⁷⁵ Ibid.

nen ei-sosialistinen valtio Euroopassa, joka nosti suhteensa diplomaattiselle tasolle Unkarin kanssa.

Vuodesta 1963 kehittyi merkittävä vuosi Kádárin Unkarille ulkoasioiden saralla. Unkarin kansainvälinen boikotti tuli tiensä päähän ja maa sai mahdollisuuden kansainvälisen asemansa parantamiseen. Tähän kuului ulkopoliittisten suhteiden solmittaminen ja kehittäminen monien valtioiden kanssa sekä maan kansainvälisen imagon kiillottaminen. Vaikka Suomi olikin solminut viralliset suhteensa Kádárin Unkarin kanssa jo ennen vuotta 1963, tultiin kyseisenä vuotena viemään maiden väliset suhteet uudelle tasolle. Suomen presidentti Urho Kekkonen oli ensimmäinen länsimainen johtaja, joka vieraili Unkarissa vuoden 1956 kansannousun jälkeen. Vierailua ei saatu aikaan kuitenkaan yhdessä yössä, vaan sen järjestäminen oli pitkä prosessi. Vierailun toteuttaminen oli pitkälti riippuvainen kylmän sodan poliittisesta tilanteesta sekä Unkarin kansainvälisestä asemasta, mutta myös Suomen sisäpoliittisesta tilanteesta.

Unkarin kansainvälistä asemaa oli kansannousun jälkeen häirinyt YK:n yleiskokouksen asialistalla ollut ns. 'Unkarin kysymys'. YK:n oli tarkoitus lähettää erityistarkkailijoita Unkariin ottamaan selvää maan oloista, mutta tämä ei kuitenkaan onnistunut Kádárin hallituksen vastustuksen takia. YK:n asettama erityiskomitea laati kuitenkin raportin⁷⁶, joka käsitteli mm. kansannousua, Unkarin oloja ja maassa tapahtuneita ihmisoikeusloukkauksia.

YK:n käsitellessä erityiskomitean laatimaa raporttia pyrki Kádárin Unkari vaikuttamaan Suomen viralliseen kantaan asiassa. Unkarin vt. Washingtonin asianhoitaja Tibor Zador oli käynyt Suomen Washingtonin suurlähettilään Reino Palaksen luona esittämässä Kádárin Unkarin näkökohtia Unkarin kysymyksestä ja toivoi, ”että Suomi, jonka perinteellisiä hyviä suhteita Unkariin Unkari pitää arvossaan, YK:ssa omaksuisi ”realistisen kannan” ja ettei se ainakaan äänestäisi Unkaria vastaan”.⁷⁷ Kádárin Unkari pyrki vaikuttamaan Suomen YK-kannanottoihin mm. vetoamalla maiden välisiin hyviin ja perinteisiin suhteisiin. Toisin sanoen entisiä suhteita pyrittiin käyttämään hyväksi, jotta Unkarin kohtaama kansainvälinen painostus laantuisi. Zador kertoi, että YK:n raportti oli vääristelevä ja yksipuolinen, sillä sen tekijät eivät olleet edes käyneet Unkarissa. Tosin hän myönsi, että Unkari ei myöntänyt heille viisumia, mutta vain siksi, koska tutkijat olisivat tällöin sekaantuneet maan sisäisiin asioihin ja tätä yksikään suvereeni valtio ei

⁷⁶ Ks. *United Nations Report of the Special Committee on the Problem of Hungary*. General Assembly Official Records, Eleventh Session, Supplement no. 18 A/3592. New York, 1957.

⁷⁷ UMA, Palas Washingtonista UM:lle 5.9.1957. 70/341, 113/U2. Muistio Unkarin asiainhoitajan käynnistä suurlähetystössä.

olisi voinut sallia. Zadorin mukaan tilanne Unkarissa oli jo täysin rauhallinen ja täten olisi hyödyttömiä, jos YK hyväksyisi Unkaria tuomitsevan päätöslauselman. Tämän tapahtuessa kansainvälinen tilanne vain kiristyi ja se puolestaan vaikeuttaisi Unkarin pyrkimyksiä parantaa suhteitaan länteen.⁷⁸ Raportti kuitenkin hyväksyttiin ja tämä johti siihen, että 'Unkarin kysymys' tuli pysymään YK:n asialistalla aina 1960-luvun alkuun saakka.

Vaikka Kádárin Unkari yhdessä Neuvostoliiton ja muiden itäblokin valtioiden kanssa pyrki tekemään kaikkensa, jotta 'Unkarin kysymys' jätettäisiin pois YK:n asialistalta, ei mikään näyttänyt auttavan. Unkarin vt. ulkoministeri János Péter⁷⁹ painotti kirjeessään YK:n yleiskokoukselle, että asia oli Unkarin sisäinen asia sekä piti koko kysymystä kylmän sodan poliittisena välineenä ja vihamielisenä eleenä Unkaria kohtaan⁸⁰. Kádár itse matkusti Hruštševin kanssa New Yorkiin YK:n yleiskokouksen vuoden 1961 syysistuntoon ja piti puheen lokakuun 3. päivänä. Ennen puhetta puolet yleisönä olleista eri maiden edustajista marssi kuitenkin mielenosoituksellisesti ulos salista. Puheessaan Kádár painotti asian olevan Unkarin sisäinen asia ja toivoi, ettei asiaa enää käsiteltäisi YK:ssa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, mutta vierailu sai hänet ehkäpä ymmärtämään, että jotakin muuta – ja enemmän – oli tehtävä asian eteen.⁸¹

Vuoden 1962 aikana kävi selväksi, että 'Unkarin kysymys' tulisi pysymään YK:n asialistalla niin kauan kunnes Unkarissa suoritettaisiin kansannousuun osallistuneiden yleinen armahdus.⁸² Unkarissa oli tehty osittaisia armahduksia jo vuosina 1959 ja 1960, mutta nämä eivät riittäneet Yhdysvalloille. Muut länsimaat olisivat jo tässä vaiheessa normalisoineet suhteensa Unkariin, mutta Yhdysvallat pysyi tiukkana poliittisessa linjanvedossaan Unkaria kohtaan. Lopulta vuoden 1962 syksyn aikana Unkari ja Yhdys-

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ János Péter (1910–1999) toimi Kádárin hallinnossa ulkoministerinä vuosina 1961–1973. Hän oli entinen kalvinistinen pappi ja liittyi puolueeseen vasta vuonna 1961. Péter, joka entisenä pappina edusti Unkarin hengellistä väestönosaa, toimi lännelle Kádárin järjestelmän ”kiiltokuvana”. Tarkoituksena oli osoittaa, että Kádárin hallinnossa pystyi etenemään, vaikka ei edes ollut ”todellinen” kommunisti. Péterin maailmankatsomus ja sivistys kasvattivat merkittävästi ulkoministeriön henkilökunnan työn ammattimaisuuden vaatimustasoa. On kuitenkin myös muistettava, että Kádárin aikana Unkarin ulkoministeriön roolina oli lähinnä vain panna toteen MSZMP:n ulkoasiainosaston päätökset. Toisaalta Péter oli MSZMP:n keskuskomitean jäsen 1966–80, joten poliittisessa mielessä hän ei kuitenkaan ollut pelkkä tyhjä kirjain, vaikkakin hänen tehtävänään oli totella puolueen ”ykkösnimiä”. Ks. lisää esim. Pritz, Pál, ”Magyarország helye a 20. századi Európában”. *Magyarország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok*. Szerkesztette Pritz, Pál. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 2002, 48.

⁸⁰ Kopio vt. ulkoministeri Péterin kirjeestä on Enckellin tiedonannon liitteenä. UMA, Enckell UM:lle 18.4.1961. 63/182, 113/U2.

⁸¹ Kádár huomasi, että hänen strategiansa 'Unkarin kysymyksen' ratkaisemiseksi ei tuottanut toivottua tulosta. Gough 2006, 131–132.

⁸² Unkari ja USA kävivät aiheesta salaisia neuvotteluja vuosien 1960–1962 aikana, sillä 'Unkarin kysymys' pysyi YK:n yleiskokouksen asialistalla lähinnä Yhdysvaltojen takia. Ibid., 142.

vallat pääsivät sopuun asiasta. 'Unkarin kysymys' pudotettiin viimein pois YK:n päivä-järjestyksestä ja tämän seurauksena Unkarissa toteutettiin yleinen armahdus maaliskuussa 1963. Kádár oli etukäteen varmistanut Kremlin hyväksynnän ja tuen yleiselle armahdukselle. Hruštšoville tämä kävi hyvin päinsä, sillä hän pyrki vähentämään poliittista jännitystä suurvaltablokkien välillä Kuuban kriisin jälkeisenä aikana.⁸³ Täten Kádárin Unkarin viimeinen este ulkopoliittisten suhteiden kehittämiseksi oli poissa ja nyt se pystyi aloittamaan suhteiden solmimisen myös lännen kanssa.

Unkari oli jo 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa alkanut solmia virallisia suhteitaan Suomeen, mutta suhteiden kehittäminen ja laajentaminen eivät onnistuneet ennen Unkarin kansainvälisen aseman normalisoitumista. Maiden väliset epäviralliset ja kulttuurisuhteet olivat hyvällä mallilla, mutta suhteiden syventäminen vaati kuitenkin ns. korkean poliittisen tason 'hyvän tahdon osoituksia'. Käytännössä tämä tarkoitti tosi toimia korulauseiden sijaan.

Mutta miksi Kádárin johto ryhtyi kehittämään virallisia suhteitaan Suomeen? Toisaalta suhteiden laajentaminen Suomeen oli osa Unkarin diplomaattisten suhteiden normalisoimisen ja solmimisen prosessia vuoden 1956 kansannousun jälkeen.⁸⁴ Toinen syy oli se, että Unkari tarvitsi 'ystäviä' kansainvälisen saartonsa takia. Sen ainoat tukijat olivat Neuvostoliitto yhdessä itäblokin maiden kanssa sekä joukko kolmannen maailman valtioita. Puolueettomuuteen pyrkivä Suomi oli hyvä lisä Unkarin varsin yksipuoliseen 'ystävävaltiojoukkoon'. Kádárin hallitus pystyi käyttämään Suomen ja Unkarin ystävyyttä hyväkseen myös propagandassa. Se pystyi näyttämään maailmalle, että puolueeton Suomi oli Unkarin ystävä. Toisaalta Unkarilla oli tarve avautua länteen hälyttävän taloudellisen tilanteensa takia, sillä se toivoi saavansa lännestä pitkän ajan investointilainoja, jotka auttaisivat kehittämään sen taloutta ja luomaan maahan vakautta⁸⁵. Suomen kautta Unkari saattoi solmia läntisiä kontakteja, jotka ajan myötä saattaisivat olla hyödyksi järjestelmälle. Kádárin poliittiseen ajatteluun liittyi tiiviisti myös ajatus kansan *depolitisoisesta* ja sen tyytyväisenä pitämisestä. Tyytyväisyys taattiin puolestaan taloudellisen hyvinvoinnin, elintason jatkuvan nousun ja vakauden turvin. Kansa oli pidettävä tyytyväisenä ennen kaikkea sen takia, että vuoden 1956 tapahtumat eivät enää koskaan toistuisi.⁸⁶ Tätä Kádárin ajatusrakennelmaa on myöhemmin kutsuttu *kádáris-*

⁸³ Békés, Csaba, *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztüezen, 1945–1990*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2004 (Békés 2004a), 244; Gough 2006, 143.

⁸⁴ Vares 2006, 205.

⁸⁵ Gough 2006, 145.

⁸⁶ Békés 2004b, 136–137.

miksi, jonka mukainen politiikka tunnetaan suuremman yleisön joukossa paremmin *gullassikommunismina* tai *jääkaappisosialismina*.

Jo vuoden 1961 tammikuussa Kádárin hallitus suunnitteli tekevänsä kutsun joko suoraan presidentti Kekkoselle tai Suomen hallitukselle. Unkarin ulkoministeriössä oletettiin, että jos Unkari saisi kutsuunsa positiivisen vastauksen, olisivat useammat kutsut mahdollisia ja täten suhteita voitaisiin edelleen kehittää ja rakentaa.⁸⁷ Suhteiden kehittäminen Suomen kanssa koettiin mahdolliseksi mm. sen takia, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olivat kunnossa. Tämän katsottiin tarkoittavan sitä, että Suomen hyvät suhteet muihin sosialistisiin maihin olisivat myös mahdollisia.⁸⁸ Suomen ja Neuvostoliiton hyvät suhteet olivat täten ennakkoehto Suomen ja Unkarin suhteiden kehittämiseksi. Neuvostoliiton myötämielinen suhtautuminen Suomeen voitiin nähdä Budapestissa myös epäsuorana hyvän tahdon osoituksena Neuvostoliitolta Unkarin ja Suomen suhteiden kehittämiseksi. Unkarissa oli pantu merkille myös se, että Suomi oli reagoinut positiivisesti maiden välisten suhteiden kehittämiskysymyksessä ja virallisten suhteiden normalisoinnissa sekä antanut merkkejä suhteiden laajentamiselle⁸⁹. Täten Suomesta Unkariin tapahtuva korkeantason poliittinen vierailu vahvistaisi maiden välisiä suhteita ja mahdollistaisi niiden laajentamisen.

Keväällä 1961 Unkari päätti kokeilla onneaan ja kutsui Kekkonen vierailulle Unkariin. Unkarin Helsingin suurlähettiläs József Szipka ilmoitti MSZMP:n keskusjohdon ulkoasioiden jaostolle, että Kekkonen ei voinut kuitenkaan vastata myöntävästi kutsuun, vaikka olisi halunnut. Kekkonen oli vedonnut sisäpoliittisiin syihin, sillä edessä olivat presidentinvaalit, eikä sen takia olisi hänen osaltaan ollut järkevää tehdä matkoja itäblokin maihin.⁹⁰ Varsinkaan Unkariin ei olisi ollut poliittisesti viisasta matkustaa, sillä Unkari oli vielä kansainvälisessä 'pannassa'.

Kekkonen oli myös valmistautumassa Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen vierailuihinsa, jotka hän suoritti vuoden 1961 kesän ja syksyn aikana. Näiden matkojen tarkoituksena oli tehdä Suomen puolueettomuuspolitiikkaa tunnetuksi länsivalloille, jotka

⁸⁷ MOL, M-KS 288f./32/1960/26e. A Magyar Népköztársaság és a Finn Köztársaság kapcsolatainak alakulása az 1960. évben. Budapest, 1961. január 27.

⁸⁸ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 3d. 4/b-00852KÜM. Politikai összefoglaló jelentés. Helsinki, 1961. január 10., Szipka József.

⁸⁹ MOL, M-KS 288f./32/1960/26e. A Magyar Népköztársaság és a Finn Köztársaság kapcsolatainak alakulása az 1960. évben. Budapest, 1961. január 27.

⁹⁰ MOL, M-KS 288f./32/1961/146e. Kekkonen köztársasági elnök meghívása. Helsinki, 1961. április 14., Szipka József.

suhtautuivat Kekkonen harjoittamaan ulkopoliittikkaan vielä varauksellisesti.⁹¹ Szipka selvitti, että Suomen johdon oli ensin ansaittava lännen luottamus ja vasta sen jälkeen vierailut itäblokin maissa olisivat mahdollisia. Kekkonen pyysikin Unkarin johdolta kärsivällisyyttä ja vihjasi, että lähitulevaisuudessa kaikki olisi mahdollista. Unkarin kannalta oli siis tärkeää, että Kekkonen valittaisiin uudelleen presidentiksi, sillä SKDL:n ehdokas- ta, Paavo Aitiota, ei tulaisi Szipkan mukaan valitsemaan presidentiksi.⁹² Kustaa Vilku- na, joka kuului Kekkonen lähipiiriin ja tämä tiedettiin Unkarissa hyvin⁹³, oli sitä mieltä, että presidentinvaalien jälkeen Unkarin tulisi tehdä uusi kutsu Kekkoselle.⁹⁴

Unkari piti suhteiden kehittämiseksi ennakkoehtona, että Kekkonen valittai- siin uudelleen presidentiksi, sillä nauttihan Kekkonen ja hänen harjoittamansa ulkopoli- tiikka luottamusta Neuvostoliitossa.⁹⁵ Toisaalta Suomikaan ei ollut valmis vielä laajen- tamaan suhteitaan itäblokin maiden kanssa, sillä se pyrki saamaan ensin kansainvälistä tunnustusta puolueettomalle asemalleen.⁹⁶ Loppujen lopuksi kumpikaan valtioista ei ol- lut vielä täysin valmis viemään suhteita pidemmälle, eikä nostamaan niitä uudelle tasol- le.

Unkarin ulkoministeriössä oltiin tietoisia myös siitä, että Kekkonen harjoit- tama ulkopoliittikka ei miellyttänyt kaikkia piirejä Suomessa, vaan että Kekosta vastus- tava oppositio oli muodostamassa ns. Honka-liiton⁹⁷ presidentinvaaleihin. Honka-liiton tavoitteenaan oli Kekkonen suistaminen pois presidentin paikalta ja ulkopoliittisen suun- nanmuutos.⁹⁸ Tämä toteutuessaan olisi vaikuttanut negatiivisella tavalla maiden välisiin suhteisiin ja myös estänyt niiden laajemman kehittämisen. Unkarissa todettiinkin, että Kekosta ja hänen harjoittamaa ulkopoliittikkaa tulisi tukea taistelussa kaikkia heitä vas-

⁹¹ Kekkonen oli ensimmäinen Suomen presidentti, joka ulotti vierailunsa lännessä Skandinaviaa pitemmäl- le. Ks. Suomi 1992, 373–375.

⁹² MOL, M-KS 288f./32/1961/14öe. Kekkonen köztársasági elnök meghívása. Helsinki, 1961. április 14. Szipka József.

⁹³ Unkarilaiset saivat tietää, että Vilku- na kuului Kekkonen 'saunaseurueeseen' ja toimi eräänlaisena sanan- saattajana toimittaen Kekkonen mielipiteitä Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystöön. Kádárin järjestel- mälle olikin tyypillistä, että se pyrki vaikuttamaan yksityishenkilöihin, kuten Vilkunaan, ja käyttämään näitä hyväksi maiden välisten suhteiden kehittämiseksi. Ks. esim. Oikari 2006, 340.

⁹⁴ MOL, M-KS 288f./32/1961/14öe. Kekkonen köztársasági elnök meghívása. Helsinki, 1961. április 14., Szipka József.

⁹⁵ Ks. MOL, XIX-J-1-j-Finn. 3d. 4/b-00852. Politikai összefoglaló jelentés. Helsinki, 1961. január 10., Szipka József.

⁹⁶ Vares 2006, 205.

⁹⁷ Honka-liitto muodostettiin helmi-maaliskuussa 1961 ja sen tarkoituksena oli syrjäyttää Kekkonen nos- tamalla presidentiksi entinen oikeuskansleri Olavi Honka. Honka-liiton muodostivat Suomen neljä porva- rillista puoluetta (Kansallinen Kokoomus, Suomen Kansanpuolue, Ruotsalainen Kansanpuolue ja Suomen Pientalonpoikien Puolue) yhdessä SDP:n kanssa. Kallentio 2005, 126.

⁹⁸ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 3d. 4/b-00852KÜM. Politikai összefoglaló jelentés Budapest, 1961. március 29., Fodor. Itse asiassa SDP oli jo vuoden 1959 huhtikuusta lähtien suunnitellut Kekkonen syrjäyttämistä seu- raavissa presidentinvaaleissa. Ks. Kallentio 2005, 103.

taan, jotka halusivat Suomen osaksi läntistä blokkia⁹⁹. Ilman Kekkonen presidenttinä ja hänen harjoittamaansa ulkopoliittikkaa ei Unkari voinut lähentää suhteitaan Suomeen.

Suomen poliittinen tilanne kehittyi Unkarin kannalta kuitenkin positiiviseen suuntaan. Vuoden 1962 eduskuntavaaleissa Maalaisliitto vahvisti asemiaan Suomen suurimpana puolueena ja presidentinvaaleissa Kekkonen saavutti selvän voiton saaden 300:sta valitsijamiesäänestä jopa 199.¹⁰⁰ Honka oli luopunut ehdokkuudestaan kansallisen edun nimissä syksyn 1961 noottikriisin¹⁰¹ aikana ja Kekkonen vastustajien suunnitellut presidentin syrjäyttämistä eivät käyneet toteen. Hruštšov ilmaisi tyytyväisyytensä ja oli iloinen ennen kaikkea siitä, miten laajaa kannatusta Kekkonen ja samalla hänen ulkopoliittinen linjansa nautti Suomen kansan keskuudessa. Vaalituloksen myötä Suomen ja Neuvostoliiton suhteita voitiin alkaa kehittää entistä luottamuksellisemmalle pohjalle.¹⁰²

Vaalitulos vaikutti myönteisesti myös Suomen ja Unkarin suhteisiin. Nyt Kekkonen asema oli turvattu seuraavaksi kuudeksi vuodeksi eteenpäin ja hän saattoi alkaa kehittää ulkopoliittikkaansa luottavammin mielin¹⁰³. Tämä tarkoitti myös sitä, että Kekkonen vierailu Unkariin tuli entistä mahdollisemmaksi ja ajankohtaisemmaksi.

2.3 Kekkonen epävirallinen vierailu Unkarissa toukokuussa 1963

Maaliskuussa 1963 Unkarin Helsingin uusi suurlähettiläs Sándor Kurtán jätti valtuuskirjeensä ja samalla esitti Kekkoselle hallituksensa kutsun saapua viralliselle vierailulle Unkariin. Tällä kertaa Kekkonen vastasi kutsuun myöntävästi, mutta vain osittain. Hän suostui vierailemaan Unkarissa vain epävirallisesti. Suomen tietotoimisto STT julkaisikin tiedonannon, että Kekkonen poikkeaisi Unkarissa Jugoslavian vierailunsa jälkeen.¹⁰⁴

⁹⁹ MOL, M-KS 288f./32/1960/2öe. A Magyar Népköztársaság és a Finn Köztársaság kapcsolatainak alakulása az 1960. évben. Budapest, 1961. január 27.

¹⁰⁰ Suomi 1992, 571–573, 578, 598.

¹⁰¹ Noottikriisi on Suomen lähihistoriassa intohimoja, kiistoja ja monia tulkintoja herättävä aihe. On väitetty, että Kekkonen olisi tiennyt noottikriisistä etukäteen tai jopa tilannut nootin uudelleenvalintansa varmistamiseksi. Tätä tulkintaa edustaa mm. Hannu Rautkallio. Ks. Rautkallio, Hannu, *Kekkonen ja Moskova. Suomi lännestä nähtynä 1956–1962*. Helsinki: Tammi 1991; Toisaalta on esitetty myös, että Kekkonen ei tiennyt nootista etukäteen, eikä edes voinut tietää. Perusteeksi tähän katsotaan se, että Suomen kommunistitkin saivat tietää siitä vasta kovin myöhään, NKP:n XXII:n puoluekokouksen yhteydessä lokakuun puolivälissä 1962 – aikana, jolloin Kekkonen oli valtiavierailulla Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Tätä tulkintatraditiota edustaa puolestaan mm. Juhani Suomi. Ks. Suomi 1992, 549–551.

¹⁰² Suomi 1992, 599–600.

¹⁰³ Juhani Suomi toteaa, että vuoden 1962 presidentinvaalit olivat Kekkoselle merkittävä käännekohta. Nyt Kekkonen ei ollut enää ”yhden äänen presidentti”, vaan hänen sisäpoliittinen asemansa oli entistä vahvempi. Myös Kekkonen rooli ulkopoliittikan johtajana oli vaalien jälkeen kiistaton. *Ibid.*, 601.

¹⁰⁴ Vares 2006, 206.

Kekkonen halusi korostaa, että vierailu Unkarissa oli hänen henkilökohtainen lomamatkansa, johon ei liittynyt politiikkaa. Tämän takia hänen matkaseurueeseen ei kuulunut henkilöitä, jotka olisivat olleet tekemisissä ulkopoliitikan kanssa. Vaikka Unkarin kansainvälinen asema oli alkanut normalisoitua ja kylmässä sodassa elettiin Kuuban kriisin jälkeistä suojasään aikaa, ei Kekkonen siltikään tohtinut tehdä virallista valtiovierailua Kádárin Unkariin. Hän halusi välttää negatiivista julkisuutta ja virallinen valtiovierailu Unkariin olisi sitä saattanut tuoda. Joka tapauksessa, vaikka hänen vierailunsa oli epävirallinen, oli hän silti ensimmäinen länsimainen valtionpäämies, joka ylipäätään edes matkusti Unkariin vuoden 1956 tapahtumien jälkeen. Unkarin vallanpitäjien keskuudessa tästä oltiin hyvin tietoisia ja he katsoivat, että vierailu oli suuren tarkkailun kohteena niin Suomen kuin lännen reaktionääristen voimien (*reakciós erők*) – ts. taantumuksellisten piirien – keskuudessa¹⁰⁵.

Unkarissa suhtauduttiin ymmärryksellä Kekkonen varovaisuuteen matkan suhteen ja Unkarin ulkoministeriön muistiosta käy hyvin ilmi, että Unkarissa myös oltiin hyvin perillä siitä, miksi virallinen vierailu ei tullut Kekkoselle kyseeseen. Toisaalta katsottiin, että Kekkonen oli huolestunut Suomen oikeistopiirien häntä kohtaan esittämästä kritiikistä, jota matka saattaisi aiheuttaa. Tätä kritiikkiä olisi voitu käyttää poliittisena lyömäaseena Kekkosta kohtaan. Toisaalta katsottiin myös Kekkonen olevan huolissaan, että lännessä – ennen kaikkea Yhdysvalloissa ja muissa Nato-maissa – ei katsottaisi hyvällä silmällä Kekkonen matkaa Unkariin.¹⁰⁶ Kyseessä oli Suomen kansainvälis-poliittinen asema. Tärkeintä unkarilaisille oli, että Kekkonen edes saapuisi vierailulle Unkariin. Tämä jo itsessään oli voitto Kádárin Unkarille, joka pyrki normalisoimaan ja kehittämään suhteitaan länteen.

Lopulta Kekkonen saapui Unkariin suoraan viralliselta Jugoslavian valtiovierailultaan. Vierailu tapahtui vuoden 1963 toukokuun 12.–15. päivän välisenä aikana. Vaikka Kekkonen vierailu oli luonteeltaan epävirallinen, ei se näyttänyt olevan este tärkeiden poliittisten henkilöiden tapaamiselle. Kekkonen oli virallisesti Unkarin presidentti István Dobin¹⁰⁷ vieras ja vierailun ohjelma koostui pääasiassa kulttuuritapahtumista ja nähtävyyksien katselemisesta Budapestissa sekä vierailusta Debreceniin ja maaseudulle. Kekkonen tapasi matkan aikana kuitenkin MSZMP:n koko puoluejohdon – mukaan luki-

¹⁰⁵ MOL, XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen elnök magyarországi látogatásáról.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Dobi (1898–1968) toimi Unkarin pääministerinä 1948–52 ja presidenttinä 1952–67. Hän oli entinen agraaripoliitikko ja virallisesti kommunistisen puolueen jäsen vasta vuodesta 1959. Presidenttinä hänen valtansa oli lähinnä symbolista. Ks. lisää esim.

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/>. Viitattu 28.10.2007.

en Kádárin.¹⁰⁸ Mari Vareksen mukaan Unkarin johtopiirit pitivät vierailua poliittisesti ja symbolisesti merkittävänä tämän näkyessä mm. siinä, että virallisiin lounastilaisuuksiin ja juhlapäivällisiin otti osaa koko Unkarin puoluejohto.¹⁰⁹ Kádárin hallinto pyrki antamaan vierailulle suurempaa arvoa sen epävirallisesta luonteesta huolimatta. Unkarin kannalta vierailusta oli otettava kaikki mahdollinen hyöty irti.

Vaikka vierailun ohjelma muistutti pitkälti turistimatkaa, oli unkarilaiseen matkasuunnitelmaan alun alkaen merkitty Kekkosen ja Kádárin tapaaminen, mutta viralliseen suomalaiseen versioon ei.¹¹⁰ Miksi Kádárin ja Kekkosen tapaamista ei ollut merkitty suomalaiseen ohjelmaan? Yrittivätkö unkarilaiset salaa muuttaa virallista ohjelmaa? Lähteistä käy ilmi, että aloite Kekkosen ja Kádárin kahdenkeskiselle tapaamiselle ei tullut unkarilaisten taholta, vaan Kekkoseilta itseltään. Unkarin ulkoministeriössä kirjoitettiin aiheesta seuraavasti:

“Toveri Kurtánin mielestä presidentti Kekkosen Kádárin luona tehdyn vierailuun liittyen on mielenkiintoista se seikka, että tämä vierailu tapahtui Suomen aloitteesta ja myös se, että suomalaiset aluksi pyysivät asian täydellistä salassapitoa, jonka jälkeen he itse toivat sen julkisuuteen.”¹¹¹

Mielenkiintoista on siis se, että Kekkonen itse halusi tavata Kádárin kanssa ja halusi salata asian niin pitkäksi aikaa kuin mahdollista. Unkarilaiset katsoivat tämän johtuvan ennen muuta siitä, että Kekkonen pelasi kaiken varman päälle välttääkseen opposition ja oikeistopiirien kritiikin¹¹². Koska Kekkosen ja Kádárin tapaaminen tapahtui suomalaisten aloitteesta, saivat unkarilaiset hyvän syyn muovata ohjelmaa virallisempaan suuntaan puuttumatta matkan epäviralliseen julkikuvaan.

Kekkonen seurueineen varjeli kuitenkin koko matkan ajan vierailun epävirallista luonnetta. Tämän myös unkarilaiset huomioivat:

¹⁰⁸ MOL, M-KS 288f./5/299öe. Jelentés az MSZMP K.B. Politikai Bizottságához, Urho Kekkonen finn köztársasági elnök 1963. májusi magyarországi látogatásáról. Budapest, 1963. április 25., Péter János.

¹⁰⁹ Vares 2006, 207.

¹¹⁰ Vrt. MOL, M-KS 288f./5/299öe. Jelentés az MSZMP K.B. Politikai Bizottságához, Urho Kekkonen finn köztársasági elnök 1963. májusi magyarországi látogatásáról. Budapest, 1963. április 25., Péter János; UKA, 22/8 Vierailut 1963–66.

¹¹¹ ”Kurtán et. véleménye szerint Kekkonen elnöknek Kádár elvtársnál tett látogatásával kapcsolatban érdekes az a tény, hogy a látogatás finn kezdeményezésre történt, és hogy a finnek először teljes titokban tartását kérték, majd maguk hozták nyilvánosságra.” MOL, XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök látogatása.

¹¹² Ibid.

”...Kekkonen seurueineen piti vierailun aikana huolen siitä, että vierailu voisi säilyttää epävirallisen luonteensa. Tämä ei koskenut ulkonaisia muotoja, /he hyväksyivät protokollaariset seremoniat ja ne myös lopulta toteutettiin/ vaan vierailun sisältöä ja keskusteluja.”¹¹³

Unkarilaiset isännät pyrkivät keskustelemaan suomalaisten kanssa monenlaisista teemoista, mutta harmittelivat sitä, että vieraat välttelivät mm. poliittisia puheenaiheita:

”He välttelivät poliittisia teemoja, eivät kertoneet vierailuun liittyvistä kokemuksistaan enempää, mitä presidentti lausui maljapuheiden, Unkarin tietotoimistolle [MTI] annetun lausunnon ja jäähyväispuheen aikana.”¹¹⁴

Huolimatta siitä, että Kekkonen halusi pitää politiikan erillään matkasta, olivat unkarilaiset valmistautuneet keskustelemaan myös politiikasta. Ennen Kekkonen saapumista Unkariin saivat Kádár ja Dobi muistion siitä, mistä asioista Kekkonen kanssa kannattaisi puhua. Muistio sisälsi huomautuksia mm. maiden välisistä poliittisista, taloudellisista ja kulttuurisuhteista. Virallisia poliittisia suhteita pidettiin hyvinä sekä ystävällisiä ja todettiin, että suhteiden kehittämisessä olisi hyödyllistä korkeantason ajatusten vaihdon jatkaminen. Suomen liittyminen EFTA:an koettiin taloussuhteiden kehittämisen kannalta puolestaan negatiiviseksi. Kulttuurisuhteisiin oltiin kuitenkin kaikkein tyytyväisimpiä, sillä niiden tila näytti olevan moitteeton.¹¹⁵ Kádár ja Dobi saivat täten tiivistelmän Unkarin ja Suomen välisistä suhteista sekä vinkkejä teemoista, joista kannatti mahdollisesti Kekkonen kanssa keskustella. Kekkonen epäpoliittiseen matkaan valmistauduttiin Unkarissa poliittiset ’kotiläksyt’ tekemällä.

Kekkonen ja Kádár tapasivat vierailun toiseksi viimeisenä päivänä Debrecenissä. Unkarissa oltiin sitä mieltä, että Kádár teki Kekkoneseen hyvän vaikutuksen rehellisellä ja suoralla puhetyylillään.¹¹⁶ Kekkonen oli saattanut vaikuttaa myös se, että hä-

¹¹³ ”...Kekkonen és kísérete a látogatás ideje alatt végig ügyelt arra, hogy a látogatás nemhivatalos jellegét megőrizték. Ez nem vonatkozik a külsőségekre, /a protokolláris ceremóniákat elfogadták és végig csinálták/ inkább a látogatás tartalmára, a beszélgetésekre jellemző.” Ibid.

¹¹⁴ ”Kerülték a politikai témákat, a látogatáson tapasztaltakról nem mondtak többet, mint amit az elnök a pohárköszöntők, az MTI-nek adott nyilatkozat és a bucsubeszéd alkalmából mondott.” Ibid.

¹¹⁵ MOL, XIX-J-1-k-Finn 3d. S24-1963. Feljegyzés.

¹¹⁶ MOL, XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök és kísérete magyarországi látogatásáról.

nellä ei juuri ollut ennakkotietoja Kádárista.¹¹⁷ Myös Tito oli kehunut Kádária hyväksi ja viisaaksi mieheksi. Päiväkirjaansa Kekkonen kirjoitti Kádárista seuraavaa:

”Kadar vaikutti todella miellyttävältä ja järkevältä mieheltä. Hiljainen, vähäeleinen, vaatimaton. Hiljaista, itseironian sävyttämää huumoria. Puhui avoimesti vuoden 1956 tapahtumista. Rakosi oli tehnyt suuria virheitä, mutta lännen lupaukset avunannosta vaikuttivat ratkaisevasti kapinaannou-suun [sic!].”¹¹⁸

Kekkonen olikin yllättynyt siitä, miten avoimesti Kádár puhui vuoden 1956 tapahtumista. Kádár selvitti Kekkoselle, mistä oikeastaan oli ollut kyse. Loppujen lopuksi tapaamisessa ei juuri muista oleellisista teemoista keskusteltu. Kekkonen kerrotaan pitäneen vuoden 1956 tapahtumia suorittamansa vierailun valossa käsittämättöminä: “Presidentti Kekkonen ilmoitti, että vierailun aikana nähtyjen ja koettujen kokemusten perusteella vuoden 1956 tapahtumat ovat käsittämättömiä.”¹¹⁹ Kekkonen ei voinut ymmärtää vuoden 1956 kansannousua kaiken sen valossa, mitä hän näki ja koki Unkarissa. Unkarissa kaikki näytti olevan kohdallaan, eikä merkkejä vuoden 1956 levottomista ajoista ollut lainkaan näkyvillä. Kekkonen näki tietysti vain Unkarin yhteiskunnan pinnan, mutta sekin näytti tekevän vaikutuksen häneen.

Kaiken kaikkiaan Kekkonen ja Kádárin tapaamista voitiin pitää onnistuneena, vaikka puheenaiheet olivat liittyneet lähinnä vuoden 1956 kansannou-suun. Kádár pääsi henkilökohtaisesti kertomaan Kekkoselle oman näkemyksensä asioista ja tämä näytti tehoavan Kekkoseen, joka oli vaikuttunut Kádárin persoonasta. Tapaamisen aikana valtionpäämiehet myös tutustuivat ja saivat ensikosketuksen toisiinsa. Tästä oli hyvä jatkaa suhteiden kehittämistä – niin valtiollisella kuin henkilökohtaisellakin tasolla. Myös tulkin mukaan Kekkonen ja Kádár olivat silminnähtävästi nauttineet toistensa seurasta ja yhteisestä keskusteluhetkestä¹²⁰.

¹¹⁷ Pohjosen mukaan Kekkonen tiedot Kádárista perustuivat lähinnä Suomen Budapestin lähettiläiden raporteihin. Kekkonen saattoi olla kuullut myös Vilkunalta jotakin. Joka tapauksessa vanhana Unkarin ystävänsä hänen täytyi odottaa innolla sekä Unkarin matkaa että Kádárin tapaamista. Pohjonen 2006, 113.

¹¹⁸ Kekkonen, Urho, *Urho Kekkonen päiväkirjat 2, '63-'68*. Toim. Suomi, Juhani. Helsinki: Otava 2002, 49.

¹¹⁹ ”Kekkonen elnök kijelentette, hogy a rövid ittartózkodása alatt látottak és tapasztaltak alapján számára érthetetlenek az 1956-os események.” MOL, XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök látogatása.

¹²⁰ Ibid.

Unkarin Helsingin suurlähettiläs Sándor Kurtán ylisti Suomen Budapestin suurlähettilästä Reino Palasta siitä, että Kádárin ja Kekkonen tapaaminen oli onnistunut ja toteutunut. Palas oli saapunut Budapestiin vasta toukokuun alussa vuonna 1963, siis muutama viikko ennen Kekkonen vierailua. Saavuttuaan uuteen asemapaikkaansa Palas oli saanut näyttävän vastaanoton ja hän oli tavannut mm. sekä Dobin että Kádárin. Kurtán katsoi, että Kádár oli tehnyt syvän vaikutuksen myös Palakseen: ”Palasta miellytti paljon se, miten toveri Kádár esittäytymisvierailun aikana kertoi arvostavan Suomen puolueettomuutta ja Unkarin ja Suomen suhteita.”¹²¹ Kádár oli ylistänyt sekä Suomen puolueettomuuspolitiikkaa että maiden välisiä sukulaisuusuhteita. Myös Dobi oli menettänyt Kádárin tavoin. Palas kirjoitti keskustelustaan Kádárin kanssa UM:lle seuraavasti:

”Suomen noudattamaa ulkopoliittikkaa Unkari seuraa tarkasti. Unkari pitää tätä politiikkaa suuressa arvossa ja erittäin taitavana, erikoisesti tapaa, millä Suomi on kyennyt hoitamaan suhteensa Neuvostoliittoon. Suomen ja Unkarin suhteet ovat hyvät. Niitä ei yhdistä toisiinsa ainoastaan yhteinen sukulaispohja, vilkas kulttuurivaikutus ja kaupallinen kanssakäyminen, vaan myöskin poliittisesti, päämääriinsä nähden valtiot eivät ole kaukana toisistaan. Tosin Suomi on puolueeton ja Unkari liittynyt toiseen valtaryhmittymään ja Varsovan paktiin, mutta molemmat pyrkivät hyviin suhteisiin kaikkien maitten kanssa ja ennen kaikkea rauhan säilyttämiseen.”¹²²

Oliko kaikki vain retoriikkaa vai haluttiinko Palakseen jollakin tavalla vaikuttaa? Tulkintani mukaan unkarilaisten toiminnassa oli kyse vaikuttamiseen tähtäävästä retoriikasta, mutta myös aidosta arvostuksesta Suomen harjoittamaa ulkopoliittikkaa kohtaan. Unkarin ja Suomen suhteita voitiin kehittää tekemällä vaikutus yksittäisiin henkilöihin, kuten Palakseen. Ylistämällä sekä Suomen harjoittamaa ulkopoliittikkaa että Suomen ja Unkarin välisiä sukulaisuusuhteita Kádár oli myötävaikuttanut maiden välisten suhteiden lähentymiseen. Kádár oli painottanut myös sitä, että Unkari halusi ylläpitää hyvät suhteet kaikkiin valtioihin, niin sosialistisiin kuin kapitalistisiin. Hyvien suhteiden aikaansaaminen kaikkien valtioiden kanssa oli Kádárin mielestä reaalipoliittikkaa.¹²³ Ts. Kádár ilmaisi olevansa rauhanomaisen rinnakkaiselon kannattaja – aivan kuten Suomi-

¹²¹ ”Palasnak ugyanis nagyon imponált, ahogy Kádár elvtárs a bemutatkozó látogatáskor a finn semlegességet és a magyar-finn kapcsolatokat értékelte.” Ibid.

¹²² UMA, Palas Budapestista UM:lle 20.5.1963. 5/C27. Valtuuskirjeen jättö ja ensivierailut.

¹²³ Ibid.

kin, minkä takia Kekkosen harjoittama ulkopoliitiikka oli Unkarissa ja ennen kaikkea Kádárin silmissä kovin arvostettua¹²⁴.

Kaiken kaikkiaan Kekkosen vierailua pidettiin onnistuneena. Sitä pidettiin suotuisana perustana Unkarin ja Suomen korkeantason henkilösuhteiden leventämiselle.¹²⁵ Myös poliittisesta näkökulmasta katsottuna vierailu onnistui:

”...Suomen presidentin vierailu Unkarissa oli menestyksellinen, onnistuimme saamaan hänet rakastumaan maahamme ja kansaamme / työtämme helpotti hänellä jo saapuessaan oleva myötämielinen kiinnostus / ja samalla voimme olla varmoja, että poliittisesta näkökulmasta katsottuna hän sai hyvän vaikutelman maastamme.”¹²⁶

Kekkonen seurueineen saatiin siis ihastumaan Unkariin ja sen kansaan. Poliittisesti Kekkosen katsottiin saaneen myös hyvän vaikutelman Unkarista. Suomalaisten romanttista kuvaa Unkarista oli ruokittu entiseen tapaan ja ohjelmaan oli kuulunut myös vierailu Unkarin pustalla Hortobagyissa, jonne Kekkonen oli niin kovasti halunnut mennä.¹²⁷ Tätä tunteenomaista suhtautumista Unkaria kohtaan pystyttiin käyttämään hyväksi uusi- en vallanpitäjien toimesta. Debrecenissä järjestetyn juhla-aterian katsottiin myös onnistuneen ja unkarilaiset olivat kuulleet Kekkosen seurueelta, ettei hän (Kekkonen) ollut pitkään aikaan ollut niin hyvällä tuulella kuin Debrecenissä.¹²⁸ Nämä kaikki eivät voineet olla mitään muuta kuin hyviä merkkejä tulevaisuutta ajatellen.

Kekkosen Unkarin vierailun katsottiin myös onnistuneen paremmin kuin hänen Jugoslavian vierailunsa. Suomalaiset eivät olleet kokeneet mitään vastaavaa Jugoslaviassa, vaan olivat puolestaan olleet silminnähtävän väsyneitä saapuessaan Unkariin.¹²⁹ Kekkosen kerrotaan sanoneen Vilkunalle seuraavaa Unkarin matkastaan:

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ MOL, XIX-J-1-k-Finn 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök látogatása.

¹²⁶ ”...finn elnök magyarországi látogatása eredményes volt, sikerült megszerettetni országunkat, népünket vele / amit megkönnyített az a jó indulatú érdeklődés, amivel ideérkezett / és ugyanakkor bizonyosra vehető, hogy politikai szempontból igen jó benyomásokat szerzett országunkról.” MOL, XIX-J-1-k-Finn 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök és kísérete magyarországi látogatásáról.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ MOL, XIX-J-1-k-Finn 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök látogatása.

¹²⁹ MOL, XIX-J-1-k-Finn 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök és kísérete magyarországi látogatásáról.

“Presidentti Kekkonen Unkarin vierailuun palaten kertoi hän saunassa Vilkunalle, että Unkarin vierailu oli mielenkiintoisempi ja hyödyllisempi kuin vierailu Jugoslaviassa. Hän puhui hyvin myötämielisesti Unkarissa nähdystä asioista ja erityisesti Kádárin persoonasta.”¹³⁰

Se, että Kekkonen olisi arvostanut epävirallista Unkarin vierailua enemmän kuin virallista Jugoslavian valtiovierailua, tuntuu arveluttavalta. Kekkonen hyviä kokemuksia Unkarista on saatettu liioitella. Toinen vaihtoehto on, että joko Vilkuna oli ymmärtänyt Kekkonen puheita väärin tai sitten unkarilaiset olivat väärin ymmärtäneet Vilkunan. Loppujen lopuksi Unkarissa ei ollut päätetty mistään, vaan vierailu oli toiminut pelinavauksena suhteiden kehittämiseksi. Jugoslaviassa puolestaan oli ollut kyse kansainvälisestä politiikasta. Kekkonen oli markkinoinut Titolle ideaansa Pohjolan ydinasettomasta vyöhykkeestä, jota Tito oli pitänyt järkeenkäyvänä.¹³¹ Joka tapauksessa Unkarissa osattiin antaa arvoa Kekkonen vierailulle.

Parannettavaa katsottiin myös jääneen, sillä kaikkia vierailun antamia mahdollisuuksia ei katsottu olleen käytetty hyödyksi. Esimerkiksi tulkille tehtävä oli ollut liian haastava ja raskas, sillä hän oli joutunut yksin tulkkaamaan kaiken aamusta iltaan koko matkan ajan. Kekkonen katsottiin tavanneen myös liian vähän ihmisiä. Virheratkaisuna katsottiin olleen mm. se, että Kekkonen joutui matkustamaan kahdestaan vaimonsa kanssa autolla Budapestista Debreceniin ja takaisin. Jos matkat olisi toteutettu junalla, olisi Kekkonen tavannut ja keskustellut useampien ihmisten kanssa.¹³²

Vaikka Kekkonen vierailu oli epävirallinen, oli se silti herättänyt jo ennen matkan toteutumista kritiikkiä Suomessa. *Uusi Suomi* oli ottanut siihen kantaa ja asettanut kyseenalaiseksi, kuinka järkevää ylipäättään oli matkustaa Unkariin, jonka kansainvälinen maine ei ollut mairitteleva. Kekkonen oli ärsyyntynyt lehden kriittisestä äänensävyistä ja katsoi kirjoituksen kyseenalaistavan hänen poliittisen arviointikyvyn. Vierailun jälkeen *Kuva-Posti* kirjoitti puolestaan, että vierailu Jugoslaviassa oli onnistunut, mutta matka Unkariin oli ajan oloissa tarpeeton.¹³³ Unkarilaiset olivat saaneet tietää Vilkunalta, että lehdistöhyökkäysten takana oli kolme amerikkalaisten rahoittamaa henkilöä. Suo-

¹³⁰ ”Kekkonen elnök magyarországi látogatásáról visszatérve a ”szaunában” arról beszélt neki, hogy magyarországi látogatása értékesebb és hasznosabb volt, mint a jugoszláviai. Nagy elismeréssel nyilatkozott az itt látottakról és különösen Kádár elvtárs személyéről.” MOL, M-KS 288f./5/299öe. Feljegyzés Nemes Dezső elvtárs részére. Budapest, 1963. június 6.

¹³¹ Pohjonen 2006, 113.

¹³² MOL, XIX-J-1-k-Finn 3d. 4/b-S24-1963. Feljegyzés. Kekkonen finn elnök és kísérete magyarországi látogatásáról.

¹³³ Vares 2006, 207.

messa tehtiin asiasta johtopäätös, ettei presidentti Kennedy katsonut hyvällä Kekkosen vierailua Unkarissa. Asiaan saatiin kuitenkin selvennys, että Kennedyllä ei ollut mitään Kekkosen matkaa vastaan. Päinvastoin, sillä Yhdysvaltojen hallitus oli valmis muuttamaan politiikkaansa Unkaria kohtaan ja Kekkosen vierailu Unkarissa vain auttoi poliittisen suunnanmuutoksen tekemistä Yhdysvalloissa.¹³⁴

Matkan jälkeen Kekkosen kutsui Unkarin Helsingin suurlähettilään Kurtánin luokseen päivälliselle ja kertoi sen aikana, että oli hyvin tyytyväinen vierailuunsa Unkarissa. Varsinkin Debrecenin vierailun aikana järjestetty ohjelma ja Hortobágyin pustalla käyminen olivat miellyttäneet Kekkosta. Unkarin maataloustuotanto ja vierailu kolhoositolalla olivat niin ikään tehneet suuren vaikutuksen Kekkoseen ja hän oli esittänyt monia kysymyksiä Kurtánille koskien Unkarin maatalouspolitiikkaa. Päivällisen aikana Kurtán oli huomannut, että valtiosihteeri Jaakko Hallama kuului Kekkosen lähipiiriin ja arveli hänen olevan Kekkosen neuvonantaja ulkopoliittisissa asioissa. Kurtán ehdottikin, että Hallama olisi hyvä kutsua Unkariin ja että häntä voitaisiin käyttää hyväksi suhteita rakennettaessa.¹³⁵ Edellä mainittu kuvaa osuvasti Unkarin kommunistista järjestelmää, joka pyrki vaikuttamaan yksittäisiin henkilöihin – kuten Hallamaan, Vilkkunaan tai Palakseen – rakentaessaan ulkopoliittisia suhteitaan Suomeen. Kurtán kertoi olevansa myös toiveikas tulevaisuuden suhteen ja ilmoitti Kekkosen suhtautuneen myönteellisesti hänen esittämäänsä ehdotukseen uudesta vierailukutsusta Unkariin¹³⁶.

Mikä oli Kekkosen vierailun tosiasiallinen merkitys? Unkarin lehdistön piirissä vierailua pidettiin Kádárin hallituksen hyväksymisenä¹³⁷. Sitä se varmasti myös oli Suomen valtion osalta. Varesen mukaan vierailu oli käännekohta Unkarin ja Suomen suhteissa.¹³⁸ Kekkosen Unkarin vierailusta muodostui yksi etappipiste maiden välisissä suhteissa. Se oli 'sukulaiskansan' poliittisen johtajan henkilökohtainen vierailu, mutta samalla myös symbolinen hyväntahdonosoitus suhteiden laajemmalle kehittämiseksi. Vaikka itse vierailu oli epävirallinen ja yksityisluontoinen, se oli silti poliittisesti latautunut ja täynnä monia jännitteitä. Kekkosen matka toimi pelinavauksena suhteiden lähentämisessä, eikä sen merkitystä sovi vähätellä. Tästä oli hyvä jatkaa ja Kekkosen vierailu antoikin itseluottamusta unkarilaisille Unkarin ja Suomen suhteissa toimiville henkilöille. Vierailua seurasi aktiivinen suhteiden kehittämisen vaihe.

¹³⁴ MOL, M-KS 288f./5/299öe. Feljegyzés Nemes Dezső elvtárs részére. Budapest, 1963. június 6.

¹³⁵ MOL, XIX-J-1-j-Finn 3d. 4/b-001833/2-1963KÜM. Vacsora Kekkosen elnöknél. Helsinki, 1963. június 1., Kurtán Sándor.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Pohjonen 2006, 116.

¹³⁸ Vares 2006, 205.

3. Itseluottamus kohdallaan: suhteet Kekkonen vierailun jälkeen

3.1 Erimielisyyttä lähentymisen suunnasta

Pian Kekkonen epävirallisen vierailun jälkeen Unkarin kansainvälinen asema alkoi tuntuvasti parantua. Kekkonen matka ei tätä kuitenkaan mahdollistanut, vaan YK:n pääsihteeri U Thantin vierailu Budapestissa heinäkuussa 1963. Kekkonen ehti vierailulla Unkarissa kuitenkin jo ennen U Thantia ja maiden väliset suhteet olivat saaneet positiivisen alkusysäyksen ennen Unkarin virallista vapautumista ”kansainvälisestä” pannasta. Suomi ja Kekkonen eivät täten seuranneet muun länsiblokin mallia kehittäessään suhteitaan Kádárin Unkariin, vaan loivat omaa, lännestä riippumatonta, kahdenvälistä politiikkaa Unkarin kanssa. Siitä osoituksena oli mm. se, että maat olivat solmineet diplomaattisuhteet jo paljon ennen muita länsimaita – vuonna 1960. Maiden välillä vallitsi kuitenkin erimielisyys siitä, mihin suuntaan ja miten suhteita tulisi kehittää.

U Thantin vierailu osoittautui menestykseksi Kádárin johdolle. Olihan YK:n pääsihteeriä yritetty saada maahan vierailulle jo pitkään, aina 1960-luvun alusta lähtien¹³⁹. Suurlähettiläs Palas piti vierailua arvovaltavoittona Kádárin Unkarille:

”Unkarin ulkoasiainministeriössä ei salattu iloa ja tyytyväisyyttä U Thantin käynnin johdosta. Se oli ollut, niin vakuutti minulle pol. os. päällikkö, ”aivan erikoisen onnistunut ja ylittänyt kaikki odotukset”. Lieneekin todettava, että YK:n pääsihteerin vierailu muodostui Unkarille ja sen nykyregiimille [sic!] huomattavaksi prestiisivoitoksi. Unkarilaiset katsovat, että heille niin erinomaisen kiusallinen ”Unkarin kysymys” on nyt kaiken todennäköisyyden mukaan saatettu pois YK:n päiväjärjestyksestä ja että sen mukana Unkarin suhteet sille aikaisemmin vihamielisiin jäsenvaltoihin, nimenomaan USA:han, paranevat.”¹⁴⁰

Palaksen mukaan Kádárin voimakas ja ”suggestiivinen” persoona teki vaikutuksen myös U Thantiin heidän yksityisessä kolmituntisessa keskustelutilaisuudessa. Myös U Thant oli kertonut pitäneensä vierailua onnistuneena – varsinkin keskustelujaan Kádárin kans-

¹³⁹ Ks. UMA, Enckell Washingtonista UM:lle 18.4.1961. 63/182, 113/U2. Yk:n 15. yleiskokous; asiakohta 81.

¹⁴⁰ UMA, Palas Budapestista UM:lle 12.7.1963. 5C/27. Raportti n:o 3. U Thantin vierailu Budapestissa.

sa. Hän oli myös vakuuttanut pyrkivänsä myötävaikuttavamaan Unkarin ja YK:n jäsenvaltioiden välisten suhteiden paranemiseen tulevaisuudessa.¹⁴¹ Vihdoin saavutti Kádárin hallinto sen, mihin se oli pitkään pyrkinyt: kansainvälisen tunnustuksen YK:n korkeimman johdon taholta. Nyt se saattoi vihdoinkin aloittaa imagonsa kiillottamisen ja suhteiden kehittämisen lännen kanssa.

U Thantin vierailusta ehti kulua vain muutama viikko, kun Richard Nixon, Yhdysvaltojen entinen varapresidentti, vieraili Unkarissa. Nixonin matka oli Kekkonen matkan tapaan yksityisluontoinen ja epävirallinen, muttei suinkaan vailla poliittista mielenkiintoa. Nixon vakuutti liikkuvansa turistina, mutta hän antoi silti poliittisia lausuntoja USA:n ja Unkarin välisistä suhteista vaatien mm. ”dramaattisia todistuksia todellisesta sydämen muutoksesta” Unkarin kommunistiselta hallinnolta ennen kuin Yhdysvallat voisi palauttaa normaalit välit Unkariin.¹⁴² Vaikka Nixon oli varautunut puhuessaan maiden välisten suhteiden normalisoimisesta, oli vierailu kuitenkin positiivinen signaali USA:n taholta kehitettäessä Unkarin ja USA:n suhteita.

Menestyksellisen U Thantin vierailun jälkeen alkoi Unkarin ja länsimaiden silminnähävä lähentyminen. Vuoden 1963 aikana Unkari solmi diplomaattiset suhteet sekä Iso-Britannian, Belgian että Ranskan kanssa ja seuraavana vuonna olivat vuorossa niin Ruotsi, Italia, Kanada kuin Sveitsikin.¹⁴³ Länsi-Saksan kanssa Unkari solmi sopimuksen molemminpuolisten kaupallisten edustustojen perustamisesta marraskuussa 1963.¹⁴⁴ Itävallan kanssa suhteet normalisoitiin ja nostettiin diplomaattiselle tasolle vasta marraskuussa 1964, jolloin Itävallan ulkoministeri Bruno Kreisky suoritti ensimmäisenä länsimaisena ulkoministerinä virallisen valtiovierailun Kádárin hallitsemiaan Unkariin.¹⁴⁵ Vuosien 1963–1964 aikana Unkari kävi myös neuvotteluja Vatikaanin kanssa ja syyskuussa 1964 osapuolet pääsivät yhteisymmärrykseen monista asioista ja allekirjoittivat sopimuksen suhteiden normalisoimisesta.¹⁴⁶

Tämän ulkopoliittisen menestyksen johdosta lausui Unkarin varapääministeri Gyula Kállai¹⁴⁷ Unkarin parlamentissa pitämässä puheessaan vuoden 1964 alussa,

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² UMA, Palas Budapestista UM:lle 26.7.1963. 5C/27. Raportti n:o 4. Nixonin vierailu Unkarissa.

¹⁴³ Békés 2004a, 245.

¹⁴⁴ Gough 2006, 157.

¹⁴⁵ UMA, Palas Budapestista UM:lle 9.11.1964. R-396/212. Kreiskyn vierailu Budapestissa 29.10.–1.11.1964; Ks. Unkarin ja Itävallan suhteista lisää Gecsényi, Lajos, ”A magyar-osztrák kapcsolatok (1956–1964).” *Magyarország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok*. Szerkesztette Pritz, Pál. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 2002.

¹⁴⁶ Békés 2004a, 245; Gough 2006, 144.

¹⁴⁷ Gyula Kállai (1910–1996) toimi Unkarin varapääministerinä vuosina 1960–65 sekä pääministerinä 1965–67. Pääministerikautensa jälkeen hän toimi parlamentin puhemiehenä vuosina 1967–71. Kállai oli

että maan nauttima kansainvälinen arvovalta oli kuluneen vuoden aikana jatkuvasti nous-
sut. Syynä tähän oli Unkarin harjoittama rauhanomaisen rinnakkaiselon periaate, sillä se
pyrki ylläpitämään hyviä suhteita kaikkiin maihin, myös kapitalistisiin.¹⁴⁸ Vuodet 1963
ja 1964 merkitsivät ennen kaikkea läpimurtoa Unkarin ja länsivaltojen suhteissa sekä
kiillottivat Kádárin kansainvälistä kuvaa.

Unkarin hallinto vaali suhteitaan myös itään. Itse asiassa Unkarin hyvät
idänsuhteet olivat edellytys länsisuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Näyte Unkarin ja
Neuvostoliiton hyvistä väleistä saatiin maalishuhtikuun vaihteessa 1964, jolloin
Hruštšev vieraili Unkarissa. Hruštševin vierailu oli näyte sekä Unkarin ja Neuvostoliiton
läheisistä väleistä että Kádárin ja Hruštševin hyvistä henkilösuhteista, joita on nimitetty
myös ystävyysuhteiksi ja kuvattu varsin lämpimiksi. Matkan aikana Hruštšev myönsi
Kádárilta Leninin kunniamerkin ja Neuvostoliiton sankarin kultaisen tähden – korkeim-
man mahdollisen neuvostoliittolaisen arvomerkin.¹⁴⁹

Vierailun aikana sekä Hruštšev että Kádár ottivat vahvasti kantaa ns. Kii-
nan kysymykseen. Kiinan kommunistinen puolue oli jo pitkään kritisoinut Neuvostoliit-
toa ja erityisesti Hruštševia mm. rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan harjoittamisesta
ja marxilais-leninistisen ideologian unohtamisesta. Maon hallitsema Kiina kannatti
aggressiivisempää vastakkainasettelua lännen kanssa. Neuvostoliitto puolestaan harjoitti
rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikkaa, jonka varautumaton kannattaja myös Kádár
oli.¹⁵⁰ Vierailun aikana Hruštšev puolustautui voimakkaasti kiinalaisten syytöksiä vas-
taan ja Kádár julisti täyden tukensa Kremlille. Kreml ja Hruštšev tarvitsivat tukea puo-
lustautuessaan Kiinan hyökkäyksiä vastaan, kun taas Kádár ja Unkari tarvitsivat Kremlin
hyväksynnän omalle järjestelmälleen ja sisäpoliittiselle linjalleen.¹⁵¹

poliittisesti merkittävä henkilö, sillä hän oli MSZMP:n keskuskomitean jäsen vuodesta 1956 järjestelmän-
vaihdokseen asti sekä osa poliittista komiteaa vuosina 1956–75. Hänen poliittista roolia korosti se, että hän
oli ns. Isänmaallisen Kansanrintaman johtaja vuosina 1957–89. Ks. lisää
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/>, viitattu 29.10.2007.

¹⁴⁸ UMA, Palas Budapestista UM:lle 25.2.1964. R/83/45. Unkarin ja länsivaltojen suhteista.

¹⁴⁹ Gough 2006, 146–147.

¹⁵⁰ Kádár tuki varauksetta Moskovaa ja Neuvostoliiton poliittista linjaa, sillä Kádár uskoi rauhanomaisen
rinnakkaiselon politiikkaan. Kádárin mukaan suurvaltablokkien välistä sotaa ei vain voitu, vaan se myös
täytyi kaikin mahdollisin keinoin välttää, sillä ydinsota ei olisi ollut kummallekaan osapuolelle edullinen,
vaan päinvastoin kohtalokas koko ihmiskunnalle. Földes, György, ”Kádár János külpolitikai nézetei
(1957–1967).” *Magyarország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok*. Szerkesztette Pritz, Pál. Bu-
dapest: Magyar Történelmi Társulat 2002, 140–141.

¹⁵¹ Kádárin Unkari tuli tunnetuksi mm. varsin liberaalista ja pehmeästä sisäpolitiikastaan, joka huomioitiin
sekä itä- että länsiblokissa. Itäblokkissa Kádár joutui tämän takia arvostelun kohteeksi mm. Itä-Saksan Wal-
ter Ulbrichtin toimesta, kun taas lännessä Kádár sai meriittiä mm. sen johdosta, että hän oli vienyt *destali-
nisoinin* pidemmälle kuin yksikään muu satelliittivaltion johtaja. Kádárin sisäpolitiikkaa on kutsuttu ns.
”gulassikommunismiksi”, jonka nimitystä ensimmäisenä käytti Hruštšev vuoden 1964 Unkarin vierailunsa
aikana. Gough 2006, 150.

Hyviin idänsuhteisiin kuuluivat myös lämpimät suhteet muihin Kremlin satelliittivaltioihin. Vuosien 1963–1964 aikana Unkarissa kävivät vierailulla niin Puolan Władysław Gomułka, Bulgarian Todor Zhikov kuin Itä-Saksan Walter Ulbricht. Näiden vierailujen tarkoituksena oli osoittaa muulle maailmalle sosialistisen blokin yhtenäisyyttä, toisiaan kohtaan tuntema solidaarisuus sekä ylistää rauhanomaista rinnakkaiseloa.¹⁵² Myös Jugoslavian marsalkka Tito kävi Unkarissa vierailulla osoittamassa Unkarin ja Jugoslavian suhteiden hyvää tilaa.¹⁵³

Rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan mukaisesti pyrki Unkari ylläpitämään hyviä suhteita myös puolueettomien maiden, kuten Suomen, kanssa. Osoitus suhteiden hyvästä tilasta oli saatu jo toukokuussa 1963 Kekkosen vieraillessa Unkarissa. Vaikka Kekkosen Unkarin vierailu oli luonteeltaan epävirallinen, ei sitä silti voi väheksyä Unkarin ja Suomen valtioiden välisiä suhteita kehitettäessä. Vierailu oli sekä hyvän tahdon osoitus Kekkosen osalta Kádárin hallinnolle että samalla vihreän valon näyttämisen maiden välisten suhteiden lähentämiselle. Vierailu oli myös käännekohta Unkarin ja Suomen suhteissa. Suurlähettiläs Kurtánin mukaan Kekkosen vierailu avasi uuden jakso maiden välisissä suhteissa ja mahdollisti tulevat valtiovierailut¹⁵⁴. Se oli samalla alkusysäys aktiivisemmalle yhteistyölle ja kulttuurivaihdolle.

Unkarin ulkoministeri János Péter antoi myös arvoa Kekkosen vierailulle Unkarin parlamentille pitämässään puheessa marraskuussa 1964:

”Unkarin ja Suomen suhteitten ollessa kyseessä olemme onnellisia voidesamme sanoa, että ne tänään eivät enää yksinomaan kuvasta romanttista etnografista sukulaisuutta, vaan niihin sisältyy monia hyödyllisiä saavutuksia taloudellisella ja sivistyksellisellä alalla. Yhteisen kulttuurikomiteamme säännöllinen työskentely ja meidän kolmivuotinen kauppasopimuksemme antavat meidän kahden kansamme perinteisille suhteille tuoreen sisällön. Meidän äskeiset korkealla tasolla tapahtuneet ilahduttavat tapaamisemme

¹⁵² UMA, Palas Budapestista UM:lle 29.11.1963. 5C/27. Raportti 6. Gomulkan ja Cyrankiewiczin vierailu Unkarissa; UMA, Palas Budapestista UM:lle 18.3.1964. R/116/63. 7/E. Bulgarian puolue- ja hallitusvaltuuskunnan vierailu Unkarissa; UMA, Palas Budapestista UM:lle 21.5.1964. R/169/98. 7/E. Ulbrichtin vierailu Budapestissa 6.5.–12.5.64; Ajalle oli tyypillistä, että sosialististen maiden johtajat julistivat solidaarisuutta toisiaan kohtaan sekä ajatusten identtisyyttä. Tällä tavoin sosialistinen blokki pyrki demonstroimaan yhtenäisyyttään lännelle. Ks. Fülöp, Mihály & Sipos Péter, *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest: Aula Kiadó Kft. 1998, 434.

¹⁵³ UMA, Palas Budapestista UM:lle 21.9.1964. R/336/173. 7/E. Titon vierailu Budapestissa 11.9.–16.9.1964.

¹⁵⁴ MOL, M-KS 288f./32/1964/12.ö.e. Követi jelentés. Helsinki, 1964. június 1., Kurtán Sándor.

ovat tehneet mahdolliseksi vastaavat samankaltaiset tapaamiset tulevaisuudessa.”¹⁵⁵

Palas kiinnitti huomiota Péterin viittaukseen ”korkealla tasolla” tapahtuneisiin tapaamiin ja tulkitsi hänen tarkoittaneen ”tasavallan presidentin epävirallista, mutta yhtä tärkeätä kuin onnistunutta vierailua Unkarissa toukokuussa 1963”.¹⁵⁶ Ulkoministeri Péter näytti antavan arvoa Kekkonen vierailulle ja piti sitä tärkeänä pylväänä kehitettäessä Unkarin ja Suomen välisiä suhteita. Palas huomautti, että unkarilaiset toivoivat korkean tason poliittisten vierailujen jatkossa jatkuvan. Itse asiassa Unkarin ulkomaankauppaministeri Birólla oli ollut marraskuussa 1965 se käsitys, että Suomen pääministeri Johannes Virolainen olisi tullut tekemään virallisen vierailun Unkariin seuraavan vuoden alussa, mutta hänen käsitys osoittautui kuitenkin virheelliseksi. Unkarilaiset toivoivat myös Suomen ulkoasianministeri Ahti Karjalaisen vierailevan virallisesti Unkarissa. Palas raportoi Suomeen ulkoasianministeriölle, että Unkari tulisi jatkossa tukeutumaan entisestään ”tämäntapaisiin ehdotuksiin”.¹⁵⁷

Ulkoministeri Péterin puheesta käy selvästi ilmi myös Unkarin järjestelmän asenne Suomen ja Unkarin sukulaisuutta kohtaan. Péter pyrki vähättelemään vanhakan-taista, romanttista ja etnografista sukulaisuusteemaa. Sukulaisuussiteisiin perustuvat maiden väliset suhteet eivät olleet Unkarissa virallisesti hyväksytyt, sillä ne muistuttivat vanhasta Horthyn ajasta ja olivat pohjimmiltaan nationalistiset ja täten myös taantumuk-selliset.¹⁵⁸ Silti teemaa ei voinut hylätä, sillä suomalaiset näyttivät yhä suosivan sitä. Suomen ja Unkarin suhteiden piti perustua muuhunkin kuin pelkkään sukulaisuuteen ja näin myös Péter katsoi asian olevan korostaessaan maiden välisiä taloudellisia ja sivistyksellisiä suhteita. Maiden välinen uusi ja monipuolinen yhteistyö antoi perinteisille suhteille uuden ja tuoreen sisällön. Sivistykselliset suhteet olivat maiden välillä vilkkaat kulttuurisopimuksen takia, mutta taloudelliset suhteet säilyivät marginaalisina. Suhteille oli silti luotava muutakin pohjaa kuin perinteiset sukulaisuussiteet.

Kádárin Unkarista poiketen halusi Suomi kehittää suhteitaan Unkariin epävirallisella tasolla. Vuonna 1964 ns. ”kansallistieteilijöille” – kuten etnologeille ja kieli-tieteilijöille – pitämässään puheessa otti Kekkonen asiaan kantaa. Hän piti Unkarin vie-

¹⁵⁵ UMA, Palas Budapestista UM:lle 26.11.1964. R-413/217. 7/E. Unkarin parlamentin istunto ja János Péterin ulkopoliittinen puhe.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Oikari 2006, 305.

railuaan tärkeänä ja korosti sitä, että suhteet sekä Unkariin että Viroon tulisi perustua nimenomaan sukulaisuuteen. Suhteiden piti perustua epäviralliselle pohjalle ja valtion sijaan kansalaisyhteiskunnan tuli ylläpitää suhteita molempiin ”veljeskansoihin”, jotta mahdollisilta hankaluuksilta välttyttäisiin.¹⁵⁹

Aiemmin samana vuonna Kekkonen oli onnistunut vierailemaan Virossa vedoten Hruštševiin ja korostaen hänelle heidän luottamuksellisia suhteita. Kekkonen sai Neuvostoliiton suhtautumaan myönteisesti – tosin varauksellisesti – Suomen ulkopoliittisen johdon kehittäessä suhteitaan niin Unkariin kuin Viroon. Kekkonen argumentti neuvostojohdolle oli se, että mikäli viralliset suhteet kumpaankin maahan kehittyisivät hyväksi, Suomen kontaktit lännessä asuviin emigrantteihin viilenisivät.¹⁶⁰ Jotta Neuvostoliitto ei olisi saanut aihetta huoleen, tuli suhteiden olla enemmän epäviralliset kuin viralliset. Kekkonen ja Kádárin hallintojen näkemykset suhteiden tulevasta kehityssuunnasta olivat näin ollen kaukana toisistaan.

Kekkonen toiveen mukaisesti alkoivat maiden väliset epävirallisen tason suhteet kehittyä. Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan pitää Unkarin Kustaa Vilkunalle myöntämää kunniamerkkiä syksyllä 1963, jolloin Vilkuna oli Budapestissa ottaessaan osaa kansainväliseen etnologien konferenssiin. MSZMP myönsi Vilkunalle kunnianosoituksen sekä tieteellisten meriittien että Suomen ja Unkarin valtioiden kulttuurisuhteiden eteen tekemän pitkän ja menestyksellisen työn takia.¹⁶¹ Vilkunaan vaikuttamalla pystyttiin vaikuttamaan positiivisesti myös Suomen ja Unkarin välisten suhteiden kehittymiseen, sillä kuuluihan Vilkuna Kekkonen lähipiiriin. Toinen näyte maiden välisten suhteiden epävirallisuudesta ja populaarisuudesta saatiin vuonna 1964, jolloin alettiin järjestää organisoituja pakettituristimatkoja Suomesta Unkariin¹⁶².

Epävirallisten suhteiden lisäksi myös viralliset suhteet saivat osansa kehityksestä, sillä suomalainen parlamenttidelegaatio vieraili Unkarissa vuoden 1963 loppupuolella. Unkarissa vierailun katsottiin onnistuneen varsin hyvin ja sen huippuna pidettiin Kádárin pitämää puhetta, joka oli jättänyt vieraat täysin sanattomiksi.¹⁶³ Vielä oli

¹⁵⁹ Vares 2006, 206.

¹⁶⁰ Rentola, Kimmo, ”Kekkonen and Kádár in the Soviet Sphere of Influence.” *Hungarologische Beiträge 14. Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*. Ed. Anssi Halmesvirta. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2002, 106.

¹⁶¹ Vares 2006, 209.

¹⁶² Turistiliikenne Länsi-Euroopasta Unkariin kasvoi suurella määrällä vuoden 1964 aikana. Békés 2004a, 246.

¹⁶³ MOL, M-KS 288f./32/1963/11.ö.e. A helsinki nagykövetség 1963. december 21.-én kel jelentéséről. Parlamenti delegáció magyarországi látogatása. Kurtán Sándor.

silti työtä tehtävänä, jotta maat entisestään lähenisivät toisiaan ja edelleen kehittäisivät suhteitaan virallisella tasolla. Kekkonen vierailu antoi silti uskoa tulevaisuutta varten.

3.2 Kohti tiiviimpää yhteistyötä: suhteiden aktiivinen laajentamisvaihe

Unkarin ja Suomen suhteet vilkastuivat Kekkonen Unkarin vierailun jälkeen ja kyseistä aikaa voi nimittää aktiiviseksi suhteiden kehittämis- ja laajentamisvaiheeksi. Näytti siltä kuin Kekkonen vierailu olisi antanut itseluottamusta maiden välisissä suhteissa toimiville unkarilaisille henkilöille. 'Huipputaso' poliittisia tapaamisia haluttiin jatkaa ja mikä oleellisinta niistä haluttiin tehdä virallisia. Korkean tason poliittiset tapaamiset olivat symboleja maiden välisistä hyvistä suhteista sekä toimivat näyteikkunoina lännelle sosialistisen Unkarin ja puolueettoman Suomen ystävyyydestä ja rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Tämän takia Unkarin johto halusi kehittää entisestään suhteitaan Suomeen.

Ennen Kekkonen vierailua unkarilaisten tavoitteet suhteiden kehittämisen saralla olivat jotakuinkin vähäisemmät. Tavoitteena oli ollut mm. saada Suomi lähemmäksi sosialistista blokkia tukemalla Kekkonen harjoittamaa aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa, saada Unkarin kansantasavallan vaikutusvaltaa lisätyksi Suomessa sekä saada Suomi tiiviimpään yhteistyöhön itäblokin ja varsinkin Neuvostoliiton kanssa. Tärkeäksi oli koettu myös se, että Kekkonen vierailisi Unkarissa.¹⁶⁴ Kekkonen vierailua seuranneena vuonna tavoitteet ja tehtävät suhteiden kehittämiseksi olivat muuttuneet.

Vuoden 1964 alussa kirjoitettu toimintasuunnitelma Unkarin ja Suomen suhteiden kehittämiseksi vakuuttaa laajuudellaan ja tavoitteillaan. Maiden väliset suhteet olivat lähentyneet vuoden 1963 aikana ja Suomen johdon harjoittaman Paasikiven–Kekkonen ulkopoliittisen linjan sekä positiivisen puolueettomuuspolitiikan takia maiden välinen tiiviimpi yhteistyö koettiin mahdolliseksi. Suunnitelmassa todettiin, että Kekkonen vierailu avasi uusia mahdollisuuksia kehitettäessä maiden välisiä suhteita ja vierailun johdosta Unkari saattoi olla vastedes rohkeampi ja aktiivisempi varsinkin korkean tason poliittisten suhteiden kehittämisessä. Unkarilaiset saattoivat rauhallisesti mielin olla aktiivisempia suhteiden kehittämisessä, sillä olivathan suomalaisetkin tulleet aktiivisemmiksi Kekkonen vierailun jälkeen.¹⁶⁵

¹⁶⁴ MOL, XIX-J-1-k-Finn-o. 3d. 4/b-S24-1963KÜM Szt. Akcióterv magyar-finn vonatkozásban.

¹⁶⁵ MOL, XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/bd-S24-1964KÜM Szt. Akcióterv. A Magyar-finn kapcsolatok alakítása 1964-ben. Budapest, 1964 március 10., Mikola Rezső.

Aiemmin Unkari oli pyrkinyt saamaan vain muutamia poliitikkoja ja delegaatioita Unkariin¹⁶⁶, kun taas vuodesta 1964 alkaen tulivat unkarilaiset kunnianhimoisemmiksi myös tällä saralla. Nyt kutsuvieraslistalle nousivat sekä Suomen ulkoministeri Veli Merikoski (myöhemmin Ahti Karjalainen), ulkomaankauppaministeri Olavi Mattila että varapääministeri Johannes Virolainen. Kutsujen tuli olla vastavuoroisia, jotta unkarilaiset poliitikot pääsisivät myös vierailemaan Suomessa.¹⁶⁷

Poliittisten piirien lisäksi unkarilaiset halusivat solmia suhteita myös kauppa- ja teollisuuspiireihin sekä kansalaisyhteiskuntaan. Kauppasuhteiden luominen Suomen kanssa oli toivottavaa lähinnä jo Unkarin heikon taloudellisen tilanteen takia. Kulttuurisuhteita pidettiin edelleen elävimpänä ja monimuotoisimpana yhteistyön osana alueena Unkarin ja Suomen suhteissa, mutta ne olivat silti alkaneet kärsiä eräänlaista 'inflaatiota', sillä Suomella ei ollut tarpeeksi taloudellisia resursseja sellaisten kulttuurisuhteiden ylläpitämiseen, jotka koettiin Unkarissa sekä mahdollisiksi että toivottaviksi. Tämän takia unkarilaisten tuli olla kärsivällisiä ja tavoitehakuksia kulttuurisuhteita kehitettäessä. Asioista solmittaessa tuli tehdä konkreettisia ehdotuksia sekä sopimuksia, jotka sitoisivat suomalaiset myös noudattamaan kulttuurisopimusta.¹⁶⁸ Tavoitteet ja odotukset suhteiden kehittämisessä olivat täten suuret ja kunnianhimoiset. Asioista tuli sopia ja tehdä virallisia, jotta ne myös toteutuisivat. 1950-luvun lopun tapaista asteittaista siirtymistä epävirallisesta viralliseen ei unkarilaisten mielestä enää tarvittu. Nyt asioista voitiin tehdä julkisesti virallisia.

Kuten on jo aiemmin käynyt ilmi, oli Unkarin Suomi-politiikan yksi keskeisimmistä ja kestävimmistä teemoista korkean tason poliittisten tapaamisten järjestäminen ja aikaansaaminen. Kutsuvieraslistan kärjessä oli yksinoikeutetusti presidentti Kekkonen, jonka toivottiin vierailevan virallisesti Unkarissa ensimmäisenä kapitalistisen maan johtajana. Kekkosen rooli oli keskeinen ja tarkoitettuna korostettu Unkarin Suomi-politiikkaa luotaessa, sillä Unkarin hallinnon piirissä oltiin hyvin tietoisia siitä, kuka johdatti ja viime kädessä päätti Suomen ulkopoliitikasta¹⁶⁹. Kekkosen jälkeen kutsuvieraslistan

¹⁶⁶ MOL, XIX-J-1-k-Finn-o. 3d. 4/b-S24-1963KÜM Szt. Akcióterv magyar-finn vonatkozásban.

¹⁶⁷ MOL, XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/bd-S24-1964KÜM Szt. Akcióterv. A Magyar-finn kapcsolatok alakítása 1964-ben. Budapest, 1964. március 10., Mikola Rezső.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ennen Kekkosen epävirallista vierailua Unkariin tehtiin Unkarin ulkoministeriössä kattava selvitys sekä Kekkosen henkilöhistoriasta että presidentin valtaoikeuksista Suomen poliittisessa järjestelmässä. XIX-J-1-k-Finn. 3d. 4/b/szu-1963KÜM. Urho Kaleva Kekkonen. a Finn Köztársaság elnöke. Budapest, 1963. április 19; Helmikuussa 1964 Unkarin Helsingin suurlähettiläs Sándor Kurtán teki Unkarin ulkoministeriölle selkoa myös siitä, että Suomen ulkoministeriö oli presidentti Kekkosen hallussa, vaikka ulkopoliittikaa olisi tullut hoitaa yhdessä pääministerin ja eduskunnan kanssa. MOL, M-KS 288f./32/1964/12öe. Magyar-finn külügyminiszteri találkozó. Helsinki, 1964, február 10., Kurtán Sándor.

kärjessä olivat sekä ulkoministeri että ulkomaankauppaministeri. Koska presidentti johti Suomessa ulkopoliitiikkaa, katsottiin ulkoministerin ja ulkomaankauppaministerin tehtäväksi jäävän lähinnä taloutta koskevat asiat, kuten kaikki ulkomaankauppaa koskevat sopimukset ja sitoumukset. Ulkoministeri oli kuitenkin suora yhteyslinkki presidenttiin ja ulkoministeriö ulkopoliittisten päätösten toteuttaja. Täten ulkoministeri oli erityisen toivottu vieras Unkarissa. Presidentin, ulko- ja ulkomaankauppaministerien lisäksi kutsuvieraslistan vakiovieraita olivat kaikki henkilöt, joiden katsottiin joko kuuluvan Kekkonen lähipiiriin, kuten akateemikko Kustaa Vilkunan ja valtiosihteeri Jaakko Hallaman, tai olivat muuten korkeassa poliittisessa ja päätöksentekoa lähellä olevassa virassa.

Ulkoministeritapaamista järjestettäessä tuli suurlähettiläs Kurtánin mielestä muistaa se, että suhteet Suomeen eivät olleet niin arkaluontoinen alue, kuin Unkarin suhteet Yhdysvaltoihin tai Saksan liittotasavaltaan. Tämän takia Unkarin valtion Suomi-suhteita kehitettäessä voitiin olla sekä rohkeampia, joustavampia (*rugalmasabbak*) että aloitteellisempia, sillä hänen mielestä Suomi oli varsin passiivinen suhteissaan kansandemokratioihin. Unkarilaisten suuresti toivoma ulkoministeritapaaminen tuli olla ehdottomasti virallinen ja jotta se saataisiin mitä pikimmiten aikaan, tuli unkarilaisten jatkuvasti pitää aihetta yllä.¹⁷⁰ Ilman ponnistuksia ei työn hedelmistäkään päästäisi nauttimaan.

Analysoidessaan maiden välisten suhteiden tilaa viittasi Kurtán MSMP:n VIII:een puoluekongressiin (20.–24.11.1962), jossa oli todettu, että Unkarin kansainvälinen arvovalta oli kasvanut ja että kyseistä arvovaltaa tuli entisestään kasvattaa. Tämä onnistuisi kehittämällä ja lähentämällä suhteita niihin maihin, joiden kanssa suhteet olivat korrektilt ja normaalit. Suomi kuului tähän joukkoon ja suhteet Suomeen olivat erityisen hyvät mm. yhteisen ”sukulaisuuden” sekä Neuvostoliiton ja Suomen välisten hyvien suhteiden takia. Kongressissa todettiin myös puolueettomien valtioiden positiivinen rooli sen aikaisessa kansainvälisessä tilanteessa:

”Unkarin kansantasavallan [MNK] mielipiteen mukaan puolueettomilla valtioilla on merkittävä rooli kansainvälisen jännityksen vähentämisessä, kylmän sodan loppuun saattamisessa. Sen mukaisesti yritämme kehittää

¹⁷⁰ MOL, M-KS 288f./32/1964/12öe. Magyar-*finn külügyminiszteri találkozó*. Helsinki, 1964. február 10., Kurtán Sándor.

suhteita näiden valtioiden kanssa diplomatian, talouden ja kulttuurielämän alueilla.”¹⁷¹

Puolueettomien valtioiden, kuten Suomen, kanssa tuli entisestään lähentää suhteita, jotta kylmä sota saataisiin loppumaan. Tärkeää oli ulkoministeritapaamisen aikaansaamisen lisäksi lähentää suhteita itse Unkarin ja Suomen ulkoministeriöiden välillä.

Suurlähettiläs Kurtán kirjoitti Unkarin kansainvälisen aseman parantumisen suomista mahdollisuuksista seuraavasti:

”Unkarin kansainvälisen aseman vahvistuminen avaa uusia mahdollisuuksia aktiivisemmalle, aloitteellisemmalle ulkopoliittiselle toiminnalle ja mahdollistaa suuremman roolin ottamisen sosialistisen ryhmän edessä olevien ulkopoliittisten haasteiden ratkaisemisessa.”¹⁷²

Uusi tilanne ei ainoastaan mahdollistanut aktiivisemmän ulkopoliitiikan harjoittamista, vaan oli eduksi myös koko sosialistiselle blokille. Kádárin hallinto pyrki nostamaan omaa profiiliaan myös sosialistisen blokin sisällä korostaen, että Unkari pyrki ennen kaikkea toimimaan koko sosialistisen blokin etujen mukaisesti. Osa Unkarin uutta ja aktiivisempaa ulkopoliittista toimintaa oli tietenkin myös Suomi-suhteiden kehittäminen.

Kurtán painotti myös propagandan tärkeää roolia ja merkitystä Unkarin suhteissa Suomeen kylmän sodan aikaisen ideologisen sodankäynnin takia. Hänen mukaansa Suomessa kansan ja myös virallisten piirien keskuudessa eli syvä kiinnostus ja sympatia Unkarin ”veljeskansaa” kohtaan. Näitä perinteikkäitä sukulaiskansasuhteita tuli hänen mielestä käyttää hyväksi Unkarin ulkopoliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi, ts. jotta Suomi lähentyisi niin Unkaria kuin koko sosialistista blokkia.¹⁷³

Molemmilla valtioilla oli Kurtánin mukaan myös useita yhteisiä intressejä, joihin lukeutui mm. rauhanomainen rinnakkaiselo, Suomen puolueettomuuspolitiikka, yhteistyö ylikansallisissa organisaatioissa, kulttuuri-akateemiset ja tekniset vaihtosuhteet

¹⁷¹ ”A MNK megítelése szerint a semleges államok a jelenlegi helyzetben hasznos szerepet tölthetnek be a nemzetközi helyzet feszültségének csökkentésében, a hidegháború felszámolására irányuló erőfeszítésekben. Ennek megfelelően velük a kapcsolatok fejlesztésére törekszünk a diplomáciai, gazdasági és kulturális élet területén egyaránt.” MOL, M-KS 288f./32/1964/12öe. Követi jelentés. Helsinki, 1964. június 1., Kurtán Sándor.

¹⁷² ”Magyarország nemzetközi helyzetének megszilárdulása új lehetőséget nyit aktivabb, kezdeményezőbb külpolitikai tevékenységre és nagyobb rész vállalására a szocialista tábor előtt álló külpolitikai feladatok megoldásából.” Ibid.

¹⁷³ Ibid.

sekä sukulaiskansasuhteet. Rauhanomaisen rinnakkaiselon vahvistaminen ja demonstroiinti oli hänen mukaansa myös molempien valtioiden perusintressejä.¹⁷⁴ Maiden väli-siä suhteita ulkopoliittisesta näkökulmasta tarkastellen kirjoitti Kurtán seuraavaa:

”Unkarin ulkopoliitiikan näkökulmasta suhteiden rakentaminen Suomen kanssa voisi olla esimerkki sellaisille kapitalistisille maille, jotka ovat vähemmän positiivisesti tai eivät ollenkaan puolueettomia.”¹⁷⁵

Unkarin ja Suomen suhteet saattoivat siis toimia esimerkkeinä muille siitä, miten sosia-listinen ja kapitalistinen valtio rakensivat kahdenkeskisiä suhteitaan – ts. esimerkki rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Ajan myötä oli puolestaan hyvä ansaita Suomen valtion tuki toimittaessa ylikansallisissa organisaatioissa, sillä myöhemmin Suomikin voisi tu-keutua Unkariin¹⁷⁶.

Kurtánin mukaan Suomen ja Unkarin sukulaisuus oli osa suomalaista kan-sallisajattelua ja hyödyllinen molemmille osapuolille. Suomalaisille sukulaisuus liittyi turvallisuuden tunteen hakemiseen suurempia kansoja kohtaan, kun taas sosialistiselle Unkarille teema oli ennen kaikkea propagandan kannalta hyödyllinen:

”Tähän [sukulaisuusteemaan] liittyy Suomen puolueettomuus- ja rinnak-kaiselopoliitiikkaan yhtyvä ”pienkansa” teoria ja politiikka, jonka tavoitteenä on pienten valtioiden etujen turvaaminen suurempien kustannuksella, murtautuminen ulos ”olemme yksin maailmassa” –tilanteesta. Meille suku-laisuus on propagandaväline, jolla pyrimme voittamaan ei-kommunistiset ja ei-sosialistiset kansankerrokset puolellemme.”¹⁷⁷

Suomen kansainvälistä roolia ei Unkarissa pitänyt kuitenkaan yliarvioida, sillä tosiasiaassa Suomi ei sijainnut maailmanpolitiikan keskuksessa, vaan sen reunalla. Kurtán huomautti tästä seikasta Unkarin ulkoministeriötä:

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ ”A magyar külpolitika szempontjából a Finnországgal való kapcsolatok alakítása példa lehet más kevésbe pozitív semlegességű vagy egyáltalán nem semleges kapitalista ország számára.” Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ ”Ehhez kapcsolódik a finn selegességi és koexistencia politikával párosuló ”kisnemzet” elmélet és politika, amelynek célja a ”nagyok” közötti függetlenség biztosítása a kis országok számára, kitörés ”az egyedül vagyunk” helyzetéből. Számunkra a rokonság mint a megnyerés propagandaeszköze szolgál az említett nem kommunista és nem szocialista rétegek körében.” Ibid.

”Kun puhumme Unkarin ja Suomen suhteita liikuttavista voimista, ei meidän tarkoituksemme ole se, että nostaisimme Suomen suurvaltojen merkityksen yläpuolelle, vaan ainoastaan haluaisimme kiinnittää huomion niihin tekijöihin, jotka tarjoutuvat meille, ja että tässä tilanteessa voisimme voimiamme mukaan suotuisasti vaikuttaa kansainväliseen luokkataisteluun.”¹⁷⁸

Unkarin Suomi-suhteiden kautta pystyttiin myönteisesti vaikuttamaan kansainväliseen luokkataisteluun ja sen suotuisaan lopputulokseen sosialistisen blokin osalta. Suomen kansainvälistä painoarvoa ei pitänyt liioitella, mutta silti Suomen välityksellä, ts. Unkarin Suomi-suhteita hyväksikäyttäen, voitiin ajaa työväenluokan etua. Tarkempia keinoja Kurtán ei määrittele, mutta mitä luultavimmin propagandatyön merkitystä tämänkään tavoitteen toteuttamisessa ei pitänyt väheksyä.

Poliittisten suhteiden kehittäminen Suomen kanssa koettiin Unkarin johdon keskuudessa mielekkääksi myös pelkästään Suomen harjoittaman ulkopoliitiikan takia. Suomella oli hyvät suhteet Neuvostoliittoon ja se kuulutti tukevansa rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikkaa. Jo vuoden 1961 tammikuussa suurlähettiläs József Szipka teki huomion, että Suomen ulkopoliitiikka oli muuttunut aktiivisemmaksi ja oli kehittynyt positiivisempaan suuntaan. Szipka kirjoitti, että Suomen poliittisten piirien keskuudessa vallitsi ymmärrys siitä, että Suomen ulkopoliitiikan tärkein tehtävä oli puolueettomuuspolitiikan harjoittaminen ja suurvaltakiistojen ulkopuolella pysyminen. Tämän takia Suomen tuli olla kansainvälisessä politiikassa aktiivisempi, jotta suurvaltaristiriidoilta vältyttäisiin. Szipkalla olikin ilo raportoida Unkariin, että presidentti Kekkonen oli uudenvuodenpuheessaan puhunut siitä, että Suomen tulisi käyttää geopoliittista asemaansa paremmin hyödykseen ja olla eräänlainen ”sillanrakentaja” (*hidépitő*) idän ja lännen välillä. Kekkonen mukaan Suomen olisi omaksuttava välittäjän rooli idän ja lännen välillä.¹⁷⁹ Suomen ulkopoliittinen aktiivisuus ja sillanrakentajan roolin omaksuminen sopi hyvin Unkarin hallinnolle, joka pystyi Suomen kautta solmimaan suhteita länteen ja tekemään näkökantojaan erinäisissä asioissa selvemmiksi. Unkarilaiset tulivat kutsumaan tätä politiikkaa *aktiiviseksi puolueettomuuspolitiikaksi*.

¹⁷⁸ ”Amikor a magyar-finn kapcsolatok mozgatóerőiről beszélünk, nem az a szándékunk, hogy Finországot nagyhatalmak jelentősége fölé emeljük, hanem csupán azokra a sajtós tényezőkre szeretnénk nyomatékkal felhívni a figyelmet, amelyek számunkra kínálkoznak ahhoz, hogy ezen a helyen erőnkhez mérten kedvezően befolyásoljuk a nemzetközi osztályharcot.” Ibid.

¹⁷⁹ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 3d. 4/b-00852-1961KÜM Szt. Politikai összefoglaló jelentés. Helsinki, 1961. január 10., Szipka József.

Pian Jugoslavian ja Unkarin vierailujensa jälkeen Kekkonen ulkopoliittinen aktiivisuus herätti positiivista vastakaikua Unkarissa ja muualla itäblokkissa, mutta puolestaan kritiikkiä ja soraääniä lännessä. Kyseessä oli Kekkonen ehdotus Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä. Ydinaseettomien vyöhykkeiden perustaminen Eurooppaan ei ollut täysin uusi poliittinen ilmiö, sillä samankaltaisia ehdotuksia oli tehty jo 1950-luvun puolivälistä lähtien. Ensimmäisen konkreettisen ehdotuksen ydinaseettoman vyöhykkeen perustamiseksi teki Puolan ulkoministeri Adam Rapacki vuonna 1957, jolloin hän ehdotti, että Puola ja molemmat Saksat muodostaisivat ydinaseettoman vyöhykkeen ja pidättäytyisivät ydinaseiden sijoittamisesta alueilleen.¹⁸⁰ Samana vuonna Neuvostoliiton pääministeri Bulganin toi esiin ajatuksen ydinaseettomasta neljän Pohjoismaan muodostamasta alueesta esiin kirjeissään Norjan ja Tanskan pääministereille. Hruštšev puolestaan oli Riiassa ja Stettinissä vuoden 1959 kesän aikana esittänyt ehdotuksen Itämeren ja Skandinavian maat käsittävästä atomiaseettomasta vyöhykkeestä ja oli samalla esittänyt verhottuja uhkauksia NATO:on kuuluville Tanskalle ja Norjalle, mikäli ne ottaisivat ydinaseita alueilleen.¹⁸¹ Neuvostoliiton Skandinaviaa koskevan politiikan yksi pääperiaatteista olikin saada Tanska ja Norja pidättäytymään ottamasta ydinaseita alueilleen.¹⁸²

Ennen Kekkonen aloitetta myös eräät länsimaat tekivät ehdotuksia ydinaseettomien vyöhykkeiden perustamisesta. Irlannin ulkoministeri Frank Aiken oli yksi harvoista läntisistä poliitikoista, joka kannatti Puolan Rapackin suunnitelmaa. Ruotsin ulkoministeri Östen Undén teki puolestaan vuonna 1961 ehdotuksen, että myös liittoutuneet valtiot voisivat liittyä ehdotettujen kaltaisiin ydinaseettomiin vyöhykkeisiin, mikäli näitä päätettäisiin perustaa.¹⁸³

Kuuban kriisin jälkeisessä kiristyneessä suurvaltatilanteessa aseistariisunta tuli entistä ajankohtaisemmaksi teemaksi. Kekkonen kaipasi aktiivisempaa roolia kansainvälisen politiikan näyttämöllä ja ehdotuksen tekeminen ydinaseettoman Pohjolan luomiseksi oli yksi keino tähän. Myös Tito oli tehnyt ehdotuksen ydinaseettoman Balkanin muodostamisesta ja Jugoslavian vierailunsa aikana Kekkonen tiedustelikin Titon mielipidettä, mikäli Pohjolasta muodostettaisiin ydinaseeton vyöhyke. Tito piti aloitetta alueen kehityksen kannalta tarkoituksenmukaisena.¹⁸⁴ Osmo Apusen mukaan keskustelu

¹⁸⁰ Hentilä, Seppo, ”Soviet Union, Finland and the ’Northern Balance’, 1957–1963.” *Europe, Cold War and Coexistence 1953–1965*. Ed. Loth, Wilfried. London: Frank Cass 2004, 251.

¹⁸¹ Kallenautio 2006, 153–154.

¹⁸² Hentilä 2004, 251.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Jakobson 2001, 371–372; Kekkonen 2002, 49.

Titon kanssa toimi Kekkoselle eräänlaisena ”poliittisena puitteena”, ei inspiraationa.¹⁸⁵ Kekkonen oli jo pitemmän aikaa suunnitellut tekevänsä ehdotuksen vastaavanlaisen vyöhykkeen perustamiseksi.¹⁸⁶ Lopulta toukokuun 28. päivänä vuonna 1963 Kekkonen esitti ydinaseetonta Pohjolaa koskevan lausuntonsa Paasikivi-seuran kokouksessa. Hänen esittämä vyöhyke oli tarkoitettu niille valtioille, joilla ei vielä ollut ydinaseita ja parhaiten tämänkaltaisen vyöhyke voitaisiin perustaa hänen mukaansa Pohjolaan.¹⁸⁷

Kekkoksen ehdotuksen vastaanotto oli ristiriitainen. Tanska ja Norja eivät voineet hyväksyä ehdotusta, sillä ne eivät halunneet sitoa ulkopoliittista liikkumatilaansa ja Ruotsi suunnitteli oman ydinaseensa valmistamista tueksi puolueettomuuspolitiikalleen. Läntinen lehdistö kritisoi Kekkoksen ehdotusta syyttäen häntä Moskovan vahtikoiraksi ja Saksan liittotasavallan puolustusministeri Kai-Uwe von Hassel antoi lausunnon, jonka mukaan Kekkoksen ehdotus oli suunnattu Länsi-Saksan jäsenyyttä vastaan NATO:n monenkeskisissä ydinasevoimissa (*multilateral forces*).¹⁸⁸

Unkarissa Kekkoksen ehdotus otettiin puolestaan suurella mielenkiinnolla vastaan. Suurlähettiläs Kurtán arvioi, että Kekkoksen aloite oli suunnattu Länsi-Saksan varustautumista vastaan ja oli tämän takia positiivinen aloite.¹⁸⁹ Kurtán seurasi tarkasti tilannetta ja kävi kahdenkeskisiä keskusteluja mm. Suomen ulkoasianministeriön poliittisen osaston päällikön Max Jakobsonin kanssa, joka oli kertonut hänelle, että ehdotus ei tulisi ainakaan lähiaikoina toteutumaan lähinnä Norjan ja Tanskan vastustuksen takia.¹⁹⁰ Joka tapauksessa Kekkoksen aloite koettiin Unkarissa positiiviseksi ja hyvänä pyrkimyksenä lieventää kansainvälistä jännitystä. Se oli pyrkimys sekä rauhan levittämiseen että pystyttämiseen ja täten myös markkinointipyrkimys rauhanomaisen rinnakkaiselon puolesta.

¹⁸⁵ Apusen mukaan aloite oli ollut vireillä jo viiden vuoden ajan. Kuuban kriisin jälkeisenä aikana Kekkonen ei kuitenkaan tohtinut tehdä vastaavanlaista ehdotusta, sillä hän pyrki välttämään lännen Suomea kohtaan esittämät ”vahtikoirasyytökset”. Apunen, Osmo, *Linjamiehet: Paasikivi-seuran historia*. Helsinki 2005, 131.

¹⁸⁶ Neuvostoliiton Helsingin suurlähettiläs Aleksei Zaharov oli vuotta aiemmin pyytänyt Kekkoksa tekemään samanlaisen aloitteen. Max Jakobsonin mukaan ilman Zaharovin aloitettakin Kekkonen tiesi, että Moskovassa kannatettiin vastaavanlaisten aloitteiden tekemistä. Jakobson 2001, 371–373.

¹⁸⁷ Jakobsonin mukaan Kekkonen kuitenkin alusta alkaen tiesi, ettei aloite menisi läpi, vaan koko suunnitelman motiivina oli hankkia Suomelle pisteitä idästä. Jakobson 2001, 375–376; Hentilä 2004, 252.

¹⁸⁸ Kallenautio 2006, 157–160.

¹⁸⁹ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 3d. 4/b-001833/-1963KÜM Szt. Vacsora Kekkonen elnöknél. Helsinki, 1963. júnus 1., Kurtán Sándor.

¹⁹⁰ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 9d. 9/e-006509-1963KÜM Szt. Kekkonen javaslat. Helsinki, 1963. aug. 29., Kurtán Sándor; MOL, XIX-J-1-j-Finn. 9d. 9/e-006509/1-1963KÜM Szt. Északi atommentes övezet. Helsinki, 1963. szept. 20., Kurtán Sándor.

3.3 Suomen puolueettomuuden uudelleenarvioinnin aika: Kremlin vallanvaihdon vaikutus Suomen ja Unkarin suhteisiin

Vuoden 1964 lokakuussa maailma sai kuulla suuria uutisia Moskovasta, kun toveri Nikita Sergejevitšin taival Neuvostoliiton johdossa tuli tiensä päähän. Kremlissä tapahtui vallanvaihto ja Hruštševin yli kymmenen vuotta kestänyt ura NKP:n puoluesihteerin virassa sekä vuodesta 1958 ministerineuvoston puheenjohtajana (pääministerinä) tulivat päätökseen. Hruštševin syrjäyttämiseen johtivat monet syyt, kuten yleinen tyytymättömyys hänen johtamaan ulkopoliittiseen linjaan ja vaaralliseen 'seikkailupolitiikkaan', jotka olivat johtaneet mm. Kuuban kriisiin ja välien katkeamiseen Kiinan kanssa, sekä poliittisista virheistä syyttäminen. Tämän kaiken lisäksi tyytymättömyyttä aiheuttivat hänen impulsiivinen persoona, autoritaarinen johtamistyyli, heikko taloudellinen tuottavuus sekä suurien lupauksen lunastamattomuus. Hruštšev oli astunut myös monien tahojen varpaille pannessaan käytäntöön kiistanalaista uudistuspolitiikkaansa mm. uudelleen organisoidessaan hallinnollisia instituutioita sekä eri ministeriöiden, kuten puolustusministeriön, budjetteja supistaessaan. Lopulta NKP:n johdon keskuudessa punottiin salajuoni Hruštševin pään menoksi ja tuloksena oli Hruštševin syrjäyttäminen vallasta NKP:n keskuskomitean toimesta 14. päivänä lokakuuta 1964.¹⁹¹ Hruštševin virkaan NKP:n pääsihteeriksi astui Leonid Brezhnev ja ministerineuvoston puheenjohtajaksi Aleksei Kosygin.

Vaikka Hruštševin syrjäyttäminen ei herättänyt Neuvostoliitossa suurempaa liikehdintää, eikä juuri rikkonut arjen rutiineja¹⁹², oli se muualla maailmassa suuren huomion kohteena. Lännessä oltiin kiinnostuneita Kremlin uuden eliitin koostumuksesta ja miten vallanvaihto vaikuttaisi Neuvostoliiton ulkopoliittiseen linjaan ja näin myös koko maailmanpolitiikkaan. Unkarissa Kádár oli huolissaan omasta asemastaan sekä maansa vapaamielisemmän sosialismin tulevaisuudesta. Suomessa Kekkonen puolestaan

¹⁹¹ Ks. Kremlin vallanvaihdosta lisää esim. Breslauer, George W., *Khrushchev and Brezhnev as Leaders: Building Authority in Soviet Politics*. London: George Allen & Unwin 1984, 107–114; Brown, Archie, "The Soviet Union and Beyond." *The Oxford History of the Twentieth Century*. Ed. Howard, Michael & Louis, W.M. Roger. Oxford 2002, 179–180; Gaddis, John Lewis, *The Cold War. The Deals. The Spies. The Lies. The Truth*. London: Penguin Books 2005, 119–120.

¹⁹² Archie Brownin mukaan suurin osa NKP:n keskuskomiteasta oli iloinen Hruštševin syrjäyttamisestä, eikä täten vuoden 1957 tapainen valtakamppailu "antipoluekriiseineen" tapahtunut uudelleen. Brownin mukaan Neuvostoliitossa kansa oli tottunut myös siihen, että he pystyivät vaikuttamaan korkeimman tason poliittisiin henkilövaihdoksiin lähes yhtä vähän kuin sääoloihin, ja jatkoivat arkipäivän tehtäviään aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut. ("...and the population as a whole, believing that political changes at the top were no more subject to their influence or control than the weather, went about their business as if nothing had happened.") Brown 2002, 179.

seurasi varautuneena tilannetta ja tarkkaili, vaikuttaisiko Kremlin valtikanpitäjän vaihtuminen mitenkään Suomen kansainväliseen asemaan. Molempien valtioiden päämiesten huolestuneisuuden voi helposti ymmärtää, sillä olivathan sekä Kádár että Kekkonen olleet Hruštševin luottomiehiä ja jopa hyviä ystäviä hänen kanssaan¹⁹³.

Kádár sai kuulla Kremlin vallanvaihdosta ollessaan valtiovierailulla Puolassa. Lokakuun 15. päivänä Kádár sai soiton Brezhneviltä, joka kertoi hänelle, että NKP:n keskuskomitea oli erottanut Hruštševin kaikista tehtävistään. Viralliseksi syyksi ilmoitettiin Hruštševin korkea ikä ja heikko terveydentila. Brezhnev pyrki vakuuttamaan Kádárin hyvästä tahdostaan häntä ja koko Unkaria kohtaan sekä vakuutti, ettei vallanvaihto vaikuttaisi millään tavalla maiden välisiin suhteisiin. Uutinen oli Kádárille täysi yllätys. Palatessaan Puolasta Unkariin Kádár antoi julkisen lausunnon, jossa hän antoi tunnustusta Hruštševin elämäntyölle sekä ilmoitti, ettei MSZMP:n poliittinen linja ollut muuttunut miksikään, eikä muuttuisi tulevaisuudessakaan.¹⁹⁴ MSZMP:n keskuskomitea päätti kuitenkin antaa julkisuuteen päätöksen, jossa todettiin Hruštševin tehneen virheitä ja jossa julistettiin Unkarin osalta täysi tuki Kremlin uudelle johdolle.¹⁹⁵ Unkarissa päätettiin varmuuden vuoksi pelata varman päälle.

Vaikka uusi neuvostojohto oli antanut vakuutuksen Kádárin aseman puolesta, ei hän matkustanut täysin huojentunein mielin Neuvostoliittoon marraskuun 7. päivän juhlallisuuksiin, sillä sosialistisen blokin johtajien keskuudessa oli aistittavissa selvä muutos.¹⁹⁶ Kádárin hallinnon suhteet Kremlin uusiin vallanpitäjiin muodostuivat kuitenkin lojaaleiksi ja luottamuksellisiksi, mutta eivät kuitenkaan yhtä läheisiksi kuin Hruštševin aikana. Vaikka Unkari laajensi jatkuvasti suhteitaan länsivaltojen kanssa, ei Moskovan uusi johto arvostellut tästä suoraan Kádária.¹⁹⁷ Kritiikin aika oli tuleva myöhemmin.

¹⁹³ Kekkonen ja Hruštševin välejä on luonnehdittu läheisiksi ja luottamuksellisiksi. Kekkonen kerrotaan luottaneen ns. henkilökohtaiseen diplomatiaan niin idänsuhteiden hoidossa kuin ylipäätään kansainvälisessä politiikassa ja maiden välisten suhteiden hoitamisessa. Kallenautio 2005, 190–191, 196. Kádárin ja Hruštševin välejä on puolestaan luonnehdittu sydämellisiksi ja heidän välillä kerrotaan vallinneen vilpittömän ystävyys ja keskinäinen kunnioitus. Gough 2006, 146.

¹⁹⁴ Kádár oli ainut sosialistisen maan johtaja, joka antoi tunnustusta Hruštševille näin julkisesti. Tosin hän oli jo aiemmin varmistanut asemansa. Hruštševin syrjäytymisen myötä päättyi myös Kádárin henkilökohtainen velka omasta asemastaan neuvostojohtajaa kohtaan. Ibid., 147–148.

¹⁹⁵ UMA, Palas Budapestista UM:lle 2.11.1964. R-380/196. 7/E. Hrushtshevin kukistuminen ja Unkarin reaktio.

¹⁹⁶ Kádár huomasi Moskovassa, että monet heistä, jotka olivat saaneet kutsun uuden neuvostojohtoon, olivat aiemmin olleet vihamielisiä häntä kohtaan. Gough 2006, 149.

¹⁹⁷ Tammikuussa Varsovassa järjestetyssä Varsovan liiton poliittisen komitean istunnossa Brezhnev otti voimakkaasti kantaa länsivaltojen ja sosialististen valtioiden laajentuneisiin suhteisiin. Brezhnevin mukaan länsi pyrki tekniikan, talouden ja tiede-elämän keinoin lyömään kiilaa sosialistisen blokin valtioiden välille ja näin heikentämään sen yhtenäisyyttä. Vastaisuudessa lännen suunnitelmat sosialistisen blokin heikentä-

Neuvostoliiton uusi johto vakuutti hyvien suhteiden jatkuvan myös Suomen johdon kanssa ja näyte tästä saatiin joulukuussa 1964, kun Neuvostoliiton presidentti Anastas Mikojan saapui vierailulle Suomeen ja ojensi presidentti Kekkoselle Leninin kunniamerkin, joka oli korkein neuvostoliittolainen kunniamerkki.¹⁹⁸ Helmikuussa 1965 Kekkonen palasi Moskovan kautta Suomeen Intian valtiovierailultaan ottaakseen tarkemmin selvää uudesta neuvostojohdosta. Vaikka Brezhnev vakuutti Kekkoselle maiden välisten suhteiden olevan kunnossa ja toivoi suhteiden tilan pysyvän entisellään, oli hänelle heti selvää, että uuden neuvostojohdon asenne Suomea kohtaan oli sekä kovempi että ideologisempi kuin Hruštševin.¹⁹⁹

Vaikka Kremlin uudet vallanpitäjät asennoituivat jyrkemmin länttä kohtaan kuin Hruštšev ja katsoivat edeltäjänsä antaneen liikaa myöten lännelle, jatkettiin suurvaltasuhteissa kuitenkin Hruštševin kauden loppupuolella aloitettua ”liennytysohjelmaa”.²⁰⁰ Konservatiivisuudestaan ja ideologisuudestaan huolimatta oli uusi Neuvostoliiton ykkösmies Brezhnev myös varovainen sekä ulko- että sisäpolitiikassa ja pyrki välttämään konflikteja viimeiseen asti²⁰¹. Tämä tarkoitti sitä, että rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikka pysyi neuvostojohdon poliittisena doktriinina ja tavoitteena.

Koska vallitseva poliittinen suuntaus – rauhanomaisen rinnakkaiselon opin mukainen politiikka – ei ollut muuttunut neuvostojohdon vaihtumisen myötä, ei Kremlin vallanvaihdolla ollut kovin suurta vaikutusta Unkarin ja Suomen välisiin suhteisiin. Tosin uusi tilanne sai aikaan hyvin lyhyeksi jääneen taantuman maiden välisissä suhteissa, sillä Kremlin uusi poliittinen linja oli jonkin aikaa kaikille osapuolille täysi arvoitus. Tämän takia ulkopoliittisten suhteiden saralla toimineiden henkilöiden tuli jatkossa olla tarkkaavaisia, jotta Kremlin uuden johdon signaalit eivät olisi tulleet väärinymmärretyiksi. Tärkeää oli myös seurata Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden kehittymistä, sillä Suomen hyvät suhteet itään olivat aiemmin mahdollistaneet Unkarin ja Suomen valtioiden välisen lähentymisen.

miseksi oli tehtävä tyhjiksi. Békés 2004a, 247; Ks. Kádárin ja Brezhnevin suhteista lisää Földes, György, ”Kötélhúzás felsőfokon. Kádár és Brezsnyev.” *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életéről*. Szerkesztette Rác, Árpád. Budapest: Rubicon-Aquila-Könyvek 2001.

¹⁹⁸ Kallenautio 2005, 192; Hruštšev oli ojentanut Kádárille samanlaisen kunniamerkin huhtikuussa 1964. Gough 2006, 147.

¹⁹⁹ Selvä muutos Neuvostoliiton asenteessa Suomea kohtaan tuli näkyviin mm. kauppapolitiikassa, kun uusi neuvostojohdo teki ulkoministeri Karjalaiselle selväksi, että vastaisuudessa Neuvostoliiton ulkomaankaupassa hallitsevaksi elementiksi nousisi edullisuus poliittisten syiden sijalle. Kekkonen ei myöskään onnistunut luomaan vastaavanlaista suhdetta Brezhneviin kuin Hruštševiin, mutta pääministeri Kosyginin kanssa Kekkonen loi läheisen ja ystävyyttä lähentelevän suhteen. Kallenautio 2005, 191–194.

²⁰⁰ Puolustuspolitiikassa uusi neuvostojohdo aloitti kuitenkin määrätietoisin asevoimien vahvistamisen ja yleisen varustautumisen. Ibid., 187.

²⁰¹ Brown 2002, 180.

Muuttuneen tilanteen takia suurlähettiläs Kurtán raportoi Unkarin ulkoasiainhallinnolle tammikuussa 1965 Unkarin ja Suomen välisten suhteiden mutkistumista. Suomen sisäpolitiikan kehittyminen ja sen vaikutus maiden välisiin suhteisiin ei ollut yksiselitteistä. Suomen poliittinen suuntaus oli Kurtánin mielestä myös epäselvä, sillä sen katsottiin suuntautuvan yhä enemmän myös länteen päin. Suomen ulkopoliittisesta suuntauksesta tulikin ottaa varovasti selvää, jotta ”kärpäsestä ei tehtäisi härkää”.²⁰² Maltti oli valttia, jotta poliittisilta väärinkäsityksiltä välttyttäisiin.

Helmikuussa 1965 unkarilaiset, muun maailman ohella, saivat näyttöä Suomen ulkopoliittisesta suunnasta. Kekkosen NATO:n ns. MLF -suunnitelmaa käsitelleen Moskovassa pidetyn päivällispuheen takia Suomen puolueettomuuspolitiikka joutui kansainvälisen huomion kohteeksi. MLF -suunnitelman mukaan NATO:n eurooppalaisten jäsenvaltioiden keskuudessa olisi perustettu ns. monenkeskiset ydinasevoimat, joihin myös Saksan Liittotasavalta olisi ottanut osaa. Neuvostoliitto oli pitkään ollut huolissaan Länsi-Saksan varustautumisesta ja Mikojan oli jo joulukuussa Suomen vierailunsa aikana ilmaissut Neuvostoliiton syvän huolen MLF -suunnitelman johdosta sekä pyrkinyt saamaan Kekkosen ilmaisemaan kielteisen kannan suunnitelmaa kohtaan. Helmikuussa 1965 palatessaan Moskovan kautta Intian valtiovierailultaan kysyi Mikojan lopulta suoraan Kekkoselta, ”kuinka kauan suomalaiset vielä vain tuumivat MLF-asian suhteen, kun NATO:on kuuluvat Norja ja Tanskakin olivat ilmaisseet kielteisen kantansa tätä suunnitelmaa kohtaan”²⁰³. Neuvostojohdon painostuksen jälkeen päätti Kekkonen ilmaista julkisesti Suomen valtion kielteisen kannan MLF -suunnitelmaa kohtaan vedoten YYA-sopimuksen velvoitteisiin ja Suomen valtion pyrkimyksiin pysytellä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella.²⁰⁴

Kekkosen kielteisen kannan ilmaisu MLF -suunnitelmaa kohtaan ei ollut suuren yleisön puhetta kohtaan esittämän mielenkiinnon syy, vaan Kekkosen esittämä Suomen puolueettomuutta koskeva tulkinta, jonka mukaan Suomi saattoi pysytellä puolueettomana ainoastaan rauhan aikana. Puhe sai aikaan niin kotimaisen kuin kansainvälisen kohun ja oli ilmeisen selvää, että oli tapahtunut vahinko Suomen puolueettomuuden tulkinnan ja puolueettoman aseman suhteen.²⁰⁵

²⁰² ”Nem szabad a szunyogból elefántot csinálni.” MOL, M-KS 288f./32/1965/14.ö.e. A magyar- finn kapcsolatok káros jelenségei. Helsinki, 1965. január 4., Kurtán Sándor.

²⁰³ Kallenautio 2005, 162.

²⁰⁴ Ibid., 161–162.

²⁰⁵ Ibid., 162–163.

Suurlähettiläs Kurtán raportoi Unkariin Kekkosen puheen Suomessa aikaansaamasta poliittisesta myrskystä ja mainitsi monien suomalaisten kansanedustajien ajattelevan Kekkosen puheen hankaloittaneen Suomen puolueettomuutta. Kurtánin mielestä Kekkosen viimeaikainen ulkopoliittinen aktiivisuus, kuten ehdotus Pohjois-Euroopan ydinaseettomasta vyöhykkeestä, linkittyi selvästi Länsi-Saksan ja sen ydinaseistumisen kysymykseen. Kaikenlainen levottomuus puolestaan vaaransi Suomen puolueettomuuden.²⁰⁶ Täten oli toivottavaa, että presidentti Kekkonen pyrki olemaan ulkopoliittisesti aktiivinen ja jatkaisi samankaltaisten ehdotusten tekemistä – ilman turhan kohun aikaansaamista.

Mutta vahinko oli jo tapahtunut ja Suomen puolueettomuuspolitiikka joutunut kyseenalaisen huomion kohteeksi. Parantaakseen tilannetta näytti Kekkonen jälleen ulkopoliittisen toimeliaisuutensa tekemällä ehdotuksen marraskuussa 1965 Suomen ja Norjan välisen rajan rauhoittamiseksi.²⁰⁷ Kekkosen aloite oli jatkoa Pohjolan ydinasettoman vyöhykkeen aloitteelle, jonka reaaliset toteutumismahdollisuudet olivat vähäiset suuren vastustuksen takia. Hänen Suomen ja Norjan rajan rauhoittamista koskenut aloite ei myöskään osoittautunut menestyksekkääksi. Päinvastoin, sillä Pohjoismaissa Kekkosen ehdotus tyrmättiin täysin ja jopa Neuvostoliitto näytti suhtautuvan siihen kylmäkoisesti. Max Jakobsonin mukaan Neuvostoliiton negatiivisen reagoinnin taustalla oli se, että Kekkosen ehdotus tuli sille täytenä yllätyksenä.²⁰⁸

Kádárin hallinnon näkökulmasta Kekkosen ulkopoliittinen aktiivisuus oli puolestaan vain positiivinen asia. Olivathan unkarilaiset toivoneet aloitteellisempaa ulkopoliittikan harjoittamista suomalaisten osalta jo 1960-luvun alusta lähtien ja Kekkosen aloitteellisuus oli aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa puhtaimmillaan. Unkarin johtava ulkopoliittikkaan erikoistunut viikkolehti *Magyarország* antoi tukensa Kekkosen ehdotukselle ja kirjoitti, että Suomen esimerkkiä antava rakentava puolueettomuuspolitiikka oli ratkaiseva tekijä Pohjolan stabiliteetille²⁰⁹.

Suurlähettiläs Kurtánilla oli vuoden mittaan myöskin hyviä uutisia Unkarin ulkoministeriölle. Hän raportoi, että Suomen hallitus oli tullut aktiivisemmaksi valtioiden välisen suhteiden kehittämisessä ja tämän takia unkarilaisten oli oltava entistä aloitteellisimpia virallisten vierailukutsujen tekemisissä, jotta Suomen poliittinen eliitti suos-

²⁰⁶ MOL, M-KS 288f./32/1965/14.ö.e. Harc a finn semlegesség körül. Kurtán Sándor.

²⁰⁷ Ks. Kekkosen ns. rajarauha-aloitteesta lisää esim. Kallentautio 2005, 163–169.

²⁰⁸ Jakobson 2001, 375–376.

²⁰⁹ UMA, Tanner Budapestista UM:lle 20.12.1965. 12/B. MAGYARORSZAGIN artikkeli: ”Skandinavia – Kekkosen suunnitelma”.

tuisi vihdoinkin matkustamaan Unkariin. Kurtán oli saanut tiedon, että Kekkonen ei suunnitellut lähitulevaisuudessa matkoja pieniin sosialistimaihin, mutta tämä ei hänen mielestään tarkoittanut sitä, ettei pääministeri Virolainen voisi matkustaa.²¹⁰ Kutsuehdotusten tekemistä oli edelleen jatkettava.

Valtiovierailujen järjestämisen ohella Suomen puolueettomuuden selventäminen Unkarin johdolle oli yksi Unkarin Helsingin suurlähetystön keskeisimmistä tehtävistä vuonna 1965. Suomen puolueettoman aseman ympärillä pyörinyt kohu Kekkonen helmikuisen puheen johdosta aiheutti monia kysymyksiä sen puolueettomuutta kohtaan. Miten Suomi itse asiassa oli puolueeton ja miten tämä näkyi käytännössä? Miten Suomen puolueettomuuspolitiikka erosi muiden puolueettomien valtioiden politiikasta? Tarkentaakseen Unkarin hallinnolle Suomen puolueettomuuspolitiikan perusteita päätti Unkarin Helsingin suurlähetystö laatia siitä selvityksen. Maaliskuussa 1965 Kurtán raportoi Unkarin ulkoministeriölle, että se tulisi tekemään Suomen puolueettomuutta käsittelevän tutkimuksen, joka valmistuisi seuraavan vuoden alkuun mennessä²¹¹. Oli tullut Suomen puolueettomuuden uudelleenarvioinnin aika.

Suomen puolueettomuuspolitiikkaa oli jo aiemmin saanut etuliitteen aktiivinen, joka liittyi tiiviisti presidentti Kekkonen ulkopoliittisen toiminnan aktivoitumiseen. 1960-luvun kuluessa Suomen puolueettomuuspolitiikkaa alettiin luonnehtia myös *positiiviseksi*. Jo joulukuussa 1963 unkarilainen sanomalehti *Népszabadság* oli nimittänyt Suomen puolueettomuuspolitiikkaa *positiiviseksi*²¹². Juha Pohjosen mukaan lehti tarkoitti puolueettomuudella sitä, että Suomi pystyi ylläpitämään hyvät suhteet kaikkiin valtioihin.²¹³ Tosiasiassa positiivinen puolueettomuuspolitiikka oli paljon muutakin, mutta käsitettä ei ollut tarkasti määritelty ennen vuotta 1965, jolloin Unkarin Helsingin suurlähetystö otti käsitteen määrittelyn tehtäväkseen.

Ensimmäinen virallinen näyte Suomen positiivisesta puolueettomuudesta oli ollut vuoden 1964 Titon Suomen vierailun lopuksi julkistettu kommuniké, jossa Suomen puolueettomuuspolitiikkaa luonnehdittiin *positiiviseksi*²¹⁴. Kurtánin mukaan positiivinen puolueettomuuspolitiikka oli pohjimmiltaan imperialismin vastaista, kun taas Suomen puolueettomuus ei tätä ollut. Tämän takia positiivisen etuliitteen käyttämi-

²¹⁰ MOL, M-KS 288f./32/1965/14.ö.e. Magyar-finn kapcsolatok. Kurtán Sándor.

²¹¹ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 45d. 44-10-002239-1965KÜM. Kapcsolataink fejlesztése az európai semleges országokkal. Helsinki, 1965. március 3., Kurtán Sándor.

²¹² UMA, Palas Budapestista UM:lle 9.12.1963. 94/B. Suomen itsenäisyypäivä ja Unkarin lehdistö.

²¹³ Pohjonen 2006, 119.

²¹⁴ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 45d. 44-10-002607-1965KÜM. Összefoglaló. Finnország – 1964 – 1965. Budapest, 1965. április 1.

nen Suomen puolueettomuudesta puhuttaessa ei ollut hänen mukaansa täysin oikeutettua. Tarkemman määrittelyn hän jätti kuitenkin tulevan selvityksen tehtäväksi.²¹⁵

Suomen puolueettomuuspolitiikkaa käsittelevä selvitys valmistui lopulta joulukuussa 1965. Lopullisessa muodossaan se oli yli 50-sivuinen tutkimus, jonka oli kirjoittanut Helsingin suurlähetystöneuvos Rezső Mikola.²¹⁶ Mikolan tutkimus selvitti tarkasti Suomen hallinnon harjoittamaa puolueettomuuspolitiikkaa, ulkopoliittista linjaa sekä antoi varsin tarkan kuvan Suomen valtion ulkopoliittisista realiteeteista. Lähteinään Mikola oli käyttänyt sekä suomalaista että unkarilaista tutkimuskirjallisuutta, jotta saisi pidettyä näkökulmansa mahdollisimman laajana. Tutkimuksesta paistoi kuitenkin läpi neuvostoliittolainen katsontakanta Suomen puolueettomuutta kohtaan.

Heti alkuun Mikola teki selväksi, että Suomen valtion oli otettava huomioon Neuvostoliitto ja sen turvallisuus kaikessa toiminnassaan. Tähän hän mainitsee syinä Suomen geopoliittisen sijainnin sekä erinäiset historialliset että poliittiset syyt. Nämä syyt olivat johtaneet Suomen hallinnon omaksumaan ns. *Realpolitik* -linjan, toisin sanoen Suomen hallitus tunnusti poliittiset realiteetit ja harjoitti sen mukaista reaaliolitiikkaa. Suomen hallinnon harjoittama puolueettomuuspolitiikka perustui Mikolan mukaan nimenomaan realiteettien huomioonottamiseen, mikä tarkoitti sitä, että Suomen valtio pyrki ulkopoliittisessa toiminnassaan ottamaan huomioon Neuvostoliiton Suomea kohtaan omaavat intressit ja löytämään tasapainon molempien maiden kansallisten intressien välille. Mikola katsoikin, että Suomen hallinto oli onnistunut tässä tehtävässään varsin hyvin joutumatta luopumaan mistään sille tärkeistä asioista. Tähän onnistumiseen syynä oli se, että Suomen ulkopoliittinen linja takasi Suomen osalta Neuvostoliiton turvallisuusintressit.²¹⁷ Kekkonen hallinnon ulkopoliittikka oli näin ollen hyödyllistä molemmille osapuolille. Se takasi Suomen kansalliset intressit niin, etteivät ne olleet ristiriidassa Neuvostoliiton turvallisuusintressien kanssa.

Ennen Suomen hallinnon harjoittaman puolueettomuuspolitiikan käsittelyä piti Mikola oleellisena itse puolueettomuuskäsitteen tarkempaa selventämistä. Hän jakoi puolueettomuuden kahteen eri kategoriaan: puolueettomuuteen sodan ja rauhan aikana. Sodanaikainen puolueettomuus tarkoitti puolueettomuutta sodan syttyessä, kun taas valtio, joka harjoitti rauhanaikaista puolueettomuutta, pyrki pysymään kaikkien suurvalta-

²¹⁵ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 45d. 44-10-002239-1965KÜM. Kapcsolataink fejlesztése az európai semleges országgal. Helsinki, 1965. március 3., Kurtán Sándor.

²¹⁶ MOL, XIX-J-1-k-Finn. 5d. 5/b-s2.u.-1964KÜM. A finn semlegesség néhány fontosabb sajátossága. Budapest, 1965 december 31., Mikola Rezső.

²¹⁷ Ibid.

ristiriitojen ulkopuolella rauhan aikana. *Kodifioitu kansainvälinen laki* piti sisällään maininnan vain sodanaikaisesta puolueettomuudesta ja jätti rauhanaikaisen puolueettomuuden määrittelemättä, vaikka *positiivinen kansainvälinen laki* piti rauhaa normaalina olotilana. Puolueettomuus riippui pitkälti ennen kaikkea kansainvälisestä tunnustamisesta ja siitä tunnustiko, kunnioittiko ja luottiko kansainvälinen yhteisö – ts. supervallat – tietyn maan puolueettomuuteen.²¹⁸ Mikolan mukaan käytäntö meni loppujen lopuksi kansainvälisen lain edelle ja ratkaisi sen, mitä maata pidettiin puolueettomana ja mitä ei. Hän painotti rauhaa ja rauhanaikaista puolueettomuutta ja pyrki osoittamaan kansainvälisen lain epäpätevyuden puolueettomuuden määrittelemisessä.

Suomen puolueettomuus oli Mikolan mukaan rauhanaikaista ja täten kansainvälisen lain näkökulmasta ongelmallista. Tämä seikka ei silti tehnyt Suomen puolueettomuudesta vähempiarvoisempaa, vaan pikemminkin päinvastoin. Suomen puolueettomasta asemasta verrattuna Euroopan pisyviin puolueettomiin maihin Mikola kirjoitti seuraavasti:

”Euroopassa pysyvästi puolueettomia valtioita ovat Sveitsi /1815/ ja Itävalta /1955/. Suomi on myös puolueeton valtio, mutta sen puolueettomuus on kansainvälisen lain mukaan negatiivisempaa, vähäisempää, kuin pysyvä puolueettomuus, kun taas poliittisesti positiivisempaa, suurempaa, kuin Sveitsin tai vaikkapa Itävallan peritty puolueettomuus.”²¹⁹

Mikola painotti Suomen puolueettomuuden poliittista luonnetta. Tämä poliittinen puolueettomuus oli positiivista puolueettomuutta. Positiivista puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavan valtion tehtävänä oli tehdä työtä rauhan tilan säilyttämiseksi ja taistella rauhan puolesta sodan kannattajia vastaan. Suomen puolueettomuuspolitiikka ajoi rauhan leirin asiaa imperialisteja vastaan ja oli pohjimmiltaan imperialismista vastaista – toisin kuin Kurtán oli antanut ymmärtää.

Sodan syttyessä positiivista puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavan valtion olikin vaikea pysyä puolueettomana – aivan kuten Kekkonen oli vahingossa ja vasten tarkoitustaan myöntänyt. Mikola antoi Suomen positiiviselle puolueettomuudelle myös enemmän arvoa kuin pysyvälle puolueettomuudelle, sillä Suomen puolueettomuus oli

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ ”Európában állandóan semleges ország Szájc /1815/ és Ausztria /1955/. Finnország is semleges ország, azonban semlegessége nemzetközi jogilag negatívabb, kevesebb, mint az állandó semlegesség, politikailag viszont pozitívabb, több, mint Svájc, vagy akár Ausztria örökös semlegessége.” Ibid.

monessa suhteessa pragmaattisempaa ja lähempänä itäblokin intressejä, kuin esimerkiksi Sveitsin tai Itävallan puolueettomuus. Suomen puolueettomuuspolitiikka voitiin valjastaa ajamaan rauhan ja edistyksen asiaa, kun taas Sveitsin tai Itävallan puolueettomuus oli tässä suhteessa negatiivisempaa itäblokin edun kannalta.

Suomen puolueettomuus erosi Mikolan mukaan myös Ruotsin puolueettomuudesta, jota hän kutsui mieluummin ”neutralismiksi”. Neutralismi oli vähemmän taakuita antavaa kuin puolueettomuus, sillä se ei ilmentänyt lakisuhdetta, vaan sitä ulkopoliittikkaa, joka tähtäsi sotien ja kaikkien mahdollisten suurvaltablokkien välisten kriisien ulkopuolella pysyttämiseen. Tämän takia Ruotsin puolueettomuus oli velvoitteetonta (*elnemkötelezett*), kun taas Suomea velvoitti Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimus. Mikola katsoi myös, että sotilaallisesta näkökulmasta katsottuna Suomen puolueettomuus oli positiivisempaa, kuin Ruotsin tai Sveitsin puolueettomuus, sillä Suomen pyrkimys pysytellä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella oli kirjattu kansainväliseen sopimukseen – YYA-sopimukseen.²²⁰ Vaikka Ruotsin puolueettomuus oli laajalti tunnustettua, katsoi Mikola sen silti olevan epäluotettavampaa kuin Suomen puolueettomuuspolitiikka. Mikola argumentoi väitettään vetoamalla historian antamaan esimerkkiin, sillä maailmansotien aikana Ruotsin puolueettomuus oli ollut vähintään kyseenalaista ja arveluttavaa.

Poliittista puolueettomuutta harjoittavalle valtiolle, kuten Suomelle, oli tarpeellista sekä maantieteellinen sijainti että muiden valtioiden, ennen muuta suurvaltojen, luottamus maan puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Nämä seikat Mikola katsoi Suomen valtion täyttävän, sillä se ei sijainnut suurvaltojen voimasuhteiden solmukohdassa, vaan hieman syrjässä. Samaten Suomen valtion puolueettomuuspolitiikka nautti Neuvostoliiton luottamusta, mikä oli Suomen kannalta elintärkeää. Mikola katsoikin Neuvostoliiton luottamuksen olevan Suomelle tärkeämpää kuin länsivaltojen, sillä hänen mielestään Suomen nykyisen ulkopoliittisen linjan – positiivisen ja poliittisen puolueettomuuden – perustana toimivat Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimus sekä Pariisin rauhansopimus.²²¹ Mikäli Neuvostoliitto ei luottaisi Suomen puolueettomuuteen, puutoaisi Suomen puolueettomuuspolitiikalta sekä pohja että uskottavuus. Lännen epäluottamus Suomen puolueettomuutta kohtaan ei olisi Mikolan mukaan ollut yhtä kohtalokasta Suomelle.

²²⁰ Ibid.

²²¹ Ibid.

Vaikka Mikola argumentoi vahvasti Suomen puolueettomuuden puolesta, löysi hän siitä myös kritisoitavaa. Suomen valtio ei ollut hänen mielestään taloudellisesti puolueeton, sillä sosialististen valtioiden osuus Suomen koko ulkomaankaupasta oli alle kolmasosa, kun taas loppuosan muodostivat lähinnä läntiset kapitalistimaat, kuten Saksan liittotasavalta, Iso-Britannia, Yhdysvallat, Ranska ja Ruotsi. Myös Suomen jäsenyys läntisessä vapaakauppaliitto EFTA:ssa oli este Suomen suuremmalle kaupankäynnille sosialististen valtioiden kanssa ja täten epätoivottava asia. Suomi ei myöskään ideologisesti ollut puolueeton, vaan lähempänä länsiblokkia. Sen harjoittama puolueettomuuspolitiikka asetti kuitenkin rajoja myös ideologisella saralla ja näistä rajoista Mikola kirjoitti seuraavasti: ”...[Suomi] ei voi ottaa osaa ideologiseen ristiretkeen, eikä voi markkinoida vihollisideologioita missään muodossa muiden maiden alueilla.”²²² Suomi ei voinut osallistua kylmän sodan ideologiseen sodankäyntiin, vaikka se olisikin ideologialtaan lähempänä länsivaltoja ja syy tähän oli yksinkertaisesti sen harjoittama poliittinen puolueettomuus.²²³ Näin toimiessaan olisi Suomi toiminut vastoin YYA-sopimusta, eikä täten olisi ollut enää puolueeton.

Jotta Suomen valtio saataisiin vedettyä lähemmäksi itäblokkia, ehdotti Mikola, että Unkarin hallinto jatkaisi samalla poliittisella linjalla Suomea kohtaan. Aiemmat poliittiset tavoitteet olivat edelleen ajankohtaisia, mutta niiden toteuttamisessa tulisi oltava entistä aktiivisempia ja rohkeampia. Ennen kaikkea hän koki tärkeäksi korkeantasoin poliittisten tapaamisten aikaansaamiset, joita unkarilaiset pyrkivät järjestämään erittäin sinnikkäästi, sekä taloudellisten suhteiden lisäämisen Suomen kanssa.²²⁴

Mikolan tutkimus teki Suomen puolueettomuuden erityispiirteet varsin selväksi Unkarin poliittiselle johdolle. Selvää oli se, että Suomen aktiivinen, poliittinen ja positiivinen puolueettomuuspolitiikka oli itäblokin etujen mukaista ja täten sitä tuli jatkossakin tukea. Mikolan tulkinta oli saanut myös varsin paljon vaikutteita Neuvostoliiton kannasta Suomen puolueettomuutta kohtaan, mikä käy ilmi mm. YYA-sopimuksen painottamisesta. Myöhemmin unkarilaisten tulkinta kuitenkin muuttui Suomen johdon painottaessa YYA-sopimuksen olevan Suomen puolueettomuuspolitiikan takuusopimus (ks. lisää kappaleesta 3.5.). Tämä puolestaan johti Neuvostoliiton johdon asenteen jyrkentymiseen Suomen puolueettomuutta kohtaan ja taisteluun Suomen puolueettomuuden luonteen uudelleenmäärittelemisestä.

²²² ”...nem vehet részt ideologiai kereszteshadjáratan, s ellenséges ideológiát nem vihet át másik állam területére semmilyen formában.” Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

Lopulta vuoden 1965 maiden välisiä suhteita käsittelevässä loppuraportissaan toteaa Mikola Unkarin ja Suomen välisten suhteiden olevan edelleen sydämelliset ja hyvällä mallilla. Positiivista oli se, että Suomen hallinto presidentti Kekkonen etunenässä oli soveltanut aktiivista ja positiivista puolueettomuuspolitiikkaansa käytäntöön kuluneen vuoden aikana. Seuraavana vuonna Suomessa oli kuitenkin eduskuntavaalit edessä ja vaalikampanjat olivat jo täydessä vauhdissa.²²⁵ Suomen kommunistit olivat olleet oppositiossa yhtä mittaa vuodesta 1948, mutta nyt oli muutosten aika. Kansanrintamahallitus oli jälleen herätettävä henkiin.

3.4 Yhteistyötä kansanrintaman hengessä

Kremlin johdon vaihtumisen myötä vaihtui myös sen ulkopoliittinen linja. Uusi johto oli edeltäjänsä ideologisempi ja painotti NKP:n yhteistyötä länsimaisten veljespuolueiden kanssa. Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan länsimaiden politiikkaan kansallisten kommunistipuolueiden kautta.²²⁶ Kremlin tavoitteena oli rauhan asian ajaminen ja sen puolesta taistelemine. Rauhan painottaminen liittyi Max Jakobsonin mukaan tiiviisti Euroopan turvallisuuskonferenssialoitteeseen, jota Neuvostoliitto yhdessä satelliittivaltioidensa kanssa pyrki aktiivisesti saamaan aikaan aina vuodesta 1965 lähtien. Taistelussa rauhan puolesta ja sotaa vastaan korostui Euroopan kommunistipuolueiden rooli, joiden oli jatkossa tehtävä yhteistyötä sosiaalidemokraattien kanssa, joita ei enää luokiteltu luokkapettureiksi ja verivihollisiksi. Maailmansotien välillä syntynsä saanut kansanrintamapolitiikka oli jälleen herätettävä henkiin taistelussa imperialismia vastaan. Kommunistien ja sosialistien oli haudattava sotakirveensä sekä uudistuttava kansanrintamapolitiikan takia. Rauhankysymys pyrki tuomaan eri ideologisia suuntauksia edustavat ryhmät yhteen taistelussa rauhan puolesta.²²⁷

Uusi kansanrintamapolitiikka tarkoitti muutosta myös Neuvostoliiton ja Suomen suhteisiin. Vielä Hruštševin aikana Kremlin ja SKP:n suhde oli ollut kylmäkiskoinen, kun taas Kremlin uuden johdon välit SKP:hen lähentyivät selvästi. Seurauksena oli uusi marssijärjestys Kremliin, sillä SKP:n valtuuskunta vieraili Neuvostoliiton uuden johdon luona jopa ennen presidentti Kekkonen. Kansanrintamapolitiikan painotuksen seurauksena myös NKP:n ja SKP:n suhteet lähentyivät ja NKP lupasi SKP:lle jopa ta-

²²⁵ MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. 1965. évi relációs összefoglaló. Budapest, 1965. december 16., Mikola Rezső.

²²⁶ Kallenautio 2005, 187.

²²⁷ Jakobson 2001, 389–390.

loudellista apua sen aseman vahvistamiseksi.²²⁸ Tähtäimessä olivat vuoden 1966 eduskuntavaalit ja kansanrintamahallituksen muodostaminen Suomeen niin, että hallituspuolueen muodostaisivat SKDL, SDP ja Maalaisliitto. Suomen kommunisteille oli painotettu jo vuodesta 1963 lähtien, että sen oli tehtävä yhteistyötä SDP:n kanssa ja näytettävä mallia Ruotsin sosiaalidemokraateille, että yhteistyö kommunistien kanssa oli mahdollista.²²⁹

Kuten jo aiemmin totesin, oli kansanrintamapolitiikan tavoitteena länsimaiden sisäpolitiikkaan vaikuttaminen. Suomen kohdalla sisäpolitiikalla oli korostunut merkitys, sillä Neuvostoliitto piti tarkasti silmällä Suomen sisäpoliittista kehitystä, ja täten kansanrintaman henkiinherättäminen Suomessa oli erityisen toivottavaa. Vakaa ja Neuvostoliiton kannalta myönteinen hallituspolitiikka takasi maiden, Suomen ja Neuvostoliiton, väliset hyvät suhteet. Suomen sisäpoliittinen tilanne vaikutti myös Unkarin ja Suomen välisiin suhteisiin. Moskovan näkökulmasta epätoivottava hallitus tai sisäpoliittinen kehitys muodosti esteen myös Unkarin ja Suomen välisten suhteiden kehittymisessä. Yhtenäinen kansanrintama takasi vakauden, edisti rauhan asiaa ja mahdollisti jatkosakin Suomen ja Unkarin suhteiden kehittämisen.

Kremlin uuden johdon omaksuma linja suhteessa sosiaalidemokraatteihin ja länsimaiden kommunistisiin puolueisiin ei tarkoittanut suurta muutosta Unkarin ja Suomen sisäpolitiikassa, mutta sen sijaan laajensi entisestään Unkarin suhteita Suomeen ja Suomen puoluekenttään. Kádár oli jo tammikuussa 1963 ranskalaiselle *L'Humanité* -lehdelle antamassaan haastattelussa puhunut julkisesti positiiviseen sävyyn läntisestä sosiaalidemokratiasta²³⁰. Sosiaalidemokraattien tuleminen hovikelpoisiksi Brezhnevin aikana ei täten tarkoittanut suurta muutosta Kádárin hallinnon omaksumalle poliittiselle linjalle. Kremlin uuden johdon myötä Unkari alkoi laajentaa harkitusti suhteitaan sekä Suomen kommunistien että sosiaalidemokraattien kanssa. Jo joulukuussa 1963 MSZMP:n keskuskomitean ulkoasiainosasto oli asettanut tavoitteekseen laajempien suhteiden kehittämisen Suomen sosiaalidemokraattien sekä ylipäätään parlamentaaristen piirien – pääasiassa SDP:n ja Maalaisliiton, mutta kuitenkin myös Kokoomuksen ja

²²⁸ Kallenautio 2005, 187–188.

²²⁹ Jakobsonin mukaan SKP:n johdolle oli kerrottu vuonna 1963, että Suomen sosiaalidemokraatteja tarvittiin sillanrakentajiksi sosialistisista maista Skandinavian maiden vastaaviin puolueisiin. Neuvostoliiton tavoitteena oli muodostaa Pohjois-Eurooppaan puolueeton vyöhyke, jota ei voitaisi käyttää tukikohtana hyökkäyksessä Neuvostoliittoon vastaan ja tämän suunnitelman mukaisesti tuli myös SKP:n toimia. Jakobson 2001, 391.

²³⁰ Földes 2002, 140.

RKP:n – kanssa²³¹. Rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan toteuttaminen sekä rauhan asian edistäminen tarkoitti vanhojen kantojen uudistamista.

Unkarin ja Suomen kommunistien välisten suhteiden kehittämisen tosiasiallinen alkusysäys tapahtui kesäkuussa 1964, jolloin SKP:n puheenjohtaja Aimo Aaltonen vieraili Unkarissa ja tapasi vierailunsa aikana myös Kádárin, jonka kanssa hän keskusteli yli kaksi tuntia. Keskustelu oli unkarilaisten mukaan tapahtunut hyvissä tunnelmissa ja ajatustenvaihtoa pidettiin onnistuneena. Kádár oli kertonut Aaltoselle mielipiteensä mm. sen aikaisesta maailmantilanteesta, rauhan asiasta sekä Suomen kommunistisen puolueen roolista imperialismiin vastaisessa taistelussa.²³²

Kádár kertoi Aaltoselle myös mielipiteensä niistä mahdollisuuksista, jotka avautuivat länsimaiden kommunistipuolueille nykyisen maailmantilanteen takia. Rauha oli ajan suuntaus ja rauhan asiaa oli edistettävä. Näin toimien mahdollistettaisiin kapitalististen maiden rauhanomainen siirtyminen sosialismiin – ts. rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikka tuottaisi hedelmänsä. Kádár osoitti Aaltoselle kommunistipuolueiden ja muiden puolueiden välisen ongelman. Ennen kommunistit olivat kuuluttaneet propagandallaan, että sosialistisen vallankumouksen voitto hävittäisi kaikki muut puolueet ja tästä johtuen kommunistien ja muiden puolueiden välillä vallitsi luottamuspuula. Nyt puolestaan Kádárin mielestä Euroopassa oli mahdollista pitää yllä monipuoluejärjestelmää, joka toimisi sosialistisen lipun alla. Kádárin mukaan sosialistista yhteiskuntaa voitiin rakentaa vain suostuttelun, ei terrorin, avulla.²³³

Kádár painotti Aaltoselle myös SKP:n tärkeyttä aina eurooppalaisessa mitakaavassa. Sen tehtävä oli Kádárin mukaan se, että Suomen hallitus tulisi jatkossakin harjoittamaan puolueettomuuspolitiikkaa. SKP:n ansiota oli myös se, että sekä Suomen että Skandinavian maiden kansalaisten yleinen mielipide Neuvostoliittoa kohtaan oli muuttunut entistä positiivisemmaksi.²³⁴ Kádár valoi uskoa suomalaisen veljespuolueen puheenjohtajaan taistelussa rauhan puolesta imperialismia vastaan. Usko sosialismin loistavaan tulevaisuuteen oli Kádárilla järkkymätön.

Keskusteluissa sivuttiin myös Suomen sosiaalidemokraatteja ja sitä, miten yhteistyötä heidän kanssa voitaisiin parantaa. Keskustelujen aikana oli vielä epäselvää,

²³¹ MOL, M-KS 288f./32/1963/11.ö.e. A finn belpolitikai helyzet és a finn-magyar kapcsolatok. Helsinki, 1963. december 29., Kurtán Sándor.

²³² MOL, M-KS 288f./32/1964/12.ö.e. Kádár elvtárs éa [sic!] Aimo Aaltonen, a Finn Kommunista Párt elnöke között lefolyt beszélgetésről.

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid.

mihin suuntaan SDP:n poliittinen linja tulisi kehittymään.²³⁵ Väinöt Tanner ja Leskinen, jotka olivat pitkään olleet Neuvostoliiton mustalla listalla sekä tulleet tunnetuiksi myös Kekkosen ulkopoliittisen linjan arvostelemisesta ja vastustamisesta, omasivat SDP:n sisällä vielä paljon arvovaltaa ja pitäytyivät vanhoissa kannoissaan. Vanhojen vihamiesten – SKP:n stalinistien, kuten Aaltosen ja Ville Pessin, sekä SDP:n oikeistosiiven – välillä painoivat vanhat kaunat, eikä yhteistyön aikaan saaminen vasemmiston keskuuteen vaikuttanut helpolta tehtävältä.

1960-luvun puoliväliin tultaessa Rafael Paasion puheenjohtajuuden aikana SDP:n piirissä tapahtui kuitenkin muutos ja puolue alkoi virallisesti tukea Kekkosen ulkopoliittista linjaa sekä luopui antikommunismista. Väinö Leskinen tarkasti kantansa Kekkosta kohtaan ja alkoi lopulta puoltaa Kekkosen harjoittamaa ulkopoliittikkaa. Molemmiin puolin eli silti vielä epäluuloja toistensa aikeita kohtaan. MSZMP:n poliittisen komitean nimittämälle viralliselle puoluedelegaatiolle, joka vieraili Suomessa kesäkuussa 1965, tämä tuli selväksi, kun SKP:n pääsihteeri Ville Pessi kehotti MSZMP:tä olemaan solmimatta virallisia puoluesiteitä SDP:n kanssa. Vaikka Pessi tunnusti SDP:n piirissä ilmenneen positiivisen kehityksen, ts. antikommunismista luopumisen ja valmiuden tehdä yhteistyötä SKDL:n kanssa, ei aika ollut vielä koittanut virallisten siteiden luomiseen.²³⁶

Kremlin vallanvaihdon myötä, vuoden 1965 mittaan, Kádárin hallinto alkoi määrätietoisesti kehittää Unkarin valtion ja MSZMP:n suhteita Suomen puoluekenttään.²³⁷ Suhteiden laajentaminen SKDL:n ja samalla SKP:n kanssa olivat etusijalla, mutta yhteistyötä haluttiin laajentaa myös sekä Maalaisliiton että SDP:n kanssa. Aiemmin unkarilaiset olivat ylläpitäneet suhteita vain tiettyihin henkilöihin, kun taas nyt haluttiin luoda suhteita nimenomaan puoluetasolla. SKDL:n kanssa haluttiin myös tiivistää suhteita kulttuuriryön saralla.²³⁸

Suhteiden laajentamisen motiivina oli tietoisuus tulevista eduskuntavaaleista keväällä 1966 ja niiden tärkeydestä. Kommunistien silmissä kiiksi vaalivoitto ja sen myötä kansanrintamahallituksen pystyttäminen Suomeen. Kádárin hallinto asetti tavoitteekseen Maalaisliiton tukemisen, jotta Kekkosen harjoittama ulkopoliittinen suuntaus

²³⁵ Ibid.

²³⁶ MOL, M-KS 288f./5/1965/369.ö.e. Jelentés. A Finnországban járt pártmunkásküldöttség utjáról /1965 június 17–25–ig/. Budapest, 1965. június 28.

²³⁷ MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. Magyar-Finn kapcsolatok. Budapest, 1965 június 8., Mikola Rezső; MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. A magyar nép és a finn nép valamint A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Finn Kommunista Párt közötti együttműködés fejlesztéséről 1966:ban.

²³⁸ MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. A magyar nép és a finn nép valamint A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Finn Kommunista Párt közötti együttműködés fejlesztéséről 1966:ban.

säilyisi. Tähtäimessä olivat jo myös vuoden 1968 presidentinvaalit ja Kekkonen pysyminen vallankahvassa.²³⁹ Unkarissa huomioitiin myös muutos Suomen sosiaalidemokratian keskuudessa. SDP:n katsottiin lähentyneen työväenliikettä ja muuttuneen ylipäättään ”positiivisempaan” suuntaan, sillä enää puolue ei kovaäänisesti kritisoinut Kekkosta, vaan päinvastoin tuki maan virallista ulkopoliittista suuntausta.²⁴⁰

Vuoden 1966 eduskuntavaalien tulos oli vasemmistolle sen toivoman mukainen. SDP sai eduskuntaan 17 lisäpaikkaa ja nousi suureen vaalivoittoon. Toisen kerran sodan jälkeen sai vasemmisto määräenemmistön eduskuntaan 103 paikallaan. SDP:n puheenjohtajan Rafael Paasion johtama kansanrintamahallitus oli ensimmäinen laatuaan Euroopassa.²⁴¹ Suomen eduskuntavaalien tulos ja sitä seurannut kansanrintamahallituksen pystyttäminen oli suuri propagandavoitto itäblokkille. Kommunistit pääsivät jakamaan hallitusvastuuta muiden ei-kommunististen puolueiden kanssa. Rauhanomainen parlamentaarinen yhteistyö kansanrintaman hengessä näytti onnistuvan ja muodosti ennakkotapauksen Euroopassa sekä toimi esimerkkinä Länsi-Euroopan muille maille. Max Jakobsonin mukaan Suomeen pystytetyn kansanrintamahallituksen propaganda-arvo jäi kuitenkin varsin vähäiseksi, sillä Suomi jäi ainoaksi maaksi, jossa Kremlin kansanrintamahanke 1960-luvulla toteutui. Hänen mielestään Neuvostoliiton yritys vaikuttaa Suomen esimerkin kautta muihin Pohjoismaihin ja laajemminkin Eurooppaan epäonnistui.²⁴²

Suomen malli herätti itäblokin keskuudessa kuitenkin toivoa heti vaalien jälkeen. Punainen oli ajan väri ja rauha päivän sana. Suunta oli kommunistien mielestä oikea ja rauhanomainen siirtyminen sosialismiin näytti entistä mahdollisemmalta. Jos kansanrintamahallitus saatiin Suomessa aikaan, niin miksei muuallakin – ennen kaikkea Pohjoismaissa. Vaaka oli kallistumassa kohti Neuvostoliittoa, jonka arvovalta oli huipussaan Yhdysvaltojen käydessä epäsuosittua sotaa Vietnamissa. Vielä ei ollut kuitenkaan voitontanssin aika, sillä SDP oli vaalivoittaja, ei SKDL. Suomen sosiaalidemokraatit elivät murroskautta ja ilmassa oli odotuksen tuntua. Suurlähettiläs Kurtánin mukaan vaalitulokset heijasti ylipäättään Suomen yhteiskunnan muutosta ja vasemmiston kannatuksen kasvua. Hallituspolitiikka oli vaalien jälkeen vielä hämärän peitossa, mutta sitä Kurtán piti varmana, että Suomen ulkopoliittinen linja tulisi pysymään muuttumattomana.²⁴³

²³⁹ MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. Magyar-Finn kapcsolatok. Budapest, 1965. június 8., Mikola Rezső.

²⁴⁰ MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. 1965. évi relációk összefoglaló. Budapest, 1965. december 16., Mikola Rezső.

²⁴¹ Kallenautio 2005, 185.

²⁴² Jakobson 2001, 394–395.

²⁴³ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 44d. 142-003400-1966KÜM. Követi jelentés a finnországi helyzetről és a magyar- finn kapcsolatokról. Helsinki, 1966. május 27., Kurtán Sándor.

Syksyllä Kurtánin oli ilo raportoida Unkarin ulkoministeriölle SDP:n positiivisesta kehityssuunnasta ja sen neuvostosuhteiden parantumisesta.²⁴⁴ Suomen sisäpoliittinen kehitys ei voinut olla vaikuttamatta muuten kuin positiivisesti Unkarin ja Suomen välisten suhteiden kehittymiseen. Oli aika panna suunnitelmat toteen ja muuttaa lupaukset näytöiksi hyvistä suhteista.

3.5 Karjalainen Unkarissa Tšekkoslovakian miehityksen varjossa

1960-luvun kuluessa alkoi Kádárin hallinto saada lisää rohkeutta kansainvälisellä tasolla. György Földesin mukaan Kádár tuli vuosina 1966–1967 siihen tulokseen, että Unkarin oli tarve harjoittaa itsenäisempää ja aloitteellisempaa ulkopolitiikkaa. Taustalla oli tieto ratkaisua odottavista taloudellisista ja yhteiskunnallisista ongelmista.²⁴⁵ Toinen syy itsenäisemmän ja aktiivisemmän ulkopolitiikan harjoittamiseen oli se, että nopeasti kehittyvän nykYTEKNIKAN merkitys taloudellisen kasvun aikaansaamiseksi, kilpailukyvyn parantamiseksi ja maailmanmarkkinoilla pärjäämiseksi kasvoi merkittävästi 1960-luvun aikana. Tämän takia suhteiden kehittäminen länsimaiden kanssa oli Kádárin hallinnolle erityisen tärkeää.²⁴⁶

Taloussuhteiden kehittäminen länsimaiden kanssa sekä lainojen ja luottojen saaminen muodostuivat Kádárin hallinnolle kohtalonkysymyksiksi. Taloussuhteiden solmimisessa länsimaiden kanssa pystyi Unkari käyttämään Suomea hyväkseen. Suomen kautta pystyivät unkarilaiset luomaan suhteita länteen ja täten myös houkuttelemaan investointeja maahan. Tehokkaampaa oli kuitenkin luoda suorat taloudelliset suhteet länsimaihin, mutta aina tämä ei kuitenkaan ollut täysin mahdollista kylmän sodan poliittisten ja ideologisten muurien takia. Tämän takia Suomi toimi oivana kiertotienä. Kansallisten intressien ohella Unkarin johto uskoi aloitteellisemmän ja rauhanomaisen rinnakkaiselon oppiin pohjautuvan ulkopolitiikan ajavan myös koko sosialistisen blokin etua²⁴⁷. Taloudellisesti vakaa Unkari pystyi tehokkaammin edustamaan koko blokkia kuin suurista ongelmista kärsivä valtio, joka olisi ollut altis länsimaiden taloudelliselle painostukselle.

²⁴⁴ Kurtán huomioi Väinö Leskisen roolin ja arvovallan kasvun sen jälkeen, kun hän oli käynyt Neuvostoliitossa hieromassa sovintoa NKP:n keskuskomitean sihteeri Boris Ponomarjovin kanssa. Vaikka kehitys oli oikeansuuntaista, ei Kurtánin mukaan ollut odotettavissa suuria muutoksia SDP:n keskuudessa. MOL, XIX-J-1-j-Finn. 45d. 251-004656-1966KÜM. Értésülések a szociáldemokráciáról. Helsinki, 1966 szeptember 15., Kurtán Sándor.

²⁴⁵ Földes 2002, 143.

²⁴⁶ Békés 2004b, 136–137.

²⁴⁷ Földes 2002, 143.

Tämän uuden ulkopoliittisen roolin omaksumisen myötä Unkari jatkoi entisestään suhteiden kehittämistä länsivaltojen kanssa. Vuosien 1966–67 vaihteessa Unkari kävi yhdessä Romanian, Tšekkoslovakian ja Bulgarian kanssa salaisia neuvotteluja diplomaattisten suhteiden normalisoimisesta Länsi-Saksan kanssa. Suunnitelmat jäivät kuitenkin puolitiehen Romanian hallinnon ilmoittaessa yksipuolisesti päässeensä sopimukseen läntisen Saksan kanssa konsultoimatta muita osapuolia. Tämän tullessa julkisuuteen esti Neuvostoliitto – Puolan ja Itä-Saksan voimakkaasti tukiessa päätöstä – muiden Varsovan liiton maiden neuvottelujen jatkamisen Länsi-Saksan kanssa.²⁴⁸

Vaikka Unkarin ja Länsi-Saksan neuvottelut epäonnistuivat, sai Unkarin länsivaltoihin suuntautuva ulkopoliittinen toiminta aikaan myös tuloksia. Monista erimielisyyksistä huolimatta nostivat Unkari ja Yhdysvallat suhteensa diplomaattiselle tasolle vuoden 1967 aikana.²⁴⁹ Kádárin hallinnon intresseihin kuuluivat sekä kansainvälisen jännityksen vähentyminen että kylmän sodan muurien alentuminen maansa länsimaiden kanssa nopeasti kehittyvien taloussuhteiden takia ja täten Unkarin oli kannettava oma kortensa kekon liennytyksen aikaansaamiseksi. Suhteiden normalisoiminen Yhdysvaltojen kanssa palveli tätä tavoitetta.

Suhteiden laajentaminen puolueettomien valtioiden kanssa oli osa Kádárin hallinnon omaksumaa ulkopoliittista aktiivisuutta. Tulos tästä politiikasta oli sekä Ruotsin, Itävallan että Suomen korkeiden poliittisten tahojen suorittamat vierailut Budapestissa. Ensimmäisenä oli vuorossa Ruotsin ulkoministeri Torsten Nilsson, joka vieraili Budapestissa huhtikuussa 1967. Seuraavaksi Unkariin saapui Itävallan liittokansleri Josef Klaus, joka oli ensimmäinen itävaltalainen ja länsimainen päämies, joka suoritti virallisen valtiovierailun Kádárin hallinnoimaan Unkariin. Klausin vierailu sai osakseen myös varsin laajaa huomiota Unkarissa.²⁵⁰ Suomen ulkoministeri Ahti Karjalaisen vuoro oli lokakuussa 1968, jolloin kansainvälispoliittinen tilanne oli kuitenkin ehtinyt jo muuttua Tšekkoslovakian tapahtumien takia. Karjalaisen Unkarin vierailu tapahtui näin ollen täysin erilaisessa kontekstissa kuin ulkoministeri Nilssonin tai liittokansleri Klausin ja sitä on myös tätä taustaa vasten tarkasteltava.

²⁴⁸ Gough 2006, 157.

²⁴⁹ Ibid., 158; Ks. lisää Unkarin ja USA:n suhteista Borhi, László, ””Türni kell egymást”. A magyar-amerikai viszony 1957–1967.” *A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőtérben 1945–1968*. Budapest: Ister 2000, 193–233; Borhi, László, ”A magyar-amerikai viszony változásai, 1957–1978”. *Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok*. Szerkesztette Gazdag Ferenc & Kiss J. László. Budapest: Zrínyi Kiadó 2004, 81–131.

²⁵⁰ Ks. Romsics 2001, 518–519.

Kádárin hallinnon intresseihin kuulunut suotuisa kansainvälispoliittinen suhdanne tuli päätökseen 20. päivänä elokuuta vuonna 1968, jolloin puna-armeija yhdessä Varsovan liiton joukkojen kanssa miehitti Tšekkoslovakian. Sen sisäinen kehitys oli viemässä maata kohti läntisiä demokratioita ja pois sosialismin tieltä. Kremlin oli reagoitava, jotta sosialistisen blokin yhtenäisyys olisi säilynyt jatkossakin. Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen julkaistiin ns. Brezhnevin oppi, jonka mukaan Varsovan liitto saattoi puuttua sen maan sisäiseen kehitykseen, mikä oli johtamassa maan luopumiseen sosialismista ja irtautumiseen sosialistisesta blokista.²⁵¹

Tšekkoslovakian kommunistinen puolue oli astunut taloudellisten ja poliittisten reformien tielle jo vuonna 1962 Antonín Novotnýn aikana, mutta maa oli kuitenkin ajautunut sekä taloudelliseen että sisäpoliittiseen kriisiin vuosien 1967–1968 vaihteessa. Tammikuussa 1968 maan kommunistisen puolueen johtoon astui Alexander Dubček, jonka johdon alaisuudessa maan kehitys johti lopulta Varsovan liiton joukkojen interventioon. Kádár tunsu Dubčekin ja oli hyvissä suhteissa hänen kanssaan. Itse asiassa alkuun Kádár piti Dubčekin johtamaa Tšekkoslovakiaa varteenotettavana kumppanina suorittaessa taloudellista reformia sekä rakennettaessa taloudellisia ja teknologisia linkkejä lännen kanssa.²⁵² Vuoden 1968 kuluessa Kádár pyrki toimimaan välittäjänä Prahan ja Kremlin välillä, mutta ajan kuluessa myös Kádárin suhtautuminen Dubčekia kohtaan jyrkkeni. Kehitys Tšekkosloviassa oli mennyt liian pitkälle Kádárin mielestä ja oli vaara, että vaaralliset ajatukset olisivat levinneet myös Unkariin. Vuoden 1956 tapahtumat olivat vielä hyvässä muistissa ja niiden uudelleen tapahtuminen oli vältettävä kaikin mahdollisin keinoin. Kádár pyrki löytämään vaihtoehtoisen ratkaisun sotilaalliselle interventiolle, mutta tilanteen johtaessa siihen pisteeseen, että oli tullut aika väliintulolle, osallistui myös Unkarin joukot Tšekkoslovakian miehitykseen muiden Varsovan liiton joukkojen mukana.²⁵³

Tšekkoslovakian miehitys tuli lännelle täytenä yllätyksenä. Yllätys se oli myös Suomelle ja Kekkosalta, joka järkyttyi tapahtuneen johdosta. Juhani Suomen mu-

²⁵¹ Ks. Prahan keväästä ja Tšekkoslovakian miehityksestä lisää esim. Williams, Kieran, *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968–1970*. Cambridge: Cambridge University Press 1997; Navrátil, Jaromír et al. (ed.), *The Prague Spring '68*. Budapest: Central European University Press 2006.

²⁵² Unkari oli aloittanut taloudellisen reformin suorittamisen 1. päivänä tammikuuta 1968. Neljä päivää myöhemmin Dubček tuli Tšekkoslovakian johtoon. Kádár toivoi Dubčekin johtamasta Tšekkosloviasta tukea taloudellista reformia toteutettaessa, joka oli varsin kiistanalainen itäblokin keskuudessa. Gough 2006, 162; ks. Unkarin taloudellisesta reformista lisää esim. Romsics 2001, 440–454.

²⁵³ Kádár pyrki interventioon osallistumalla turvaamaan myös Unkarin kansalliset intressit – ts. talousreformin tulevaisuuden. Ks. Kádárin ja koko Unkarin osallisuudesta Tšekkoslovakian miehitykseen esim. Huszár, Tibor, *1968. Prága – Budapest – Moskva. Kádár János és a csehszlovákiai intervenció*. Budapest 1998; Gough 2006, 162–173.

kaan Kekkonen koki syvästi, että se perusta, jolle hän oli rakentunut Suomen turvallisuuspolitiikkaa, oli romahtanut ja että Tšekkoslovakian miehitys oli tärvellyt vuosikymmeniä kestäneen rakennustyön idänsuhteissa²⁵⁴. Hän oli pettynyt, sillä asia oli tullut hänelle täytenä yllätyksenä ja koska korkea-arvoiset neuvostodiplomaatit olivat kesällä valehdelleet hänelle vasten kasvoja. Hän oli huolissaan myös Suomen ja rauhanomaisen rinnakkaiselon tulevaisuudesta.²⁵⁵ Timo Tuikan mukaan tarinan lopputuloksen eli miehityksen tuntemus etukäteen olisi ollut Kekkoselle erittäin tärkeää, sillä tällöin tarina olisi säilynyt hänelle mielekkäänä, koska se olisi osoittanut Neuvostoliiton luottamuksen häntä kohtaan.²⁵⁶

Tšekkoslovakian miehitys johti maailmantilanteen kiristymiseen ja etupii-riajattelun voimistumiseen. Vaikka vielä lokakuussa Kosygin oli Suomen vierailunsa aikana korostanut, etteivät Tšekkoslovakian tapahtumat vaikuttaneet Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin, muuttui Kremlin suhtautuminen Suomen puolueettomuutta kohtaan ajan myötä jyrkemmäksi. Puolueettomuus Suomen kohdalla ei enää ollutkaan yhtä hyväksyttävää kuin aiemmin. Neuvostoliiton mukaan puolueettomuuden tuli johtaa jonkinasteiseen liittolaissuhteeseen ja Suomi tuli sitoa tiiviimmin rauhan ja edistyksen rintamaan – ts. sosialistiseen blokkiin.²⁵⁷ Tämä asetti Suomen hankalaan asemaan Kekkonen hallinnon korostaessa maan puolueetonta asemaa.

Tässä kansainvälispoliittisessa kontekstissa teki Suomen ulkoasiainministeri Ahti Karjalainen virallisen valtiovierailun Unkariin 21.–24.10.1968 – kaksi kuukautta Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen. Karjalaisen vierailun ajankohta on poikkeuksellinen verrattuna Unkarin ja muiden länsimaiden suhteiden kehitykseen. Heti Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen raportoi Budapestista suurlähetystösihteeri Jukka Nevakivi Suomen ulkoasiainhallinnolle, että Unkarin ulkosuhteet joutuivat koetukselle Tšekkoslovakian kriisin takia. Nevakivi kertoi, että Unkarin ulkoministeri Péterin vierailu Tanskaan ja muihin Skandinavian maihin siirtyi myöhempään ajankohtaan sekä pääministeri Jenő Fockin²⁵⁸ vierailu Wieniin lykkääntyi. Hänen mukaan Itävallan liittokansleri Klaus

²⁵⁴ Suomi, Juhani, *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968–1972*. Helsinki: Otava 1996, 129.

²⁵⁵ Pohjonen 2006, 121.

²⁵⁶ Tuikka, Timo J., *”Kekkonen konstit”*. *Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2007, 320.

²⁵⁷ Seppinen, Jukka, *Urho Kekkonen – Suomen johtaja. Poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Gummerus 2004, 517–518; Kallenautio 2005, 216–219.

²⁵⁸ Jenő Fock (1916–2001) toimi MSZMP:n keskuskomitean sihteerinä 1957–61, varapääministerinä 1961–67 ja lopulta pääministeri 1967–75. Fockista tuli pääministeri, sillä hän oli erikoistunut talouteen ja tämän takia hänen oli saatettava Unkarin vuoden 1968 talousreformi toteen. Ks. Fockista lisää esim. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/>, viitattu 29.10.2007.

oli myös todennut, että kriisi hidasti Tonavan maiden yhteistyötä.²⁵⁹ Tämän takia unkarilaiset pitivät arvossa Karjalaisen Unkarin vierailua, sillä samaan aikaan muut länsivallat kavensivat suhteitaan Unkarin kanssa.²⁶⁰

Suomen ja Unkarin suhteet eivät Tšekkoslovakian miehityksen takia juuriin huonontuneet.²⁶¹ Päinvastoin, sekä Unkarin että Suomen johtajien intresseihin kuului hyvien suhteiden solmiminen maiden välille ja näiden suhteiden propagoiminen rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan hengessä. Unkarin ja Suomen valtioiden väliset suhteet olivat myös varsin erityislaatuiset, perinteikkäät ja laajemmat kuin Unkarin ja yhdenkään muun länsivallan – poikkeuksena Itävalta – väliset suhteet²⁶². Suhteiden kehittämistä oli jatkettava ja Karjalaisen vierailu Unkariin oli toteuduttava. Suomen hallinnon intresseihin kuului puolueettomuuspolitiikan entiseen malliin jatkaminen, jotta uskottavuus maan puolueettomuutta kohtaan säilyisi. Tässä valossa Karjalaisen Unkarin vierailua voi pitää perusteltuna.

Suomen ulkoasianministerin saaminen vierailulle Unkariin ei ollut helppoa eikä mutkatonta. Ulkoministeritapaamista oli pyritty saamaan aikaan unkarilaisten toimesta jo vuodesta 1964 lähtien tässä kuitenkaan onnistumatta (ks. lisää kappaleesta 3.2.). Välillä Unkarin ulkoministeriön viranomaiset olivat olleet varsin optimistisia ulkoministeritapaamisen suhteen, kuten vuoden 1965 joulukuussa, jolloin pidettiin hyvin mahdollisena sitä, että Karjalainen olisi tehnyt virallisen vierailun Unkariin vuoden 1966 ensimmäisen puoliskon aikana²⁶³. Näin ei kuitenkaan tapahtunut ja unkarilaisten huomio Suo-

²⁵⁹ UMA, Nevakivi Budapestista UM:lle 24.8.1968. 7/D2, R-176/97. Unkari saa maksaa asekomppanuidestaa; Joulukuussa 1964 Kádár oli julkisesti sanonut, että Tonavan alueen maiden (Unkari, Itävalta, Jugoslavia ja Tšekkoslovakia) tulisi tehdä enemmän yhteistyötä yhteisten intressien tähden. Yhteistyö jäi kuitenkin varsin vähäiseksi. Ks. Tonavan maiden yhteistyöstä lisää esim. Gough 2006, 156–157.

²⁶⁰ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 37d. 2-001085/1-1969KÜM. Finn relációs összefoglaló 1968-ról. Budapest, 1969 február 8., Sebestyén Gábor.

²⁶¹ Tästä oltiin samaa mieltä myös Unkarin ulkoministeriössä. MOL, XIX-J-1-j-Finn. 37d. 7-00558/1969KÜM. Belső terv 1969. Finnország. Budapest, 1969. január 7., Vigh Gábor; MOL, XIX-J-1-j-Finn. 37d. 2-001085/1-1969KÜM. Finn relációs összefoglaló 1968-ról. Budapest, 1969 február 8., Sebestyén Gábor.

²⁶² Unkarin ja Suomen hyvistä suhteista kertoo myös korkea-arvoisten unkarilaisten poliitikkojen osanotto Suomen itsenäisyyspäivän kunniaksi järjestettyihin juhlallisuuksiin vuosina 1965 ja 1967. Juhlallisuuksia kunniotti läsnäolollaan joukko unkarilaisia poliitikkoja ja ministereitä ministerineuvoston puheenjohtaja Gyula Kállai (vuodesta 1967 Jenő Fock) ulkoministeri János Péteriin, ts. lähes koko poliittinen eliitti otti osaa näihin tilaisuuksiin. Suomen Budapestin suurlähettiläs E. A. Raustila kirjoitti aiheesta seuraavasti joulukuussa 1967: ”Koska unkarilaiset itsekin arvostavat ulkovaltojen järjestämät tilaisuudet niihin osallistuneiden ylimmän portaan henkilöiden lukumäärän mukaan, voimme täydellä syyllä todeta päässeemme kakkossijalle Neuvostoliiton jälkeen.” Vertailun kohteeksi Ruotsin kansallispäivän kunniaksi järjestetyn vastaanoton vieraina oli vain kaksi unkarilaista varaulkoministeriä vuonna 1965. UMA, Raustila Budapestista UM:lle 9.12.1965. 66/C, R-367/166. Itsenäisyyspäivän vietto; suosiosoitus Suomelle; UMA, Raustila Budapestista UM:lle 8.12.1967. 66/C, R-288/155. Suomen itsenäisyyspäivän juhlinnasta Budapestissa.

²⁶³ MOL, M-KS 288f./32/1965/4.ö.e. 1965. évi relációs összefoglaló. Budapest, 1965. december 16., Mikola Rezső.

men suhteen kiinnittyi vuosien 1966–1967 aikana enemmänkin Suomen sisäpoliittiseen kehitykseen sekä MSZMP:n ja Suomen eri puolueiden välisten suhteiden laajentamiseen.²⁶⁴

Lopulta Karjalaisen Unkarin vierailun aikana ei enää voitu puhua pelkästä ulkoministeritapaamisesta, vaan Suomen ulkoasiainministerin virallisesta valtiovierailusta, sillä Karjalainen tapasi matkallaan lähes koko Unkarin johdon Kádária lukuun ottamatta.²⁶⁵ Keskusteluja Karjalainen kävi sekä Unkarin presidentin Pál Losonczin²⁶⁶, pääministeri Jenő Fockin, parlamentin puhemies Gyula Kállain, ulkoministeri János Péterin että ulkomaankauppaministeri József Birón kanssa²⁶⁷.

Karjalaisen vierailun arvostus Unkarissa käy ilmi jo siitä, kenen kanssa hän tapasi ja keskusteli. Unkarilaiset isännät ilmaisivat myös suoraan arvostuksensa Karjalaisen vierailua kohtaan hänen kanssaan käymissä keskusteluissa. Unkarin ulkoministeri Péter piti Karjalaisen vierailua uuden luvun alkuna maiden välisissä suhteissa ja kertoi hallituksensa antavan sille suuren arvon²⁶⁸. Unkarin presidentti Losonczy oli puolestaan hyvillään siitä, että maiden välillä oli tapahtunut kuluvan vuoden aikana lukuisia vierailuja ja piti ulkoministeri Karjalaisen käyntiä kohokohtana tässä sarjassa sekä sanoi vierailulla olevan laajempaakin merkitystä.²⁶⁹

Karjalaisen vierailu oli tärkeä unkarilaisille siksi, koska unkarilaiset toivoivat maiden välisten taloussuhteiden laajentuvan. Tämän takia suomalaiset vierailudelegaatiot olivat vuoden 1968 aikana keskittyneet lähinnä talouselämään. Ulkoministeri

²⁶⁴ Ks. MOL, XIX-J-1-j-Finn 44d. 142-003400/1966KÜM. Követi jelentés a finnországi helyzetről és a magyar-finn kapcsolatokról. Helsinki, 1966 május 27., Kurtán Sándor; MOL, XIX-J-1-j-Finn 37d. 142-001438/1-1967KÜM. szt. Finn relációk összefoglaló 1966. Budapest, 1967. március 7., Sebestyén Gábor. Ks. lisää kappaleesta 3.4.

²⁶⁵ Itse asiassa Unkarin ulkoministeriössä työskentelevä Frigyes Puja oli ehdottanut MSZMP:n poliittiselle keskuskomitealle, että myös Kádár olisi ollut ottamassa Karjalaista vastaan, mutta puolueen johto päätti toisin. Täten Kádár ja Karjalainen eivät tavanneet. MOL, M-KS 288f./5/474.ö.e. Javaslat az MSZMP KB Politikai Bizottság. Budapest, 1968. október 4., Puja Frigyes.

²⁶⁶ Pál Losonczy (1919–2005) seurasi István Dobia Unkarin presidenttinä, jonka virassa hän toimi vuosina 1967–87. Sitä ennen hän oli maatalousministerinä vuodesta 1960 vuoteen 1967. Hän oli myös MSZMP:n keskuskomitean jäsen vuosina 1957–89 sekä poliittisen komitean jäsen 1975–87.

Ks. lisää www.geocities.com/allamszocialismus/1.htm, viitattu 29.10.2007.

²⁶⁷ Ks. lista Karjalaisen käymistä keskusteluista. AKA, Ulkoasianministeri Ahti Karjalaisen Unkarin vierailullaan 21 – 24.10.1968 Budapestissa käymät keskustelut. Helsinki 6.11.1968. Ulkoasianministeriön tiedotus n:o 28. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

²⁶⁸ AKA, muistiinpano ulkoasianministeri Ahti Karjalaisen ja ulkoministeri János Péterin välisistä keskusteluista Unkarin ulkoministeriössä Budapestissa 22.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

²⁶⁹ Vuoden 1968 helmikuussa vieraili Unkarissa Suomen kauppa- ja teollisuusministeri Olavi Salonen, toukokuussa vuorossa oli hallituksen vaihduttua uusi kauppa- ja teollisuusministeri Grels Teir ja syyskuussa Unkarissa pääsi vierailemaan Suomen parlamentin delegaatio. Karjalaisen vierailu oli siis eräänlainen huipennus tässä vierailujen sarjassa. AKA, muistiinpano ulkoministeri Ahti Karjalaisen keskusteluista presidentti Pál Losonczin, pääministeri Jenő Fockin ja eduskunnan puhemies Gyula Kállain kanssa Budapestissa 24.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

Karjalaisen vierailu oli tässäkin suhteessa ns. huipennus, sillä jo vuonna 1965 unkarilaiset olivat panneet merkille, että ulkomaankauppaan liittyvät kysymykset kuuluivat Suomessa ulkoministeriön työskentelyalueeseen²⁷⁰. Karjalaisen vierailun aikana maiden välillä solmittiin uusi kahdenkeskinen kauppasopimus vuosiksi 1968–1973. Tämän bilateraalisen viisivuotissopimuksen allekirjoittaminen olikin Karjalaisen vierailun yksi keskeisimmistä tehtävistä.

Taloussuhteiden kehittämisen ollessa poliittisen agendan keskeisin teema toistui talous ja maiden väliset taloussuhteet kaikissa Karjalaisen käymissä keskusteluissa. Jokainen Karjalaisen käymä virallinen keskustelu sivusi jossain määrin taloussuhteiden laajentamista. Unkarilaiset korostivat allekirjoitetun uuden kauppasopimuksen merkitystä maiden välisten kauppasuhteiden kehitykselle, mutta pitivät sitä kuitenkin loppujen lopuksi riittämättömänä toimenä kauppasuhteita kehitettäessä. Puhemies Kállai sanoi Karjalaiselle, ”että Suomen ja Unkarin välisille vanhoille hyvälle suhteille olisi rakennettava uusia suhteita ja korosti erityisesti taloudellisten suhteiden merkitystä lisäten, että jos ne eivät kehity saattavat muutkin suhteet tästä kärsiä”²⁷¹. Kállain lisäksi sekä Losonczy, Fock että Biró ilmaisivat suoraan maiden välisten suhteiden olevan hyvällä saralla kaikilla muilla osa-alueilla paitsi taloussuhteiden osalta. Maiden välistä kauppaa oli laajennettava myös tuotannonalalla ja niin, ettei se olisi koskenut vain tavaravaihtoa. Lisäksi tullien merkitystä maiden välisessä kaupankäynnissä haluttiin vähentää.²⁷²

Ulkoministeri Péter oli sanoissaan hienovaraisempi ja ilmaisi, että Unkari pyrki monipuoliseen kanssakäymiseen Suomen kanssa. Tämän hän katsoi merkitsevän perinteellisen sukulaistunteen vaalimista sekä toisaalta taloussuhteiden entistä tehokkaampaa kehittämistä.²⁷³ Unkarin johdon osalta pyrittiin painostamaan Karjalaista, jotta maiden välisiä taloussuhteita laajennettaisiin entisestään. Tilaisuus oli käytettävä hyväksi, sillä ei joka päivä ilmaantuisi samanlaista tilaisuutta kahdenkeskisille keskusteluille.

Karjalaisen ja Péterin kahdenkeskisissä keskusteluissa olivat teemoina myös mm. kansainvälispoliittinen tilanne sekä Euroopan turvallisuus. Péterin mukaan

²⁷⁰ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 44d. 14-005153/1-1965KÜM. Magyar-finn kapcsolatok. Helsinki, 1965. december 13., Kurtán Sándor.

²⁷¹ AKA, Muistiinpano ulkoministeri Ahti Karjalaisen keskusteluista presidentti Pál Losonczin, pääministeri Jenő Fockin ja eduskunnan puhemies Gyula Kállain kanssa Budapestissa 24.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

²⁷² Ibid.; AKA, Muistiinpano ulkoasiainministeri Ahti Karjalaisen ja ulkomaankauppaministeri József Birón välisistä keskusteluista Budapestissa 22.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

²⁷³ AKA, muistiinpano ulkoasiainministeri Ahti Karjalaisen ja ulkoministeri János Péterin välisistä keskusteluista Unkarin ulkoministeriössä Budapestissa 22.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

Euroopassa olivat Tšekkoslovakian tapahtumien jälkeen mahdollisuudet Euroopan turvallisuutta koskeviin neuvotteluihin parantuneet. Sotilasliittojen vastakkainasettelu oli hänen mukaan aikansa elänyt ja Eurooppaan tuli luoda turvallisuusjärjestelmä, jossa ei tarvittaisi kumpaakaan sotilasliittoa ja joka molemminpuolisen yhteistoiminnan kautta takaisi rauhan.²⁷⁴ Péter pyrki markkinoimaan Karjalaiselle ideaa eurooppalaisesta turvallisuuskonferenssista ja sen koollekutsumisesta. Karjalainen antoi Péterille puolestaan ympäröivään vastauksen, että Suomen hallitus kannatti ajatusta, mikäli voitaisiin arvioida sen edistävän paremman ilmapiiriin syntymistä Eurooppaan²⁷⁵. Kahdenkeskinen ja kasvokkain tapahtuva ajatustenvaihto Euroopan turvallisuuskonferenssin kokoon kutsumisesta saatiin Unkarin ja Suomen päättäjien osalta täten käyntiin.

Näin ollen sekä isäntien että Karjalaisen taholta korostettiin maiden välisten suhteiden hyvää tilaa – taloussuhteita lukuun ottamatta. Isännät ylistivät myös Kekkonen hallinnon ulkopoliittista linjaa sekä puolueettomuuspolitiikkaa. Pääministeri Fock piti maiden välisten suhteiden rakentamista helppona tehtävänä vedoten kansalaispiirien toisiaan kohtaan oleviin tunteisiin: ”...kun kansojen tunteet toisiaan kohtaan ovat lämpimät ja myönteiset, on poliitikoilla helppo toteuttaa kansan kirjoittamaton tahto.”²⁷⁶ Kansan tahtoon vetoaminen antoi maiden välisten suhteiden kehittämislle positiivisemmän leiman. Suhteiden laajentaminen oli molempien kansojen tahto ja kansan tahtoa oli noudatettava. Karjalainen oli samaa mieltä siitä, että suhteet olivat kunnossa ja piti vierailunsa tehtävänä sitä, että osapuolet ottaisivat selvää, mitä voitaisiin tehdä suhteiden eteen vielä enemmän. Karjalainen sanoi ”siemeniä kylvetyn” ja tästä lähtien oli huolehdittava vain siitä, että ”oras” kasvaisi.²⁷⁷ Tällä hän tarkoitti nimenomaan suunnitelmia taloussuhteiden laajentamiseksi. Jotta kehitys jatkuisi samankaltaisena, esitti Karjalainen Suomen hallituksen nimissä pääministeri Fockille ja ulkoministeri Péterille vierailukutsun Suomeen, jonka Fock sanoi ottaneensa kiitollisuudella vastaan²⁷⁸.

Vierailunsa viimeisenä päivänä sai Karjalainen mahdollisuuden selvittää unkarilaiselle lehdistölle Suomen puolueettomuuspolitiikan perustaa ja sen erityispiirteitä. Tšekkoslovakian kriisin jälkeisessä tilanteessa Suomen hallinto pyrki painottamaan puolueettomuuspolitiikkansa jatkuvuutta sekä osoittamaan kansainväliselle yhteisölle,

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ibid; Ks. ETK:sta lisää kappaleesta 4.

²⁷⁶ AKA, muistiinpano ulkoministeri Ahti Karjalaisen keskusteluista presidentti Pál Losonczin, pääministeri Jenő Fockin ja eduskunnan puhemies Gyula Kállain kanssa Budapestissa 24.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Ibid.

etteivät Tšekkoslovakian tapahtumat vaikuttaneet Suomen puolueettomaan asemaan. Suomen puolueettomuuden demonstroiminen oli tärkeää Kekkoselle, jotta luottamus Suomen puolueettomuutta kohtaan säilyisi. Kekkonen oli huolissaan siitä, että NATO laskisi Suomen ns. 'harmaaseen vyöhykkeeseen', jota oli Varsovan liiton uhkaa vastaan suojeltava. Pelkona oli, että NATO olisi tyrkyttänyt turvatakuita Suomelle, jolloin Neuvostoliitto olisi saattanut lakata luottamasta Suomen puolueettomuuteen.²⁷⁹ Karjalaisen tehtävänä oli tehdä Suomen hallinnon kanta selväksi myös unkarilaisille.

Puheessaan Karjalainen korosti nimenomaan Suomen puolueettomuuspolitiikan jatkuvuutta ja menestystä varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Karjalainen tulkitsi YYA-sopimuksen merkitystä Suomen puolueettomuudelle seuraavasti:

”...[YYA-sopimus] loi pohjan sille, että Neuvostoliitto luottaa Suomen haluun ja kykyyn noudattaa puolueettomuuspolitiikkaa. Ilman Neuvostoliiton tällaista asennetta jäisi Suomen puolueettomuus maantieteellisen asemamme vuoksi vaille kestäväää pohjaa.”²⁸⁰

Karjalainen painotti YYA-sopimuksen merkitystä Suomen puolueettomuuden perustana ja jatkoi sen tulkitsemista:

”Vuoden 1948 sopimuksen päämerkitys on Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden vahvistamisessa ja puolueettomuuspolitiikkamme lujittamisessa. Tätä osoittaa sekin, että sopimusta on neuvostoliittolaiselta tasolta luonnehdittu Suomen puolueettomuuden takuusopimukseksi. Sopimus ei ole sotilaallinen liittosopimus. Se on ennen kaikkea poliittinen sopimus, joka luo edellytykset Suomen puolueettomuudelle ja Neuvostoliiton kannalta se poistaa Neuvostoliiton turvallisuutta mahdollisesti Suomen alueen kautta uhkaavat riskit.”²⁸¹

Karjalainen nosti YYA-sopimuksen Suomen puolueettomuuden pohjaksi ja sen takuusopimukseksi. Samalla tavoin oli Kekkonen tehnyt jo sopimuksen solmimisesta lähtien antaessaan sille Suomen kannalta positiivisempaa luonnetta. Kekkonen oli tulkinnut

²⁷⁹ Tuikka 2007, 305–306.

²⁸⁰ AKA, ulkoasiainministeri Ahti Karjalaisen lausunto Suomen puolueettomuuspolitiikasta lehdistökonferenssissa Budapestissa 24.10.1968. 201/Ulkoministerin puheet 1968.

²⁸¹ Ibid.

YYA-sopimuksen johdannon kohdan Suomen pyrkimyksestä pysyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella ”Suomen puolueettomuusjulistukseksi”.²⁸² Karjalainen painotti – Kekkosen luoman esimerkin turvin – myös sitä, että itse neuvostoliittolaiset tulkitsivat YYA-sopimuksen samalla tavalla kuin Kekkosen hallinto. Oleellista Karjalaisen puheessa oli sen osoittaminen, ettei YYA-sopimus ollut sotilaallinen liittosopimus, vaan poliittinen sopimus, joka loi edellytykset Suomen puolueettomuudelle. Tämä tulkinta oli erityisen tärkeä Suomen kannalta sekä demonstroitaessa puolueettomuutta että tulkittaessa YYA-sopimusta Tšekkoslovakian miehityksen varjossa.

Myös unkarilaiset näyttivät omaksuneen Kekkosen alullepaneman käsityksen Suomen puolueettomuuden ja YYA-sopimuksen yhteydestä. Ennen Karjalaisen vierailua lokakuun alussa 1968 oli Unkarin ulkoministeriössä jälleen kerran tarve selvittää sekä Suomen puolueettomuuspolitiikkaa että ulkopoliittista linjaa. Aiheesta tehdyssä selvityksessä todettiinkin, että Pariisin rauhansopimus ja YYA-sopimus yhdessä loivat pohjan Suomen puolueettomuuspolitiikan kehittymiselle²⁸³. Tulkinta oli hyvin lähellä Suomen virallista kantaa ja näyttää siltä, että Suomen hallinnon julistukset YYA-sopimuksen ja Suomen puolueettomuuden yhteydestä oli omaksuttu myös Karpaattien altaalla. Myös Suomen valtionpäämiesten varovaiset kannanotot Tšekkoslovakian miehityksen yhteydessä osoittivat unkarilaisten mielestä sekä Suomen puolueettoman kannan muuttumattomuuden että hyvän tahdon Neuvostoliittoa kohtaan²⁸⁴. Suomen puolueettomuuspolitiikan nimittäminen positiiviseksi ei tällä kertaa tullut kyseeseen, sillä Suomen johto oli pystynyt osoittamaan, että se pystyi pysymään puolueettomana myös kansainvälisen tilanteen kiristyessä. Sana Neuvostoliiton ideologisesta suunnanmuutoksesta Suomea kohtaan ei myöskään ollut ehtinyt kieriä Tonavalle asti.

Neuvostoliitossa YYA-sopimuksen ja Suomen puolueettomuuden niputtaminen yhteen ei herättänyt kannatusta, vaan lähinnä ärtymystä. Neuvostoliiton johto alkoi korostaa YYA-sopimusta vuoden 1969 aikana ja sen tavoitteena oli Suomen puolueettomuusaseman heikentäminen. Samaan aikaan joutui Suomen tulkinnat puolueettomuudestaan ahtaammalle.²⁸⁵ Suomi oli saatava lähemmäksi itäblokkia ja oli mahdollis-

²⁸² Timo Tuikan mukaan tämä oli Kekkosen osalta tietoinen retorinen siirto. Samalla Kekkosen tarkoitus oli vähentää kansalaisten neuvosto-vihamielisyyttä sekä osoittaa länsivalloille, ettei Neuvostoliitto ”kuristanut” Suomea. Tuikka 2007, 180.

²⁸³ XIX-J-1-j-Finn. 37d. 1-002242/1969KÜM. Budapest, 1968. október 5.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Seppinen 2004, 517–518.

tettava se, että Suomi siirtyisi tulevaisuudessa sosialismiin.²⁸⁶ Neuvostoliiton ideologisempi suhtautuminen Suomea kohtaan ei lyhyellä aikavälillä kuitenkaan suoraan heijastunut Suomen ja Unkarin välisiin suhteisiin. Paradoksaalista on, että vuosi 1969 tuli merkitsemään käännekohtaa ja huipennusta Unkarin ja Suomen senaikaisissa suhteissa, sillä syksyllä 1969 presidentti Kekkonen matkusti Unkariin viralliselle valtiovierailulle – vierailulle, jota oli Unkarissa jo kauan osattu sekä odottaa että toivoa.

4. Suhteet korkeammalle tasolle: Kekkonen virallisesti Unkarissa

Kekkonen asema Suomen valtion johdossa vahvistui entisestään, kun hänet valittiin kolmannelle presidenttikaudelleen vuonna 1968. Hän sai valitsijamiesäänistä noin kaksi kolmasosaa ja täten hänen asemansa ulkopoliitiikan johdossa helpottui huomattavasti. Syy tähän oli yksinkertainen: SDP ei enää vastustanut Kekkoa ja hänen ulkopoliittista linjaansa, vaan asettui kannattamaan Kekkonen uudelleenvalintaa presidentiksi. Kekkonen kolmas presidenttikausi sinetöitiin periaatteessa jo vuonna 1966, jolloin SDP:n johto asettui kannattamaan Kekkonen asettamista kansanrintamahallituksen yhteiseksi presidenttiehdokkaaksi vuoden 1968 vaaleihin.²⁸⁷ Vaikka Kekkonen voitto oli suvereeni, ei tulos silti täysin tyydyttänyt häntä. Veikko Vennamon noin 11 prosentin äänisaalis ärsytti Kekkoa ja aiheutti hänelle jopa poliittisen kriisin, sillä hän katsoi tuloksen olevan protesti ulkopoliittista linjaa kohtaan. Ns. ”väärin äänestäminen” oli kansakunnan edun vastaista ja vahingollista ulkopoliitiikan luotettavuutta kohtaan.²⁸⁸ Uudelleenvalinta ja laaja kannatus takasivat hänelle kuitenkin avoimemmat kädet ulkopoliitiikan harjoittamisessa.

Unkarin ja Suomen suhteiden tulevaisuuden kannalta Kekkonen uudelleenvalinta oli erityisen tärkeää. Kekkonen edusti jatkuvuutta ja luotettavuutta Suomen ulkopoliitikassa. Painava seikka oli myös Kekkonen hyvät idänsuhteet, sillä ilman niitä olisi maiden välisten suhteiden laajentaminen ollut ongelmallista, jos ei jopa mahdotonta. Suurlähettiläs Kurtán piti jo helmikuussa 1967 Kekkonen uudelleenvalintaa todennäköisenä. Silti niitä piirejä, jotka tukivat Kekkoa ja hänen harjoittamaansa ulkopoliitikkaa

²⁸⁶ Rentola, Kimmo, *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Helsinki: Otava 2005, 405.

²⁸⁷ Ehto SDP:n takaisin vallankahvaan pääsulle oli käytännössä se, että puolue asettuisi Paasikiven-Kekkonen -linjalle ja tukemaan Kekkonen uudelleenvalintaa. Tuikka 2007, 247.

²⁸⁸ *Ibid.*, 290.

(SKDL, SDP ja Keskusta), tuli jatkossakin tukea, jotta maiden välisten suhteiden kehitys turvattaisiin.²⁸⁹

Unkarin valtiolle oli myös tärkeää, että valtionpäämiesten tapaamiset korkealla tasolla saisivat jatkoa. Vierailut olivat näyte maiden välisistä suhteista sekä propagandaväline oman maan arvostuksen markkinoimiseksi muulle kansainväliselle yhteisölle. Kekkonen uudelleentalinta presidentiksi vuonna 1968 antoi unkarilaisille toivoa siitä, että hän vierailisi virallisesti Unkarissa lähitulevaisuudessa. Kurtán oli jo helmikuussa 1967 sitä mieltä, että kutsua Kekkoselle ei tulisi antaa ennen presidentinvaaleja, sillä Kekkonen tuskin suostuisi vaalien alla matkustamaan itäblokin maihin viralliselle vierailulle²⁹⁰. Näin oli ollut asian laita myös vuonna 1961, jolloin Kekkonen oli kohteliaasti kieltäytynyt ottamasta vastaan vierailukutsua sisäpoliittisiin syihin vedoten²⁹¹. Kekkonen ei ollut halunnut antaa oppositiolle syytä hänen ulkopoliittikkansa kritisoinnissa. Kurtánin logiikan mukaan unkarilaisten oli maltettava odottaa, jotta Kekkonen ei voisi vedota sisäpoliittisiin syihin ja niihin vedoten torjua tulevaa kutsua.

Lopulta Kekkonen uudelleentalinnan jälkeen tuli jälleen ajankohtaiseksi kutsua Suomen presidentti viralliselle valtiovierailulle Unkariin. Elokuun 16. päivänä ehdotti Unkarin ulkoministeri János Péter MSZMP:n politbyroolle, että Unkarin kansantasavallan presidentti Pál Losonczi kutsuisi Kekkonen viralliselle vierailulle Unkariin. Péter mainitsi, että Kekkonen suunnitteli kuluva vuoden aikana vierailevansa sekä Romaniassa, Tšekkoslovakiassa ja Italiassa ja täten olisi mahdollista, että hän voisi samalla vierailla myös Unkarissa.²⁹² Puolueen keskusjohto hyväksyi Péterin ehdotuksen, mutta asiat eivät taaskaan menneet suunnitelmien mukaan. Tšekkoslovakian miehityksen johdosta kansainvälisepoliittinen ilmapiiri jännittyi ja Kekkonen matka itäblokkiin lykkäytyi.

Tšekkoslovakian miehityksen aikaansaaman kansainvälisen jännityksen laantuminen mahdollisti lopulta Kekkonen matkan itäblokkiin. Myös ulkoministeri Karjalaisen vierailu Unkarissa lokakuussa 1968 oli onnistunut hyvin ja sen pohjalta voitiin valmistautua itse presidentin vierailuun. MSZMP:n poliittinen komitea päätti kutsua Kekkonen vierailulle Unkariin helmikuun 18. päivänä vuonna 1969. Unkarin ulkoministeriö oli saanut tietoonsa Helsingin suurlähetystöltänsä, että Kekkonen tulisi matkusta-

²⁸⁹ MOL, XIX-J-1-j-Finn 37.d. 142-001438-1967KÜM. Az új finnországi helyzet viszonylati értékelése. Helsinki, 1967 február 4., Kurtán Sándor.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Ks. esim. MOL, M-KS 288f./5/468.ö.e. Előterjesztés az MSZMP KB Politikai Bizottságának, Kekkonen finn köztársasági elnök meghívásáról. Budapest, 1968. augusztus 16., Péter János.

²⁹² Ibid.

maan sekä Romaniaan, Unkariin että Tšekkoslovakiaan kuluvan vuoden elo-syyskuussa, mikäli kutsu kävisi. Unkarin taholta kutsun tuli jättämään aiemmasta poiketen maan uusi Helsingin suurlähettiläs Rudolf Rónai presidentti Losonczin nimissä.²⁹³

Keskeinen teema 1960-luvun lopun kansainvälisessä politiikassa oli kysymys Euroopan turvallisuudesta, joka näytteli suurta osaa myös Unkarin ja Suomen välisissä suhteissa. Neuvostoliiton ulkopoliittikan kestotavoitteena oli ollut 1950-luvun puolivälistä lähtien toisen maailmansodan jälkeisten rajojen vakiinnuttaminen Euroopan turvallisuutta käsittelevän konferenssin avulla, sillä Saksan kanssa ei ollut sodan jälkeen solmittu rauhansopimusta²⁹⁴. 1960-luvun kuluessa alkoivat itäblokin maat voimakkaammin vaatia Euroopan turvallisuutta käsittelevän konferenssin koollekutsumista.

Konferenssijätös nousi jälleen esiin tammikuussa 1965 Varsovan liiton poliittisen komitean kokoustiedonannossa. Aloite oli Puolan tekemä ja päätavoitteena oli Euroopan *status quo*:n vahvistaminen virallisesti.²⁹⁵ Unkarissa asiaa käsiteltiin laajemmin syksyllä 1965, jolloin tohtori Imre Kőmives teki esitelmän muodossa asiasta selkoa Unkarin poliittiselle johdolle. Hänen mukaansa ydinsodan uhan ja suurvaltojen voimasuhteiden tasapainon takia rauhanomaisen rinnakkaiselon merkitys oli kasvanut. Kommunistien päätavoitteena oli ydinsodan välttäminen ja rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan noudattaminen, jotta kapitalistiset maat siirtyisivät tulevaisuudessa rauhanomaisesti sosialistisiksi valtioiksi. Tämän takia olisi hyödyllistä järjestää Eurooppaa koskeva turvallisuuskonferenssi, jossa käsiteltävinä teemoina olisivat rauha ja turvallisuus sekä yhteistyö niin talouden kuin kulttuurinkin saralla.²⁹⁶

Konferenssialoite ei näyttänyt kuitenkaan ottavansa tuulta purjeidensa alle ja tämän takia päättivät Varsovan liiton maat heinäkuussa 1966 antaa ns. Bukarestin julkilausuman yleiseurooppalaisen konferenssin koollekutsumisesta käsittelemään Euroopan turvallisuuteen sekä maanosan maiden yhteistyöhön liittyviä kysymyksiä. Bukarestin julistus oli itäblokin ensimmäinen vakava aloite sen pyrkiessä järjestämään itä-länsisuhteita virallisiin sopimuksiin perustuvalle pohjalle.²⁹⁷ Tšekkoslovakian miehitystä seurannut jännittynyt ilmapiiri Euroopassa antoi lisäpontta ajatukselle turvallisuuskonfe-

²⁹³ Aiemman suunnitelman mukaan kutsun olisi jättänyt pääministeri Jenő Fock Suomen vierailunsa aikana. Fock vieraili Suomessa kuitenkin vasta vuoden 1971 tammikuussa yhdessä ulkoministeri János Péterin kanssa. MOL, M-KS 288f./5/484.ö.e. Javaslat az MSZMP KB Politikai Bizottságának. Budapest, 1969. február 17., Puja Frigyes.

²⁹⁴ Kallenautio 2005, 225–226.

²⁹⁵ Békés 2004b, 142.

²⁹⁶ MOL, M-KS 288f./32/1965/31.ö.e. Az európai biztonság és az európai együtmüködés kérdéseinek előtérbe kerülése. Budapest, 1965. szeptember 22., Tömpe Istvánné.

²⁹⁷ Békés 2004b, 142.

renssin tarpeellisuudesta. Neuvostoliitto oli jo vuodesta 1966 lähtien painostanut Suomen hallitusta olemaan asian suhteen aktiivinen.²⁹⁸ Bukarestin vetoomuksen jälkeen myös muut itäblokin maat – kuten Unkari, Puola ja Romania – alkoivat tarmokkaammin ja äänekkäämmin markkinoida ajatusta.²⁹⁹ Jo ulkoministeri Karjalaisen virallisen Unkarin vierailun aikana olivat unkarilaiset tiedustelleet Suomen hallinnon kantaa asiaan sekä pyrkineet myötävaikuttamaan siihen, että Suomen hallitus omaksuisi myönteisen kannan asiaan.³⁰⁰

Helsingin tarjoaminen turvallisuuskonferenssin pitopaikaksi kypsyi Suomen päättäjien keskuudessa vuoden 1969 alkukuukausina. Suomen lopulliseen päätökseen tehdä ehdotus ETYK:n koollekutsumiseksi vaikutti voimakkaasti Budapestissa maaliskuussa kokoontuneen Varsovan liiton poliittisen neuvonantavan komitean tekemä vetoamus turvallisuuskonferenssin järjestämiseksi, joka lähetettiin kaikille Euroopan valtioille huhtikuussa.³⁰¹ Budapestin vetoomuksen mukaan sotilaalliset konfliktit tulivat estää konferenssin avulla sekä blokkien välisiä taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisuhteita tuli vahvistaa valtioiden suvereenisuuden ja riippumattomuuden pohjalla. Tälle kaikelle ehtona oli kuitenkin se, että Euroopassa olemassa olevien rajojen loukkaamattomuudesta sovittaisiin sekä tunnustettaisiin kahden Saksan valtion olemassaolo.³⁰²

Lisääntyneen painostuksen alaisena päätti Suomen hallinto lopulta tehdä oman aloitteen ETYK:n koollekutsumisesta Helsinkiin. Suomalaiset eivät vastustaneet Budapestin vetoomusta ja sen sisältöä, mutta halusivat pitää oman ehdotuksensa erillään siitä, jotta sitä ei yhdistettäisi Neuvostoliiton ehdotukseen. Kekkonen hallitus pyrki korostamaan oman aloitteensa itsenäisyyttä ja omaleimaisuutta, jotta aloitetta ei heti alkuun tyrmättäisi. Suomen ehdotus poikkesikin Neuvostoliiton ehdotuksesta siten, että se oli osoitettu Euroopan kaikkien maiden hallituksille – mukaan lukien molemmat Saksat³⁰³ – sekä Yhdysvalloille ja Kanadalle. Toukokuun 5. päivänä Suomen aloite-ehdotus saatiin

²⁹⁸ Kallenautio 2005, 226–227.

²⁹⁹ Békés 2004b, 144.

³⁰⁰ AKA, muistiinpano ulkoasiainministeri Ahti Karjalaisen ja ulkoministeri János Péterin välisistä keskusteluista Unkarin ulkoministeriössä Budapestissa 22.10.1968. 076/Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970.

³⁰¹ Pohjonen 2006, 122.

³⁰² Csaba Békés on osoittanut, että Varsovan liiton maat pystyivät sopimaan Budapestin julistuksen tarkasta sisällöstä aivan viime hetkellä, sillä itäblokin maat olivat erimielisiä siitä, mitä julistuksen tulisi pitää sisällään. Ks. Budapestin julistuksesta lisää Békés 2004b, 144–147; Kallenautio 2005, 228.

³⁰³ Suomi oli itse asiassa ainut Euroopan puolueettomista valtioista, joka ei ollut tunnustanut kumpaakaan Saksaa. Täten Suomen hallitus koki, että Suomi olisi ainut todella neutraali isäntämaa konferenssille. Kallenautio 2005, 227.

valmiiksi ja lähetettiin osaaottavien maiden hallituksille.³⁰⁴ Kádárin hallinto piti Suomen tekemää aloitetta oivana ja sen toteutumista mahdollisena.³⁰⁵ Aloitetta oli kuitenkin yhä markkinoitava eteenpäin sekä kehitettävä, jotta se kävisi lopulta toteen. Hyvä tilaisuus tähän oli Kekkosen syksyllä tapahtuva Itä-Euroopan kiertue.

Noin kuukausi ennen Kekkosen Itä-Euroopan matkan alkamista laati Unkarin ulkoministeriö ehdotuksen MSZMP:n poliittiselle komitealle siitä, mitä Kekkosen Unkarin vierailu tulisi sisältämään. Vierailun sisältö oli suunniteltu varsin yksityiskohdaisesti ja tarkasti, joskin mm. keskustelujen teemat tulivat itse kyseessä olevat henkilöt viime kädessä päättämään. Keskusteluja Kekkosen kanssa tuli käymään koko Unkarin poliittinen johto puolueen ykkösmies Kádárista pääministeri Fockiin sekä presidentti Losonczista parlamentin puhemies Kállaihin. Ehdotuksessa painotettiin sitä, että keskusteluteemojen tuli olla ahdasrajaisesti määriteltyjä, jotta yksinkertaisilta ja protokollaarisilta keskusteluilta vältyttäisiin.³⁰⁶ Unkarissa toivottiin keskusteluissa mentävän pintaa syvemmälle, sillä tilaisuus oli käytettävä hyväksi.

Kaikille Kekkosen keskustelukumppaneille oli etukäteen suunniteltu teemat. Losonczin oli määrä keskustella Kekkosen kanssa yleisistä kansainvälisistä kysymyksistä sekä maiden välisistä suhteista ja niiden laajentamismahdollisuuksista. Kádárin tehtävänä oli keskustella tärkeimmistä maailmanpolitiikan aiheista – kuten ETYK:stä – sekä Suomen ja Unkarin kahdenvälisen suhteiden peruseriaatteista. Fockin keskusteluteemat koskivat puolestaan maiden välisiä taloussuhteita ja Kállain tehtävänä oli selvittää Kekkoselle Unkarin parlamentin roolia.³⁰⁷

Kekkosen vierailun takia laadittu suunnitelma on kahdessa suhteessa hyvin paljastava. Sitä analysoitaessa käy ilmi se, miten tärkeänä vierailu koettiin sekä itse Kádárin järjestelmän suunnitelmallisuus. Kádárin hallinnoimalle Unkarille viralliset valtiovierailut olivat tärkeitä poliittisia tapahtumia, joissa voitiin manifestoida mm. Unkarin valtion nauttima kansainvälistä arvostusta sekä rauhanomaisen rinnakkaiselon mukaisen poliittisen linjan erinomaisuutta. Valtiovierailut olivat samalla kunnianosoitus vierailevaa henkilöä kohtaan, mutta niistä tuli olla hyötyä myös isännille. Tämän takia valtiovierailuista – tässä tapauksessa Kekkosen vierailusta – tuli ottaa kaikki hyöty irti ja kaikki

³⁰⁴ Ibid., 230–231.

³⁰⁵ Ks. Unkarin ulkoministeriön muistio ETYK:sta. MOL, XIX-J-1-j-Finn. 36d. 1-001386/17-1969KÜM. Szt. melléklete. Az európai biztonsági konferencia.

³⁰⁶ MOL, M-KS 288f./5/497.ö.e. Javaslat az MSZMP KB Politikai Bizottságnak, Kekkonen finn köztársasági elnök hivatalos magyarországi látogatásával kapcsolatban. Budapest, 1969. augusztus 18., Péter János.

³⁰⁷ Ibid.

tuli olla tarkasti suunniteltua. Suunnitelmaan oli tarkasti merkitty mm. ne seikat, jotka olisivat Kekkonen vastassa ja jotka hyvästelemässä, miten lehdistö käsittelee vierailua ja minkälaisia juhlallisuuksia vierailun kunniaksi järjestettäisiin. Kekkonen vierailun tärkeyttä ja merkitystä korosti myös koko vierailun historiallisuus, sillä hän oli vasta toinen länsimainen valtionpäämies, joka vieraili virallisesti Kádárin hallinnoimassa Unkarissa.

Ennen Kekkonen vierailua tapasivat Unkarin ulkoministeriön edustajat paikallisesti Suomen ulkoasianministeriön poliittisen osaston päällikön Risto Hyvärisen kanssa syyskuun 9. päivänä.³⁰⁸ Hyvärinen oli paluumatkalla Belgradista Helsinkiin, mutta vietti muutaman tunnin Budapestin Ferihegyi -lentokentällä odottaessaan jatkolentoaan kohti Suomea. Unkarilaiset käyttivät tilaisuuden hyväkseen ja tapasivat Hyvärisen ja Budapestin suurlähettiläs Martti Ingmanin kanssa lentokentällä, jossa he kävivät Kekkonen tulevaa Unkarin matkaa koskevia keskusteluja.

Keskustelut Hyvärisen ja Ingmanin kanssa käsitelivät lähinnä matkan ohjelmaa, mutta myös hyvin yksityiskohtaisia asioita. Suomalaiset olivat tyytyväisiä Unkarin ulkoministeriön laatimaan ohjelmaan, mutta muistuttivat useaan otteeseen presidentti Kekkonen korkeasta iästä (68 vuotta) ja siitä, ettei Kekkonen toivonut liialti ohjelmaa aamusta alkaen. Karjalainen oli puolestaan aamuvirkku, mutta hänkään ei mielellään jättänyt päivittäistä aamu-uuintiaan väliin.³⁰⁹

Oleelliseksi osoittautui kuitenkin ajatustenvaihto yhteisestä kommunikasta – tarkemmin ottaen kommunikasta kansainvälistä politiikkaa käsittelevästä osasta. Suomalaisien toiveisiin kuului, että kommunikassa mainittaisiin vain se, että Kekkonen ja Kádár kävivät keskusteluja kaikista tärkeimmistä kansainvälisistä asioista menemättä niissä kuitenkaan pintaa syvemmälle. Unkarilaiset tahtoivat kommunikaan kuitenkin syväluotaavamman maininnan valtionpäiden keskusteluista. Unkarin entinen Helsingin suurlähettiläs Sándor Kurtán piti suomalaisten suunnittelemaa menettelytapaa outona vedoten mm. siihen, että pääministeri Fockin Wienin vierailun päätteeksi julkaistu yhteinen kommunikasta oli ollut sisällöltään paljon ytimekkäämpi. Täten olisi ollut kummallista, jos Kekkonen vierailun johdosta julistetussa kommunikassa ei olisi ollut mainintaa niinkin tärkeästä asiasta kuin ETYK:sta. Hyvärinen vastasi Kurtánille, ettei Kekkonen

³⁰⁸ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 36d. 1-003186/16-1969KÜM. Megbeszélés Hyvärinen, a finn KÜM politikai fősztálynak vezetőjével. Budapest, 1969. szeptember 11.

³⁰⁹ Ibid.

matkustanut ainoastaan Budapestiin, vaan myös Bukarestiin ja Prahaan, joiden yhteydessä ei myöskään otettaisi kantaa polttaviin kansainvälisiin kysymyksiin.³¹⁰

Suomalaiset noudattivat Hyvärisen johdolla varsin varovaista linjaa pyrkiessään järjestämään ETYK:ia, jonka myös unkarilaiset saivat huomata. Unkarin ja itäblokin taholta asiaa olisi haluttu edistää nopeammin ja avoimemmin, mutta suomalaiset halusivat pitää asian suhteen varsin matalaa profiilia. Viimeinen asia, jota suomalaiset toivoivat, oli se, että ETYK-aloite olisi kuollut heti alkuunsa, mikäli länsimaat olisivat leimanneet aloitteen täysin Neuvostoliiton tekemäksi. Tämä oli uhkakuva, joka olisi saatanut käydä toteen, mikäli Kekkonen olisi Itä-Euroopan matkansa aikana julistanut kovaan ääneen yhdessä itäblokin maiden johtajien kanssa ETYK:n koollekutsumisen tärkeyttä. Tämän kaltaisten signaalien antamista Kekkonen hallitus pyrki välttämään kuin ruttoa. ETYK:sta oli muodostumassa Kekkoselle henkilökohtainen tehtävä, jonka avulla hän pyrki turvaamaan Suomen kansainvälisen aseman itsenäisenä puolueettomana valtiona³¹¹.

Unkarilaisten ei tarvinnut lähteä lentokentältä kuitenkaan tyhjin käsin kotiin, sillä Hyvärinen taipui ehdottamaan tuleville isännille, että maljapuheissa olisi mahdollista mennä pintaa syvemmälle.³¹² Kommunikea sisältöineen oli täysin eri asia, jossa suomalaiset pitivät tiukan linjansa. Hieman epäformaalimmassa tilanteessa, kuten maljapuheiden aikana, oli mahdollista tehdä pitemmälle meneviä julistuksia esim. ETYK:n suhteen. Hyvärinen pyysi unkarilaisilta kuitenkin malttia sanamuotoiluissaan, jotta maljapuheissa ei otettaisi liian jyrkästi kantaa kansainvälispoliittisiin kysymyksiin ja tiedusteli tulisiko Budapestissa olemaan paljon länsimaisen lehdistön edustajia³¹³. Tulevat vierat olivat jo etukäteen huolissaan isäntien retorisisista valinnoista ja länsimaisen lehdistön reaktiosta.

Lopulta syyskuun 22. päivänä lähti Kekkonen seurueineen³¹⁴ Itä-Euroopan kiertueelle. Ensiksi Kekkonen matkusti Romaniaan (22.–26.9.), sen jälkeen Unkariin (26.9.–1.10.) ja lopulta viimeiseksi Tšekkoslovakiaan (1.–4.10.). Matka oli pitkä, eikä sitä varmasti tehnyt helpommaksi se, että matkan ohjelma koostui lähes yksinomaan virallisista keskusteluista, tapaamisista ja tilaisuuksista kolmessa eri sosialistisessa maassa.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Pohjonen 2006, 122.

³¹² MOL, XIX-J-1-j-Finn. 36d. 1-003186/16-1969KÜM. Megbeszélés Hyvärinen, a finn KÜM politikai főosztálynak vezetőjével. Budapest, 1969. szeptember 11.

³¹³ Ibid.

³¹⁴ Kekkonen seurue oli suuri, johon kuului mm. ulkoministeri Ahti Karjalainen, ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkö Risto Hyvärinen, akateemikko ja Kekkonen luotettu Kustaa Vilksen sekä suuri joukko ulkoministeriön virkamieskuntaa.

Kekkonen matka Itä-Eurooppaan oli myös poikkeuksellinen, sillä hän oli ensimmäinen ei-kommunistinen valtionpäämies, joka vieraili itäblokkissa Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen. Mari Varesen mukaan Kekkonen Itä-Euroopan vierailu muistutti vuoden 1963 Unkarin vierailua, sillä kansainvälispoliittinen tilanne oli stabiloitunut jännityksen jälkeen molempina ajankohtina³¹⁵.

Itä-Euroopan vierailu oli Kekkoselle oiva tilaisuus manifestoida sekä eri yhteiskuntajärjestelmien rauhanomaista rinnakkaiseloä että Suomen puolueettomuuspolitiikkaa. Unkarin vierailun aikana molemmilla osapuolilla oli mahdollisuus korostaa myös suomalaisten ja unkarilaisten välistä heimosukulaisuutta ja yhteistä alkuperää. Saapumispuheessaan Kekkonen painottikin Suomen ja Unkarin yhteistä syntyperää sekä piti Unkariin saapumista hyvin erityisenä asiana:

” En ole täällä ensimmäistä kertaa ja tiedän, että tulo Unkariin on suomalaiselle vierailijalle jotain erikoista, hän kokee täällä sellaista, jota vain täällä on mahdollista kokea. Me suomalaiset kuulumme teidän unkarilaisten kanssa samaan heimoon. Meillä on veren, suvun, rodun yhteys. Kielillämme mekin on sama sointu.”³¹⁶

Kekkonen oli siis varsin mielissään saapuessaan Unkariin ja antoi varsin selvästi ymmärtää, miksi suomalaisten oli aina yhtä mukava vieraillla Unkarissa. Tietoisuus yhteisestä alkuperästä sekä sen korostaminen oli tärkeä motiivi maiden välisiä bilateraalaisia suhteita kehitettäessä. Tosin Kekkonen mainitsi puheessaan myös sen seikan, että heimot olivat nykyaikana muuttuneet kansoiksi ja kansalaiset enemmän tai vähemmän maailmankansalaisiksi³¹⁷. Kekkonen korosti perinnettä, mutta antoi myös ymmärtää, että aika oli mennyt ohi vanhakantaisesta ja romanttisesta heimosukulaisuusaatteesta. Ajat olivat muuttuneet ja samaten molemmat valtiot. Edistys oli ajan suunta. Tutustuminen uuteen Unkariin oli Kekkoselle varmasti hyvin mielenkiintoista ja teki hänen matkastaan mieluisan. Samaa hän ei voinut sanoa Romanian vierailustaan, jota hän piti raskaana jo senkin takia, ettei hän voinut sietää Ceausescua³¹⁸.

³¹⁵ Vares 2006, 210.

³¹⁶ UKEA, XVII Tasavallan Presidentti Urho Kekkonen vierailu Unkariin 26.9.–1.10.1969. 99. Tasavallan Presidentin Unkariin saapumispuhe 26.9.1969.
https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/10468/TMP_objres.3943.html?sequence=1, viitattu 3.10.2007.

³¹⁷ Ibid.

³¹⁸ Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa, että Ceausescu oli charmiton, yksitotinen ja huumoriton veikko, joka oli myös rajattoman itserakas ja vallanhimoinen. Hän kirjoitti myös, että oli kerran verrannut Ceausescua

Kekkonen Budapestissa pitämässä puheissa on nähtävissä kaksi eri aspektia. Toisaalta puheissa korostuu heimosukulaisuusretoriikka, joka kuvasti perinnettä ja oli täten maiden välisten suhteiden pohja. Mari Vares on tulkinnut, että suomalaisten ja unkarilaisten sukulaisuutta pidettiin jopa tieteellisenä totuutena, eikä pelkästään vain romanttisena spekulatiivisena ja myyttinä³¹⁹. Kekkonen painottikin Unkarin presidentti Losonczin lounaalla pitämässään puheessa, että Unkarin ja Suomen suhde oli ”läheisempi ja yleisemmin tunnustettu kuin suhteet moniin muihin maihin” ja täten jotakin hyvin erityislaatuista.³²⁰ Toisaalta Kekkonen puheissa korostuu myös edistys, joka edusti nykyaikaa. Maiden väliset suhteet eivät perustuneet pelkästään ’veljeyteen’, vaan olivat paljon elävämmät ja monimuotoisemmat. Suhteiden edistyksellistä aspektia edusti molempien osapuolten halukkuus solmia sopimuksia niin poliittisen, taloudellisen kuin kulttuurisen yhteistyön saralla.

Unkarilaiset isännät eivät voineet olla muuta kuin tyytyväisiä Kekkonen puheisiin bilateraalisten suhteiden edistyksellisyydestä ja moderniuudesta. ’Veljeys’ -teema toimi Kádárin hallinnolle tässä suhteessa työväliseen laajempien suhteiden solmimiseen ja sen kautta hyödyn saamiseen. Vaikka unkarilaisten – varsinkin jo maailmansotien välisellä ajalla virassa olleiden akateemisten henkilöiden ja ennen kaikkea kielitieteilijöiden – keskuudessa perinteellä oli oma asemansa, ei sosialistisessa Unkarissa ollut kuitenkaan poliittisesti korrektia painottaa heimosukulaisuutta ja heimositeitä Suomeen, sillä teema linkittyi voimakkaasti Horthyn ajan taantumukselliseen Unkariin. Hyödyllisempää oli painottaa esim. modernin Unkarin ja Suomen laajoja poliittisia ja kulttuurisuhteita sekä yhteistyötä monella eri saralla.

Keskeisin poliittinen keskustelu- ja neuvotteluaihe Kekkonen vierailun aikana oli ETYK ja kaikki siihen liittyvä. Unkarilaiset olivat hyvin mielissään Suomen tekemästä aloitteesta kutsua turvallisuuskonferenssi koolle Helsinkiin ja olivat hyvin optimistisia sen toteutumisen suhteen³²¹. Keskusteluissaan Unkarin pääministeri Jenő Fockin kanssa päätti Kekkonen lopulta hieman hillitä unkarilaisten optimistisuutta ja

Ahti Karjalaiseen, mutta oli tullut siihen tulokseen, että edellinen oli 10 kertaa charmittomampi kuin jälkimmäinen. Ks. Kekkonen, Urho, *Urho Kekkonen päiväkirjat 3 1969–74*. Toim. Suomi, Juhani. Helsinki: Otava 2003, 60.

³¹⁹ Vares 2006, 211.

³²⁰ UKEA, XVII Tasavallan Presidentti Urho Kekkonen vierailu Unkariin 26.9.–1.10.1969. ”101. Tasavallan Presidentin puhe presidentti Losonozin [sic] lounaalla Budapestissa 30.9.1969.” https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/7966/TMP_objres.3945.html?sequence=1, viitattu 8.10.2007.

³²¹ Koomista on se, etteivät Kekkonen poliittisine neuvonantajineen uskoneet siihen, että ETYK lopulta järjestettäisiin Helsingissä. Pohjonen 2006, 122–123.

innostuneisuutta asian suhteen todeten, että vielä oli paljon mutkia matkassa³²². Vielä ei ollut aika voitontanssille, mutta unkarilaiset pysyivät silti optimistisina ja pyrkivät nopeuttamaan prosessia, jotta konferenssi olisi toteutunut mahdollisimman nopeasti.

Euroopan turvallisuus – ja näin myös ETYK – oli esillä jokaisessa valtionpäämiesten käymässä neuvottelussa. Sekä MSZMP:n pääsihteeri Kádár, pääministeri Fock, presidentti Losonczi että ulkoministeri Péter keskusteluissaan presidentti Kekkonen ja ulkoministeri Karjalaisen kanssa yhtyivät siihen ehdotukseen, ettei konferenssille tullut asettaa ennakkoehtoja. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että keskusteluja tultaisiin käymään tarkasti määritellyistä ja valmistelluista asiakysymyksistä. Molempien Saksojen oli myös saatava edustaa itseään, mutta myös Yhdysvaltojen ja Kanadan osanotto hyväksyttiin.

Pääministeri Fock ehdotti Kekkoselle, että konferenssin asialistalle olisi otettu Euroopan maiden taloudellista yhteistyötä käsitteleviä kysymyksiä³²³. Presidentti Losonczi korosti, että Euroopan turvallisuuden kannalta tärkein seikka oli toisen maailmansodan tosiasioiden – ts. molempien Saksojen – tunnustaminen³²⁴. Sekä Kádár että Péter korostivat puolestaan konferenssin koollekutsumisen tärkeyttä Euroopan tulevaisuuden kannalta. Kádár painotti Kekkoselle, että mikäli Euroopan polttavimpia ongelmia ei lähitulevaisuudessa ratkaistaisi, merkitsisi se hyvin suurta ongelmaa Euroopalle ja sen asemalle tulevaisuudessa³²⁵. Péter puolestaan esitti asian tärkeyden Karjalaiselle seuraavasti: ”Euroopassa ei ole toistaiseksi ratkaistu lopullisesti yhtään kysymystä, missä ei olisi piilevää sodan aihetta.”³²⁶ Unkarin johto pyrki vakuuttamaan suomalaiset asian tärkeydestä.

Mutta miksi ETYK oli niin kovin tärkeä Unkarille? Juha Pohjosen mukaan rauha oli Kádárille tärkein motiivi ETYK:n suhteen. Kádár pyrki turvaamaan Unkarin aseman itsenäisenä sosialistisena valtiona niin, ettei sen tarvinnut pelätä Neuvostoliiton

³²² UKA, 22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tshekkoslovakiaan 1969. ”Tasavallan Presidentin keskustelut Unkarin pääministeri Fockin kanssa 26.9.1969 klo 16.30.”

³²³ Ibid.

³²⁴ MOL, XIX-J-1-j-Finn 37d. 1-002242-1969KÜM. Feljegyzés. Losonczi elvtárs Kekkonen elnökkel folytatott tárgyalásról. Budapest, 1969. október 2; UKA, 22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tshekkoslovakiaan 1969. ”Tasavallan Presidentti Kekkonen ja Unkarin Presidentti Losonczin keskustelut 27.9.1969.”

³²⁵ MOL, XIX-J-1-j-Finn 37d. 1-002242-1969KÜM. Feljegyzés. Kádár elvtárs és Kekkonen finn államelnök között 1969. szeptember 29-én történt tárgyalásról. Budapest, 1969. október 2.

³²⁶ MOL, XIX-J-1-j-Finn 37d. 1-002242-1969KÜM. Feljegyzés. Péter elvtárs Karjalainen külügyminiszterrel folytatott tárgyalásáról. Budapest, 1969. október 2; UKA, 22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tshekkoslovakiaan 1969. ”Muistiinpano. Ulkoasiainministeri Ahti Karjalaisen keskusteluista Unkarin ulkoministeri Janos Peterin kanssa 27.9.1969.” Budapest 28.9.1969, Esko Lipponen.

brutaaleja toimia, kuten vuonna 1956.³²⁷ Rauhaan liittyi myös toisen maailmansodan jälkeisen *status quon* tunnustaminen ja täten sodan mahdollisuuden torjuminen kaikin mahdollisin keinoin. Unkari oli ollut häviävänä osapuolena molemmissa maailmansodissa ja tiesi sodan kohtalokkaat seuraukset. Osa rauhanpolitiikkaa oli puolestaan rauhanomainen rinnakkaiselo, blokkien välinen kilpailu kaikilla rintamilla ilman sotaisia keinoja. Tässä kilpailussa pärjätäkseen tarvitsi Unkari kauppasuhteita länteen yhdessä muiden itäblokin maiden tavoin. Tämän takia taloudellinen yhteistyö ja taloudellisten suhteiden solmiminen lännen kanssa olivat Unkarille niin tärkeässä asemassa.

Kádárin ja Kekkonen neuvotteluissa ETYK ei kuitenkaan yllättäen ollut keskeisellä sijalla, vaikka kahdenkeskiset keskustelut venyivät yli kolmetuntisiksi ja sisälsivät monia eri keskusteluteemoja. Kekkonen mm. muisteli vuoden 1963 epävirallista vierailuaan lämmöllä ja kertoi jo tuolloin olleen vaikuttunut Unkarin maatalouden tilasta, mutta silti yllättyneen sen nykyisestä kehittyneisyydestä. Kádár puolestaan omaan tuttuun tyyliinsä avautui Kekkoselle ja puhui monologimaisesti edellisen vuoden Tšekkoslovakian miehityksestä sekä sosialistisen blokin sisäisestä tilanteesta.³²⁸ Sekä Kádár että Kekkonen odottivat tapaamista innolla, sillä viime tapaamisesta oli ehtinyt kulua jo tovin aikaa. Vuoden 1963 tapaaminen oli sujunut hyvässä hengessä ja niin sujui tämänkertainenkin. Molemmat osapuolet näyttivät sekä ymmärtävän että kunnioittavan toinen toistaan ja toistensa kannanottoja. Kádárin ja Kekkonen näkemykset kansainvälisestä politiikasta olivat harvinaisen yksiselitteiset ja toisiaan muistuttavat.

ETYK:n ja muiden kansainvälispoliittisten kysymysten lomassa maiden väliset bilateraaliset suhteet olivat kolmas keskeinen teema. Vierailun molemmat osapuolet pitivät suhteita erityisen hyvinä, mutta löysivät niissä kuitenkin parantamisen varaa. Kádár kiitteli Suomen ulkopoliittikan kehitystä viimeisten 30 vuoden aikana ja varsinkin Paasikiven–Kekkonen linja sekä hyvät suhteet Neuvostoliittoon olivat taanneet myös Unkarin ja Suomen lähentymisen. Moittimista Kádár löysi ainoastaan maiden välisistä taloussuhteista, joista hän oli sitä mieltä, että niitä tulisi kehittää laajemmin poliittisten päätösten sekä hallitusten välisen yhteistyön kautta. Kekkonen oli samaa mieltä, että molempien maiden hallitukset voisivat tehdä enemmän työtä, jotta taloussuhteet maiden välillä vilkastuisivat, mutta piti markkinoita kuitenkin syynä siihen, ettei Unkarin ja

³²⁷ Pohjonen 2006, 124–125.

³²⁸ MOL, XIX-J-1-j-Finn 37d. 1-002242-1969KÜM. Feljegyzés. Kádár elvtárs és Kékkonen finn államelnök között 1969. szeptember 29-én történt tárgyalásról. Budapest, 1969. október 2.

Suomen välinen kahdenkeskinen kauppa ollut laajempaa kuin n. 0,3–0,4 % maiden koko kauppavaihdosta.³²⁹

Unkarin presidentti Losonczi piti Kekkosen vierailua ratkaisevana tekijänä maiden välisten suhteiden kehittämisessä ja oli sitä mieltä, että suhteita voitaisiin edelleen laajentaa.³³⁰ Myös ulkoministeri Péter piti Kekkosen vierailua arvossa, mutta ei aliarvioinut aiemmin tapahtuneiden vierailujenkaan merkitystä:

”Sotien välillä tapahtui ainoastaan yksi molemminpuolinen hallitustason vierailu. Sen sijaan sodan jälkeen vierailujen rytmi on aktivoitunut. Erityisesti niistä mainittakoon ulkoasiainministeri Karjalaisen vierailu Unkariin v. 1968, jolle Unkari antoi varsin suuren arvon.”³³¹

Valtiovierailuiden kautta maiden väliset suhteet saivat konkreettista sisältöä. Johtohenkilöiden suhteiden lisääntyminen palveli ja edisti Péterin mukaan maiden välisiä suhteita.³³² Ne olivat tärkeitä sekä konkreettisesti että symbolisesti. Kekkosen vierailun merkitys liittyi tiiviisti molempiin seikkoihin. Mutta mikä oli lopulta Kekkosen vierailun merkitys Kádárin hallinnon Unkarille?

Vierailun konkreettinen merkitys oli se, että sen tuloksena maiden välille solmittiin kaksi uutta sopimusta. Toisaalta maiden välistä yhteistyötä haluttiin lisätä solmimalla sopimus teknisestä ja taloudellisesta yhteistyöstä, joka voidaan nähdä jatkona edellisenä vuonna solmitulle taloussopimukselle. Maiden välistä kaupantekoa pyrittiin lisäämään korkean tason päätöksillä, joita Unkarin hallinto oli jo kauan pyrkinyt saamaan aikaiseksi. Toinen poliittinen päätös oli sopimus viisumivapaudesta, jota Karjalainen oli ehdottanut edellisen vuoden vierailunsa yhteydessä. Se oli ensimmäinen laatuaan, jonka Unkari solmi ei-sosialistisen maan kanssa^{333 334}. Konkreettisisessa merkityksessään

³²⁹ Ibid.

³³⁰ MOL, XIX-J-1-j-Finn 37d. 1-002242-1969KÜM. Feljegyzés. Losonczi elvtárs Kekkosen elnökkel folytatott tárgyalásról. Budapest, 1969. október 2; UKA, 22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tshekkoslovakiaan 1969. ”Tasavallan Presidentti Kekkosen ja Unkarin Presidentti Losonczin keskustelut 27.9.1969.”

³³¹ UKA, 22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tshekkoslovakiaan 1969. ”Muistiinpano. Ulkoasiainministeri Ahti Karjalaisen keskusteluista Unkarin ulkoministeri Janos Peterin kanssa 27.9.1969.” Budapest 28.9.1969, Esko Lipponen.

³³² Ibid.

³³³ Vrt. Romsics 2001, 519. Romsicsin mukaan Itävalta oli ensimmäinen ei-sosialistinen valtio, jonka kanssa Unkari poisti ensimmäisen kerran viisumipakon. Sopimus astui voimaan tammikuun 9. päivänä vuonna 1979 – 9 vuotta Suomen kanssa solmitun sopimuksen jälkeen.

Kekkonen vierailu solmittuine sopimuksineen mahdollisti laajemman yhteistyön ja kanssakäymisen sekä poliittisella että kansalaisyhteiskunnan tasolla.

Unkarille oli tärkeää myös markkinoida ETYK:ia ja konferenssin merkitystä Suomelle entisestään. Kekkonen vierailun seurauksena pääsi Unkarin johto kasvotusten keskustelemaan aiheesta Suomen päättäjien kanssa ja täten myös vaikuttamaan vieraisiin, jotta konferenssi lopulta järjestettäisiin. Suomen kannalta Kekkonen vierailu Unkarissa, osana Kekkonen Itä-Euroopan matkaa, oli tiivis osa sen harjoittamaa puolueettomuuspolitiikkaa. Tšekkoslovakian miehityksen varjossa Suomen ulkopoliittiselle johdolle oli entistä tärkeämpää osoittaa, että se oli puolueeton sekä länsi- että itäblokkia kohtaan.

Kekkonen vierailun symbolista merkitystä ei ole syytä väheksyä. Toisaalta Suomen valtionpäämiehen virallinen valtiovierailu Unkarissa oli hyvän tahdon osoitus Kádárin Unkaria kohtaan. Se oli myös sen ajan huippu maiden välisissä suhteissa ja ilman sitä suhteet tuskin olisivat voineet kehittyä yhä laajemmiksi. Toisin sanoen vierailu mahdollisti tulevat vierailut ja poliittisen kanssakäymisen, sillä Kekkonen ja Suomen hallitus jättivät vastakutsut sekä Unkarin presidentti Losonczille, pääministeri Fockille että ulkoministeri Péterille³³⁵. Symbolisessa mielessä Kekkonen vierailu oli myös propagandavoitto Kádárin hallinnolle, joka oli niin kovin kauan pyrkinyt saamaan Kekkonen viralliselle vierailulle Unkariin. Eräässä mielessä vierailu teki Unkarista entistä salonkikelpoisemmän tulevaisuudessa, sillä Kekkonen oli vasta toinen ei-sosialistisen valtion johtaja, joka vieraili Unkarissa virallisesti. Kekkonen vierailu sekä Unkarin ja Suomen väliset hyvät suhteet olivat myös malliesimerkki rauhanomaisesta rinnakkaiselosta ja täten propagandavoitto itäblokille. Sosialistisessa Unkarissa propagandaan ei liitetty negatiivisia sävyjä, vaan propaganda ymmärrettiin positiivisena asiana. Propagandan avulla pyrittiin levittämään 'oikeanlaista tietoa'. Kekkonen vierailu toimi oivana propagandavälineenä Kádárin hallinnolle ja osoituksena 'oikean tiedon', ts. sosialismin ylivoimaisuudesta kapitalismiin nähden, elinvoimaisuudesta.

Kekkonen vierailu oli suuren huomion kohteena Unkarissa.³³⁶ Unkarin ulkoministeri Péterin aloitteesta MSZMP:n poliittinen komitea päätti jo ennen vierailun alkamista, että niin lehdistö, radio kuin televisiokin käsittelevät vierailua ja maiden vä-

³³⁴ Solmitut sopimukset tulevat ilmi mm. Kekkonen vierailua koskevasta yhteisestä tiedonannosta. Ks. UKA, 22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tšekkoslovakiaan 1969. ”Uutisia Unkarista. 13.10.1969. N:o 6.”

³³⁵ Fock ja Péter vierailivat Suomessa tammikuussa ja Losonczin elokuussa 1961. Ks. mm. Losonczin vierailusta Vares 2006, 213–219.

³³⁶ Romsics 2001, 519.

lisiä suhteita juuri vierailun alla. Kekkonen saapumispäivänä päivälehtien oli puolestaan määrä julkaista niin unkarin kuin suomen kielellä Suomen presidentti tervetulleeksi Unkariin sekä pääkirjoituksissaan ylistettävä vierailun merkitystä. TV-haastattelun tekeminen presidentin kanssa olisi ollut myös mahdollinen, mikäli Kekkonen olisi niin toivonut.³³⁷ Arvostus vierailua kohtaan oli selvä unkarilaisten osalta.

Tämä ei kuitenkaan vakuuttanut kaikkia tahoja Suomessa, sillä Helsingin Sanomien toimittaja Lauri Karén näki asiat toisessa valossa, mitä virallinen linja antoi ymmärtää. Karén kirjoitti varsin kriittisen kuvauksen Kekkonen Unkarin matkasta. Hänen mukaansa Unkarin hallinto osoitti varsin vähän kiinnostusta Suomen presidentin vierailua kohtaan. Argumenttiaan hän perusteli mm. sillä, että lentokentältä oli puuttunut punainen matto, Kádár ei ollut henkilökohtaisesti Kekosta vastassa, eikä kaduilla ollut tarpeeksi Unkarin ja Suomen lippuja. Selitykseksi tälle Karén antoi sen, että Tšekkoslovakian miehityksen varjossa Neuvostoliitto ei pitänyt Unkarin laajenevista suhteista puolueettomien maiden, kuten Suomen ja Itävallan, kanssa. Täten tämä vaikutti hänen mukaansa suoraan myös suomalaisvieraiden kohteluun Unkarissa.³³⁸

Kekkonen saatua tietoonsa, mitä Karén oli kirjoittanut vierailusta, ei hän säästellyt sanojaan. Kekkonen mukaan Karénin poliittiset johtopäätökset olivat ”täysin älyttömiä” ja syytti häntä ”likasankojournalismista”³³⁹. Lopulta Helsingin Sanomat veti Karénin pois Budapestista, mutta aiheesta syntyi silti pienimuotoinen kriisi Suomen johtavan sanomalehden ja tasavallan presidentin välille, sillä lehti puolusti toimittajaansa viimeiseen asti.³⁴⁰

Karén oli pohjannut johtopäätöksensä osaltaan erään englantilaisen ja ranskalaisen sotilasasiamiehen kanssa käymiin keskusteluihin. Vareksen mukaan tämä on saattanut liialti vaikuttaa hänen mielipiteisiinsä³⁴¹. Samaa mieltä on myös Risto Hyvärinen, joka kirjoittaa muistelmissaan, että mikäli Karén olisi tiennyt myös sen, mihin sävyyn Unkarin presidentti Losonczi puhui suomalaisille venäläisistä, olisi Karénin artikkeli saattanut olla toisenlainen. Losonczi oli kertonut suomalaisille germaanien ja slaavi-

³³⁷ MOL, M-KS 288f./5/497.ö.e. Javaslat az MSZMP KB Politikai Bizottságnak, Kekkonen finn köztársasági elnök hivatalos magyarországi látogatásával kapcsolatban. Budapest, 1969. augusztus 18., Péter János.

³³⁸ Ks. Karénin muistelma hänen versio Kekkonen Unkarin vierailusta ja siihen liittyvistä tapahtumista. Karén, Lauri, *Herrasmiehiä valepuvussa*. Juva: WSOY 1994, 156–179.

³³⁹ Kekkonen antama lausunto aiheesta kuuluu seuraavasti: ”Valitan, että erään pääkaupunkilaislehden reporteri on jättänyt kynän kotiinsa ja ottanut mukaan likasangon. On selvää, että tällaisin työkaluin varustettuna ei voi kertoa totuudenmukaisesti.” Ibid., 159.

³⁴⁰ Ibid., 156–157.

³⁴¹ Vares 2006, 212–213.

en pyrkineen sortamaan unkarilaisia kautta historian tässä kuitenkin onnistumatta, josta Hyvärinen kirjoittaa muistelmissaan seuraavasti:

”Sitten hän jatkoi sanoen, että slaavilaiset ovat koettaneet lannistaa sekä suomalaiset että unkarilaiset. Nämä kaksi kansaa ovat kuitenkin menestyneet paineista huolimatta. Meillä on yhteistyön tarvetta. Muistan Losonczin listatessaan pahoja voimia maininneen germaanit vain kerran, mutta slaavit useasti.”³⁴²

Hyvärinen muistaa suomalaisen delegaation olleen mykistynyt Losonczin puheista:

”Losonczin johdanto oli oivallinen. Siinä oli heimohenkeä varmaan riittävästi Kekkonen tarpeita varten. En sitten tiedä, jos sitä oli jopa hieman liikaa. Suomettunut suomalainen delegaatio oli hieman suu auki, koska näin räväkkää slaavien moittimista ei noina vuosina paljon kuultu. Sinänsä tämän episodin voi katsoa olleen mitätön, vailla laajempaa merkitystä. Mutta asiaa voi katsoa hieman toisestakin perspektiivistä. Sosialistisen Unkarin valtionpäämiehen sanonnat korostivat heidän haluaan tulla esille itsenäisinä toimijoina. He eivät halunneet nöyristellä venäläisille, vaikka joutuivat sitä joskus tekemään neuvostoliittolaisille.”³⁴³

Losonczin suomalaisille pitämän puheen voi nähdä keinona vaikuttaa vieraisiinsa. Toisaalta hän käytti heimoretoriikkaa – joskin varsin voimakasta Hyvärisen mukaan. Unkarilaiset olivat todenneet jo kauan aiemmin heimoretoriikan hyödylliseksi suhteissaan suomalaisten kanssa ja varsinkin Kekkosella tiedettiin edelleen olevan heimosympatioita unkarilaisia kohtaan. Toisaalta Losonczi pyrki nostamaan myös Unkarin hallinnon profiilia itsenäisenä toimijana kansainvälisen politiikan saralla. Unkari pyrki välttämään olemasta synonyymi Neuvostoliitolle ja sen intresseille. Näin toimien ajateltiin suhteiden kehittäminen vieraisiin olevan hedelmällisempää. Onnistui taktiikka tai ei, sai se ”suomettuneet suomalaiset” ainakin huomaamaan, ettei jokainen taho ollut täysin tyytyväinen rautaesiripun itäpuolella vallitsevaan tilanteeseen. Tässä mielessä Unkarin hallinnon ei voi katsoa ainoastaan pyrkineen levittää sosialismin kultaista ideaa Suomeen, vaan myös

³⁴² Hyvärinen 2000, 259–260.

³⁴³ Ibid., 260.

pyrkineen ajamaan oman maansa kansallisia etuja. Suomella oli paljon tarjottavanaan Unkarille ja Kekkonen vierailu näytti herättävän suuria toiveita isäntien keskuudessa.

Niin rauhanomainen rinnakkaiselo, puolueettomuus kuin idea suomalaisten ja unkarilaisten sukulaisuudesta olivat vahvasti esillä Kekkonen virallisen vierailun yhteydessä. Kaikki edellä mainitut käsitteet olivat tiivis osa maiden välisiä suhteita ja ilman niitä suhteet olisivat tuskin laajenneet niinkin laajoiksi kuin ne lopulta kehittyivät.

Rauhanomaisen rinnakkaiselon doktriini oli koko itäblokin sisäistävä oppi-rakennelma siitä, miten sosialismia tulisi levittää ja miten erilaisten yhteiskuntajärjestelmien kanssa tulisi elää ja toimia. Kádárin hallinnon kannalta tämä oli positiivinen asia, sillä se mahdollisti suhteiden luomisen länteen ja näin myös Kekkonen johtamaan Suomeen. Kekkonen vierailu Unkarissa syksyllä 1969 edisti rauhanomaisen rinnakkaiselon asiaa ja toimi näyteikkunana länteen, kuinka kaksi erilaista yhteiskuntajärjestelmää omaavaa valtiota olivat niinkin hyvissä väleissä keskenään.

Puolueettomilla valtioilla oli puolestaan erityinen rooli kylmän sodan Euroopassa. Ne toimivat eräänlaisena puskurivyöhykkeenä kapitalistisen lännen ja sosialistisen idän välillä. Suomi oli puolueettomista valtioista poikkeuksellisin, sillä se omasi hyvät ja laajat suhteet Neuvostoliittoon YYA-sopimuksen ja ulkopoliittisen johdon noudattaman ulkopoliittisen linjan takia. Tämän takia Suomi oli puolueettomista valtioista vähiten taantumuksellinen ja täten suhteiden laajentaminen sen kanssa oli Unkarin kannalta mahdollista. Pyrkihän Kekkonen hallinto ajamaan rauhan asiaa ja näin sen puolueettomuuspolitiikka oli käyttökelpoinen itäblokin kannalta. Suomen puolueettomuuspolitiikkaan ja rauhan asian edistämiseen liittyi tiiviisti Unkarin pyrkimys markkinoida ETYK:ia Kekkonen hallinnolle. Suomen puolueettomuus mahdollisti myös Unkarin suhteet Suomeen, sillä se ei näyttäytynyt Kremlille ja koko itäblokille vihollisvaltiona. Tämän takia Unkarin ja puolueettomien – kuten Suomen – valtioiden suhteiden laajentaminen oli hyväksyttävämpää Kremlin näkökulmasta.

Heimosukulaisuus toimi puolestaan suhteiden pohjana ja sen avulla suomalaiset saatiin kiinnostumaan Unkarista. Sillä oli välinearvo, joka oli hyödyllinen Kádárin hallinnolle. Suhteita pyrittiin kuitenkin monipuolistamaan ja heimosukulaisuudelle pyrittiin antamaan uutta merkitystä. Sukulaisuuden lisäksi Kekkonen vierailun aikana ryhdyttiin puhumaan edistyksestä ja maiden välisten suhteiden moderniuudesta, sillä enää suhteet eivät ainoastaan perustuneet romanttiseen heimoideaan, vaan laajaan yhteistyöhön mm. politiikan, kulttuurin ja talouden saralla.

Kaiken kaikkiaan Kekkonen virallinen vierailu Unkarissa onnistui hyvin ja oli huippukohta maiden sen aikaisissa suhteissa. Unkarin Helsingin suurlähetystöllä oli ilo raportoida Budapestiin, että myös Suomessa ajateltiin vierailun onnistuneen hyvin. Itse asiassa Kekkonen Itä-Euroopan matkan aikana vierailu Unkariin oli ”yleisen mielipiteen” mukaan ollut vähiten ongelmallisina (*problémamentes*).³⁴⁴ Vierailu oli myös käänteentekevä maiden välisissä suhteissa, sillä sen jälkeen suhteet vilkastuivat ja laajenivat entisestään sekä vierailut molempiin suuntiin lisääntyivät. Pelkästään vuoden 1971 aikana sekä Unkarin pääministeri Fock, ulkoministeri Péter että presidentti Losonczy vierailivat virallisesti Suomessa. Vuonna 1973 oli Kádárin vuoro saapua Suomeen. Huomionarvoista on se seikka, että Suomi oli ensimmäinen ei-sosialistinen maa, jossa Kádár vieraili virallisesti³⁴⁵. Lopulta myös ETYK saatiin järjestettyä ja sen kolmannen vaiheen Helsingissä pidettyä huippukokousta voi pitää sekä Kádárin että Kekkonen poliittisen uran huippuhetkenä.

5. Päätäntö

Unkarin ja Suomen ulkopoliittiset suhteet kylmän sodan ajalla eivät ole kovin tunnetut suuren yleisön keskuudessa. Niistä saatetaan tietää joitain yksityiskohtia, mutta usein niiden arvostus on jäänyt suurvaltapolitiikan varjoon. Konteksti huomioonottaen ne olivat laajuudeltaan kuitenkin varsin mittavat. Suhteiden kehittämällä ja laajentamisella oli rajansa ja niitä oli kehitettävä kylmän sodan kontekstissa, jossa Unkari oli osa itä-blokkia ja Varsovan liiton jäsen, kun taas Suomi oli puolueeton, mutta kapitalistinen valtio. Suhteiden rakentamisesta teki helpompaa Suomen poikkeuksellinen asema kylmässä sodassa, sillä puolueettomana valtiona se sijaitsi molempien blokkien välissä ja omasi hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Suomen asemasta poikkeuslaatuisen teki myös sen Neuvostoliiton kanssa solmima YYA-sopimus.

Seikka, joka mahdollisti Unkarin ja Suomen lähentymisen, oli oppi rauhanomaisesta rinnakkaiselosta ja sen mukainen politiikka. Stalinin kuoltua omaksui Neuvostoliitto ja samalla sen eurooppalaiset satelliitit rauhanomaisen rinnakkaiselon johtavaksi oppirakennelmakseen. Sota kahden blokin välillä ei enää ollut välttämätön,

³⁴⁴ MOL, XIX-J-1-j-Finn. 37d. 1-001386/25-1969KÜM. Kekkonen elnök látogatásának finnországi visszahangja. Helsinki, 1969. November 9., Ágoston Béla.

³⁴⁵ Ks. Kádárin Suomen vierailusta Vares 2006, 222–227.

vaan kapitalistiset valtiot olivat kaatuva omaan mahdottomuuteensa sekä siirtyvä ajan myötä rauhanomaisesti sosialismiin. Rauhanomaisen rinnakkaiselon opin mukainen politiikka tarkoitti yhteiskuntajärjestelmien kilpailua elämän kaikille osa-alueilla rauhanomaisin keinoin. Sen mukaan sosialismi oli lopulta voittava. Mikäli yhteiskuntajärjestelmien jyrkkä vastakkainasettelu olisi säilynyt itäblokin johtavana ulkopoliittisena päämääränä, ei sosialistinen Unkari olisi samassa mittakaavassa voinut alkaa rakentaa ja lähentää suhteitaan kapitalistiseen Suomeen.

Toinen seikka, joka mahdollisti Unkarin ja Suomen suhteiden kehittämisen, oli Suomen puolueettomuus ja ylipäätään puolueettomien maiden asema kylmässä sodassa. Puolueettomilla valtioilla oli keskeinen rooli rauhanomaisen rinnakkaiselon mukaisessa politiikassa. Ne kuuluivat ns. 'rauhan vyöhykkeeseen', eivät vihollisleiriin. Niiden avulla, ts. niitä hyväksikäyttäen, rauhanomaista rinnakkaiseloä oli toteutettava. Varsinkin Suomi, jolla oli YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa, omasi suuren välinearvon itäblokin tavoitteiden toteuttamisessa. Näihin tavoitteisiin kuuluivat mm. toisen maailmansodan jälkeisten rajojen ja Itä-Saksan tunnustaminen sekä itäblokin valtioiden aseman kansainvälinen hyväksyttäminen. Myöhemmin tähän joukkoon lisättiin Euroopan turvallisuutta ja yhteistyötä käsittelevän kokouksen koollekutsuminen.

Suomen puolueettomuus oli myös jotakin erityislaatuista verrattuna muihin puolueettomiin valtioihin. Muut puolueettomat valtiot, kuten Sveitsi, Ruotsi ja Itävalta, pyrkivät olemaan puolueettomia sodan aikana, kun taas Suomi rauhan aikana. Suomen puolueettomuus saikin lisänimen rauhantahtoinen, sillä se pyrki edistämään rauhan asiaa ja estämään uuden sodan syttymisen. Suomen asema sodan syttyessä olisikin ollut kyseenalainen, sillä sitä sitoi YYA-sopimus Neuvostoliittoa kohtaan. Kekkonen hallinnon puolueettomuuspolitiikkaa kutsuttiin myös aktiiviseksi, sillä se pyrki monin keinoin, kuten kansainvälisin aloittein, purkamaan jännitettä Euroopassa. Puolueeton Suomi oli monessa suhteessa hyödyllinen yhteistyökumppani niin Unkarille kuin koko itäblokillle.

Jo ennen Kádárin kauden alkua oli Unkari alkanut lähentyä Suomea, varsinkin epävirallisella tasolla Suomi-Unkari-seuran kautta. Unkarin kansannousu keskeytti tämän kehityksen, mutta suhteet alkoivat kuitenkin pikaisesti uudelleen lämmetä, joskin eivät virallisella tasolla. Kekkonen hallinto ei ottanut osaa länsimaiden YK:ssa tapahtuvaan Unkaria, Kádária ja Neuvostoliittoa koskevaan kritiikkiin. Taustalla olivat Suomen osalta reaalioliittiset seikat, sillä se pyrki toimimaan mahdollisimman puolueettomasti ja niin, ettei Neuvostoliitto katsonut sen toimivan sitä vastaan. Unkari pyrki YK:ssa käyttämään Suomea hyväkseen sen asialistalla olevaa ns. Unkarin kysymystä

käsiteltäessä. Tavoitteena oli koko kysymyksen poissaaminen YK:n päiväjärjestyksestä ja Kádárin johtaman Unkarin kansainvälisen aseman tunnustaminen ja vakiinnuttaminen. Suomen kautta Kádárin hallinto pystyi myös luomaan kansainvälisiä suhteita – varsinkin epävirallisten kanavien kautta länteen.

Maiden lähentymistä edesauttoivat entisestään suomalaisten poliitikkojen epäviralliset vierailut Unkariin. Vuoden 1959 aikana sekä parlamentin toinen puhemies Johannes Virolainen että pääministeri V. J. Sukselainen vierailivat Kádárin johtamassa Unkarissa. Merkittävä siirtymä epävirallisista suhteista lähemmäksi virallista tasoa tapahtui kesällä 1959, jolloin maat solmivat uuden kulttuurisopimuksen. Sopimus oli voitto Unkarille, sillä kulttuurivaihdosta tehtiin virallista ja valtion valvonnan alaista. Tästä lähtien Unkari pystyi virallisesti ja hyväksytysti levittämään ’oikeaa tietoa’ Suomessa ja propagoida sosialistista Unkaria suomalaisille. Maiden väliset suhteet kehittyivät uuden vuosikymmenen alkaessa sille tasolle, että maat päättivät nostaa suhteensa diplomaattiselle tasolle 1. päivänä maaliskuuta 1960. Suomi oli ensimmäinen kapitalistinen valtio, joka solmi diplomaattisuhteet Kádárin hallitseman Unkarin kanssa.

Vuodesta 1963 muodostui varsin merkittävä vuosi Kádárin Unkarille. Unkarin kysymys poistettiin YK:n yleiskokouksen asialistalta pysyvästi vuoden 1962 lopulla, sillä Kádárin hallinto oli luvannut vastineeksi julistaa täyden armahduksen kaikille kansannousuun osallistuneille. Tämä tapahtuikin maaliskuussa 1963, jonka jälkeen maan kansainvälinen asema alkoi nopeasti kehittyä. YK:n pääsihteeri U Thant vieraili Unkarissa kesällä 1963 ja vierailua pidettiin onnistuneena ja menestyksenä Kádárin hallinnolle. Seuraavan vuoden mittaan useat länsimaat nostivat suhteensa diplomaattiselle tasolle Unkarin kanssa. Huomionarvoista on, että tämä prosessi lähti käyntiin yli kolme vuotta Unkarin ja Suomen diplomaattisuhteiden solmimisen jälkeen. Suomi näytti noudattavan täysin omaa politiikkaa suhteissaan Unkariin.

Näyte Unkarin ja Suomen hyvistä suhteista saatiin toukokuussa 1963, jolloin presidentti Kekkonen vieraili epävirallisesti Unkarissa palatessaan Jugoslavian valtiovierailultaan. Vierailu tapahtui siis jo ennen U Thantin Unkarin vierailua. Vaikka Kekkonen matka oli yksityisluontoinen, ei se silti ollut vailla poliittista merkitystä. Kekkonen oli ensimmäinen länsimainen valtionpäämies, joka ylipäätään vieraili Kádárin johtamassa Unkarissa. Suomen presidentti tapasi koko Unkarin poliittisen kerman – mukaan lukien Kádárin, jonka kanssa hän keskusteli kahdenkeskisesti usean tunnin ajan. Unkarilaiset eivät kuitenkaan olleet täysin tyytyväisiä vierailuun, sillä suomalaiset vieraat olivat vältelleet mm. poliittisia teemoja, eikä kaikkia vaikuttamismahdollisuuksia

ollut käytetty hyväksi. Kekkonen oli tavannut liian vähän tärkeitä henkilöitä sekä vierailun virallinen tulkki oli ollut epäpätevä tehtävänsä.

Kekkonen vierailu oli kuitenkin kaiken kaikkiaan onnistunut ja menestys Unkarin osalta. Vihdoin Kádárin hallinto sai laajennettua kansainvälisten ystävien kerhoaan ja tätä isännät myös pyrkivät markkinoimaan muulle maailmalle. Vierailua voidaan pitää myös pelinavauksena maiden välisiä suhteita kehitettäessä ja hyvätahdonosoituksena Suomen ulkopoliittisen johdon osalta Kádárin hallintoa kohtaan. Se oli käännekohta maiden välisissä suhteissa, sillä sitä seurasi aktiivinen suhteiden kehittämisjakso. Kekkonen vierailu mahdollisti maiden välille sekä laajempien suhteiden kehittymisen että tulevat vastavuoroiset valtiavierailut.

Kekkonen vierailun jälkeen unkarilaiset saivat itseluottamusta kahdenvälisiä suhteita kehitettäessä. Ongelmana oli kuitenkin se, että Unkari halusi suhteiden kehityvän virallisella tasolla, kun taas Suomi tahtoi pitää ne epävirallisina. Unkarille suhteet puolueettomaan Suomeen olivat tärkeitä, sillä ne toimivat näyteikkunana länteen ja esimerkkinä rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Suomi pyrittiin saamaan lähemmäksi itäblokkia ja niitä piirejä, jotka kannattivat maan virallista ulkopoliittista linjaa ja puolueettomuuspolitiikkaa, oli jatkossa tuettava enemmän. Kekkonen kansainväliset aloitteet – kuten aloitteet ydinaseettomasta Pohjolasta sekä Suomen ja Norjan välisen rajan rauhoittamisesta – olivat Unkarin ja koko itäblokin osalta kannattamisen arvoisia ja osoituksia Suomen hallinnon aktiivisesta puolueettomuuspolitiikasta. Sen lisäksi, että Suomen kautta Kádárin hallinto pystyi ajamaan koko sosialistisen blokin etuja, toimivat Unkarin ja Suomen suhteet esimerkkeinä muille kapitalistisille valtioille näiden kehittäessä suhteitaan sosialistisiin maihin. Unkarin ja Suomen laajat suhteet olivat käytännön esimerkki rauhanomaisesta rinnakkaiselosta.

Oleellista Unkarille oli valtiavierailujen sarjan jatkuminen. Ennen kaikkea niistä oli tehtävä virallisia. Unkarin kutsuvieraslistan kärjessä oli itseoikeutetusti presidentti Kekkonen ja seuraavana seurasivat sekä ulkoministeri, ulkomaankauppaministeri ja Kekkonen lähipiiriin kuuluneet henkilöt. 1960-luvun mittaa entistä tärkeämmäksi tulivat taloussuhteiden kehittäminen Suomen kanssa, sillä Unkarin taloudellinen tilanne oli varsin heikko. Kádárin poliittiseen ajatteluun kuului kansan tyytyväisenä pitäminen, jotta vuoden 1956 tapahtumat eivät enää koskaan kävisi toteen. Tätä varten valtion talouden tuli olla kunnossa. Valtiovierailut olivat tärkeitä myös sekä symbolisesti että konkreettisesti, sillä 1960-luvulla kahdenvälinen kanssakäyminen ja diplomatia olivat voimissaan.

1960-luvun puolivälistä lähtien alkoivat unkarilaiset tukeutua entistä enemmän vanhaan heimoretoriikkaan. Suomen ja Unkarin väliset suhteet olivat maailmansotien välisenä aikana perustuneet pitkälti heimoaatteelle, mutta toisen maailmansodan jälkeen käsite sai taantumuksellisen leiman ja se liitettiin voimakkaasti Horthyn - ajan hallintoon. 1950-luvun mittaan Unkarissa huomattiin kuitenkin käsitteen propaganda-arvo, sillä Suomessa monissa piireissä eli vielä voimakkaasti heimosympatioita Unkaria kohtaan. Käsite valjastettiin uuden järjestelmän käyttöön ja sen painoarvon uskottiin tulevaisuudessa vähentyvän. Heimoretoriikka kuitenkin voimistui 1960-luvun mittaan, sillä Unkarin hallinto käytti sitä välineenä solmiessaan suhteitaan Suomeen. Unkarin hallinnolle heimosukulaisuus oli lähinnä propagandaväline suhteiden luomisessa Suomeen. Käsitteelle pyrittiin antamaan uutta sisältöä, sillä ajan myötä siihen liitettiin ajatus Unkarin ja Suomen valtioiden välisestä monipuolisesta yhteistyöstä. Sukulaisuusteema päivitettiin ja sen ei katsottu enää edustavan pelkästään romanttista ja etnografista sukulaisuutta, vaan myös edistystä ja moderniuutta.

Kremlin johdon vaihtuminen ei juuri vaikuttanut Unkarin Suomi-suhteisiin, vaikkakin suhteissa elettiin vallanvaihdon jälkeen pientä suvantovaihetta. Unkarin johto ei ollut vielä täysin selvillä Kremlin uudesta johdosta ja siitä, minkälaiset suhteet Kekkonen hallinnon ja Kremlin välille kehittyisi. Lopulta kaikki näytti pysyvän lähes ennallaan ja täten Unkarin Suomi-suhteita pystyttiin jälleen alkamaan kehittämään. Mikäli Kremlin uusi johto olisi ajautunut törmäyskurssille Suomen ulkopoliittisen johdon kanssa tai jos Suomen Neuvostoliitto-suhteet olisivat selvästi heikentyneet, olisivat ne suoraan vaikuttaneet myös Unkarin ja Suomen välisiin suhteisiin. Ilman hyviä suhteita Neuvostoliiton kanssa ei Suomella olisi voinut olla myöskään hyviä Unkari-suhteita. Neuvostoliitto toimi Unkarin ja Suomen suhteissa 'isonaveljenä' ja oli ns. avainpelaajan asemassa.

Suomen puolueeton asema ja puolueettomuuspolitiikka olivat ratkaisevassa asemassa, kun Unkari kehitti ja laajensi suhteitaan Suomeen. Puolueettomuus oli kuitenkin kylmän sodan aikana ongelmallinen käsite, sillä sen sisältö riippui pitkälti määrittelijästä. Suomen puolueettomuutta kutsuttiin itäblokin maiden keskuudessa sekä aktiiviseksi, rauhantahtoiseksi että 1960-luvun mittaan myös positiiviseksi. Suomen puolueettomuus oli poliittisesti positiivista, sillä se pyrki taistelemaan rauhantilan säilymisen puolesta. Positiivinen puolueettomuus oli pohjiltaan anti-imperialistista ja lähellä itäblokin etua. Muut Euroopan puolueettomat valtiot pyrkivät puolestaan pysymään puolueettomina, mikäli sota syttyisi, eikä tämä sopinut yhteen itäblokin kansainvälisen politiikan 'ra-

kennuspalikoiden' kanssa. Suomen positiivinen puolueettomuus oli käytännöllistä ja täten hyödyllistä sosialistisille valtioille.

Tiivis osa Unkarin Suomi-suhteita olivat suhteet Suomen puoluekenttään. Tärkeimmällä sijalla olivat MSZMP:n suhteet SKP:n sekä SKDL:n kanssa, mutta jo 1960-luvun alusta lähtien oli se pyrkinyt kehittämään kontaktejaan Suomen sosiaalidemokraattien kanssa. Porvarillisista piireistä suhteet Maalaisliittoon olivat tärkeimmät, sillä puolue oli sekä vankka Kekkonen ulkopoliittisen linjan kannattaja että vähemmän konservatiivinen kuin Kokoomus. Kremlin uuden johdon painotuksen myötä tuki Unkari kansanrintamahallitusten pystyttämistä Eurooppaan. Suomessa kansanrintamahallitus muodostettiin vuonna 1966, mikä herätti optimismia itäblokkissa, mutta Suomi jäi ai-noaksi ei-sosialistiseksi valtioksi, jossa kansanrintamahallitus lopulta saatiin aikaan.

Vuosien 1966–1967 mittaan Kádárin johto alkoi määrätietoisesti harjoittaa itsenäisempää ja aloitteellisempää ulkopoliitiikkaa. Unkarin johto oli tietoinen siitä, että useat sen taloudelliset ja yhteiskunnalliset ongelmat odottivat ratkaisuaan. Tähän itsenäisempään ulkopoliitiikkaan kuului tiiviimpien – ennen kaikkea taloudellisten – suhteiden kehittäminen länsivaltojen kanssa. Suomi toimi tässä projektissa eräänlaisena kanavana, sillä Suomen kautta Unkarin hallinto pystyi luomaan suhteita muuhun länteen.

Lopulta Unkari saavutti sen, mitä se oli kauan pyrkinyt saamaan aikaan: lokakuussa 1968 Suomen ulkoministeri Ahti Karjalainen suoritti virallisen vierailun Unkarissa. Ajankohta oli poikkeuksellinen, sillä vierailu tapahtui vain kaksi kuukautta Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen. Muut länsimaat olivat jäädyttäneet suhteensa itäblokin maihin – mukaan lukien Unkariin, joka otti miehitykseen osaa. Unkarin ja Suomen suhteet eivät kuitenkaan Tšekkoslovakian tapahtumien johdosta huonontuneet. Päinvastoin, sillä Karjalaisen Unkarin vierailu oli jälleen Unkarin osalta menestys. Vierailun aikana Unkari ja Suomi solmivat uuden 5-vuotisen kauppasopimuksen sekä kävivät neuvotteluja taloussuhteiden edelleen laajentamisesta. Alun perin Karjalaisen vierailua oli suunniteltu ulkoministeritapaamiseksi, mutta siitä kehittyi lopulta täysimittainen valtiovierailu, sillä Karjalainen kävi neuvotteluja Unkarin koko poliittisen johdon kanssa lukuun ottamatta Kádária.

Seuraavasta vuodesta muodostui Unkarin Suomi-suhteiden kannalta merkittävin vuosi, mitä se oli kokenut. Syksyllä 1969 Suomen presidentti Urho Kekkonen vieraili virallisesti Unkarissa ollessaan pitkällä Itä-Euroopan matkallaan. Kekkonen vierailu oli Unkarin ja Suomen kahdenvälisen suhteiden sen aikainen huippukohta sekä merkittävä niin symbolisesti että konkreettisesti. Symbolisesti vierailu oli merkittävä,

sillä Kekkonen oli vasta toinen länsimainen valtionpäämies, joka vieraili Kádárin hallinnon Unkarissa virallisesti. Konkreettisesti vierailu oli tärkeä, sillä sen aikana solmittiin sopimukset viisumivapaudesta sekä taloudellisesta ja teknisestä yhteistyöstä. Kekkonen vierailu oli myös uusi käännekohta maiden välisissä suhteissa, sillä se mahdollisti tiiviimmän poliittisen kanssakäymisen. Vierailun jälkeen poliittiset delegaatiot molempiin suuntiin lisääntyivät entisestään. Unkarille se oli ennen kaikkea propagandavoitto, sillä puolueettoman Suomen valtionpäämiehen vierailu Unkarissa teki isäntämaasta vastaisuudessa entistä salonkikelpoisemman ja Budapestista hyväksyttävämmän vierailukohteen.

Keskeinen teema Kekkonen vierailun yhteydessä oli ETYK ja sen koollekutsuminen, jota Unkari yhdessä koko itäblokin kanssa pyrki markkinoimaan länsimaille. Helsingin tarjoaminen konferenssin pitopaikaksi oli Unkarille ilouutinen ja sai sen entisestään painottamaan kokouksen järjestämisen tärkeyttä. Kádárin hallinto piti ETYK:n järjestämistä Euroopan turvallisuuden kannalta elämän ja kuoleman välisenä kysymyksenä. Puolueeton Suomi näytti täyttävän tehtävänsä ja omaksuvan sille kuuluvan roolin.

Kaiken kaikkiaan Suomella oli kaksijakoinen rooli Unkarin ulkopoliitikassa. Toisaalta sen Suomi-suhteista oli oltava hyötyä sille itselleen, mutta toisaalta myös koko sosialistiselle blokille. Suomen kautta Unkari pyrki solmimaan niin poliittisia kuin taloudellisia suhteita muuhun länteen. Unkarin tavoitteena oli hyötyä Suomesta myös sekä poliittisesti että taloudellisesti. Se pyrki Suomi-suhteidensa avulla kiillottamaan omaa kansainvälistä imagoaan sekä saamaan poliittista tukea kansainvälisillä foorumeilla. Taloudellisessa mielessä maiden väliset suhteet jäivät marginaalisiksi, mutta työn tekemistä niiden laajentamiseksi ei kuitenkaan koskaan lopetettu. Unkari pystyi hankkimaan Suomesta kuitenkin tietotaitoa tekniikan saralla, mikä oli elintärkeää sen taloudellisen sektorin kehittämisessä ja kilpailussa kapitalistisia yhteiskuntia vastaan. Vuoden 1959 kulttuurisopimus oli Unkarin hallinnolle myös edullinen, sillä sen avulla Unkari pystyi levittämään itselleen hyödyttävää propagandaa, ts. 'oikeaa tietoa' itsestään ja sosialismista, Suomessa.

Sosialistisen blokin kannalta Unkarin suhteet Suomeen olivat hyödylliset, sillä Suomea ja sen puolueetonta asemaa hyväksikäyttäen Unkari pystyi ajamaan itäblokkille tärkeitä asioita eteenpäin. Näihin asioihin lukeutuivat mm. rauhan asian edistäminen, kansainvälisen jännityksen vähentäminen ja taistelu imperialismia vastaan. Suoraan itäblokkille edullisia asioita olivat myös Kekkonen kansainvälistä poliittista aloitteet sekä

Helsingin tarjoaminen ETYK:n pitopaikaksi. Unkarin ja sosialistisen leirin kannalta puolueeton Suomi oli täten varsin hyödyllinen kumppani.

Unkarin Suomi-suhteita ei silti pidä yliarvioida. Ne olivat pitkälle riippuvaiset Neuvostoliiton hyvästä tahdosta. Suomea ei myöskään voinut luokitella liittolaiseksi, sillä se omasi kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän. Suhteiden luominen Suomeen omasi rajansa, joita ei ollut sopiva ylittää. Suomen kansainvälinen rooli ja painoarvo olivat myös rajoitetut, eikä pienellä Suomen kokoisella valtiolla ollut mahdollisuuksia vaikuttaa merkittävästi kansainvälisessä politiikassa kylmän sodan aikana. Suomi ei Unkarin näkökulmasta kuitenkaan kuulunut vihollisleiriin, vaan oli eräällä tavalla 'vaaleanpunainen' ja lähempänä sosialistista blokkia kuin yksikään toinen puolueeton valtio Euroopassa. Tässä mielessä suhteiden kehittäminen Kekkonen johdon Suomeen oli helpompaa ja yksiselitteisempää kuin yhteenkään muuhun Euroopan ei-sosialistiseen valtioon.

LÄHDELUETTELO

I Alkuperäislähteet

1. Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki

Ahti Karjalaisen yksityisarkisto (AKA)

076 Ulkoministeri Karjalaisen muistiot keskusteluista 1965–1970

201 Ulkoministerin puheet 1968

Magyar Országos Levéltár (MOL), Budapest

Külügyminisztérium (KÜM)

XIX-J-1-j-Finnország

XIX-J-1-k-Finnország

MSZP Központi vezető szervezet (M-KS)

M-KS-288-5 Politikai Bizottság

M-KS-288-32 Külügyi Osztály

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA), Helsinki

5/C27 Unkari

7/D2 Maailmanpolitiikka: Unkarin kysymys

7/E Unkari

66/C Unkari

94/B Unkari

113/U2 Unkarin kysymys YK:ssa

Tasavallan Presidentin Arkistosäätö, Orimattila

Urho Kekkosen arkisto (UKA)

22/8 Vierailut 1963–66

22/13 Valtiovierailut Romaniaan, Unkariin ja Tšekkoslovakiaan 1969

Urho Kekkonen elektroninen arkisto (UKEA)

<http://www.kansalliskirjasto.fi/kokoelmatjapalvelut/merkkihenkilot/kekkonen.html>

2. Painettu alkuperäismateriaali

Kekkonen, Urho, *Urho Kekkonen päiväkirjat 2, '63-'68*. Toim. Suomi, Juhani. Helsinki: Otava 2002.

Kekkonen, Urho, *Urho Kekkonen päiväkirjat 3 1969–74*. Toim. Suomi, Juhani. Helsinki: Otava 2003.

Romsics, Ignác (Szerk.), *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999 II*. Budapest: Osiris Kiadó 2000.

Rónai, Rudolf, *Unkarin kansantasavallan ulkopolitiikan luonteenomaisia piirteitä. Esitelmä Paasikivi-Seuran kokouksessa 14.3.1974*. Paasikivi-Seuran monistesarja N:o 4. Helsinki: Paasikivi-seura 1974.

United Nations Report of the Special Committee on the Problem of Hungary. General Assembly Official Records, Eleventh Session, Supplement no. 18 A/3592. New York, 1957.

II Kirjallisuus

1. Aikalaiskirjallisuus ja muistelmat

Hyvärinen, Risto, *Virkamiehiä, viekkautta ja vakoilua*. Helsinki: Otava 2000.

Jakobson, Max, *20. vuosisadan tilinpäätös II. Pelon ja toivon aika*. Helsinki: Otava 2001.

Karén, Lauri, *Herrasmiehiä valepuvussa*. Juva: WSOY 1994.

2. Tutkimuskirjallisuus

Apunen, Osmo, *Linjamiehet: Paasikivi-seuran historia*. Helsinki: Tammi 2005.

Békés, Csaba, "A kádári külpolitika, 1956–68". *Rubicon*. 1998/1.

Békés, Csaba, *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztüében, 1945–1990*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2004 (Békés 2004a).

Békés, Csaba, "Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968–1989." *Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok*. Szerkesztette Gazdag, Ferenc & Kiss J. László. Budapest: Zrínyi Kiadó 2004 (Békés 2004b).

Békés, Csaba, "The 1956 Hungarian Revolution and the Western Great Powers." *Hungary 1956*. Ed. Hihnal, Paula & Vehviläinen, Olli. Tampere: Jäljennepalvelu 1995.

Békés, Csaba, Byrne, Malcolm & Rainer, János M. (ed.), *The 1956 Hungarian Revolution: A History in Documents*. Budapest: CEU Press 2002.

Bihari, Mihály, *Magyar Politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest 2005.

Borhi, László, "A magyar-amerikai viszony változásai, 1957–1978". *Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok*. Szerkesztette Gazdag Ferenc & Kiss J. László. Budapest: Zrínyi Kiadó 2004.

Borhi, László, ""Türni kell egymást". A magyar-amerikai viszony 1957–1967." *A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterében 1945–1968*. Budapest: Ister 2000.

Breslauer, George W., *Khrushcev and Brezhnev as Leaders: Building Authority in Soviet Politics*. London: George Allen & Unwin 1984.

Brown, Archie, "The Soviet Union and Beyond." *The Oxford History of the Twentieth Century*. Ed. Howard, Michael & Louis, WM. Roger. Oxford 2002.

Földes, György, "Barátság felsőfokon. Kádár és Hruscsov". *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életútjáról*. Szerkesztette Rácz, Árpád. Budapest: Rubicon-Aquila-Könyvek 2001.

Földes, György, "Kádár János külpolitikai nézetei (1957–1967)". *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Szerkesztette Pritz, Pál. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 2002.

Földes, György, "Kötélhúzás felsőfokon. Kádár és Brezsnyev." *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életútjáról*. Szerkesztette Rácz, Árpád. Budapest: Rubicon-Aquila-Könyvek 2001.

Fülöp, Mihály & Sipos Péter, *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest: Aula Kiadó Kft. 1998.

Gaddis, John Lewis, *The Cold War. The Deals. The Spies. The Lies. The Truth*. London: Penguin Books 2005.

Gati, Charles, *Hungary and the Soviet Bloc*. Durham: Duke University Press 1986.

Gecsényi, Lajos, "A magyar-osztrák kapcsolatok (1956–1964)." *Magyarország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok*. Szerkesztette Pritz, Pál. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 2002.

Gombos, József, *A finn "második köztársaság" politikatörténete 1944–2000*. Szeged: JGYF Kiadó 2001.

Gough, Roger, *A Good Comrade. János Kádár, Communism and Hungary*. London New York: I. B. Tauris 2006.

Hakovirta, Harto, "The Soviet Union and the Varieties of Neutrality in Western Europe". *World Politics*. Vol. 35, No. 4. July 1983. (JSTOR, JY)

Halmesvirta, Anssi, *Co-operation Across the Iron Curtain. Hungarian-Finnish Scientific Relations of the Academies from the 1960s to the 1990s*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House 2005.

Halmesvirta, Anssi (ed.), *Hungarologische Beiträge 14. Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2002.

Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino (ed.), *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Halmesvirta, Anssi, "Searching for the Social Man: Hungarian and Finnish Psychologists Collaborate". *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino, *Unkarin kansannousu 1956*. Helsinki: WSOY 2006.

Hentilä, Seppo, "Soviet Union, Finland and the 'Northern Balance', 1957–1963." *Europe, Cold War and Coexistence 1953–1965*. Ed. Loth, Wilfried. London: Frank Cass 2004.

Hobsbawm, Eric, *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*. Tampere 1999.

Honka-Hallila, Helena (toim.), *Meidän Unkari: Suomi-Unkari seura 1950–2000*. Helsinki 2000.

Huszár, Tibor, *Kádár – A hatalom éve 1956–1989*. Budapest: Corvina Kiadó 2006.

Huszár, Tibor, 1968. *Prága – Budapest – Moszkva. Kádár János és a csehszlovákiai intervenció*. Budapest 1998.

Hyrkkänen, Markku, *Aatehistorian mieli*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino 2002.

Kallenautio, Jorma, *Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopoliittikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan Unionin jäsenyyteen 1995*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005.

Kende, István, "Peaceful Co-Existence: Its Interpretation and Misinterpretation." *Journal of Peace Research*. Vol. 5, No. 4, 1968. (JSTOR, JY)

Kornai, János, *The Socialist System. The Political Economy of Communism*. Budapest: CEU 1992.

Kovrig, Bennett, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár*. Stanford California: Hoover Institution Press 1979.

Litván, György (ed.), *The Hungarian Revolution of 1956. Reform, Revolt and Repression 1953–1963*. New York: Longman 1996.

Marantz, Paul, "Prelude to Detente: Doctrinal Change under Khrushchev." *International Studies Quarterly*. Vol. 19, No. 4. December 1975. (JSTOR, JY)

Mattila, Anna-Liisa, "Heimotyön alkuvaiheista kulttuurisopimusten sisältöön". *Hungarologische Beiträge* 5. Toim. Lahdelma, Tuomo & Maticsák, Sándor. Jyväskylä: University of Jyväskylä 1995.

Navrátil, Jaromír et al. (ed.), *The Prague Spring '68*. Budapest: Central European University Press 2006.

Niklasson, Tomas, *Regime Stability and Foreign Policy Change. Interaction between Domestic and Foreign Policy in Hungary 1956–1994*. Lund: Lund University 2006.

Nyysönen, Heino, "Political Cultures in Urho Kekkonen's Finland and János Kádár's Hungary". *Hungarologische Beiträge* 18. *Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Oikari, Raija, "On the Borders of Propaganda and What Can Be Said: Hungarian-Finnish Cultural Relations during the Kádár-Kekkonen Era." *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2006.

Pohjonen, Juha, "In Kekkonen and Kádár We Trust". *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Pritz, Pál, "Magyarország helye a 20. századi Európában". *Magyarország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok*. Szerkesztette Pritz, Pál. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 2002.

Rácz, Árpád (Szerk.), *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életútrol*. Budapest: Rubicon-Aquila-Könyvek 2001.

Rainer, János M., *Imre Nagy: The Leader and Martyr. Bulletins on 1956. No. 1*. Budapest 2006.

Rainer, János M., *Nagy Imre. Politikai életrajsz II. köt. 1953–1958*. Budapest: 1956-os Intézet 1999.

Rautkallio, Hannu, *Kekkonen ja Moskova. Suomi lännestä nähtynä 1956–1962*. Helsinki: Tammi 1991.

Rentola, Kimmo, "Kekkonen and Kádár in the Soviet Sphere of Influence". *Hungarologische Beiträge 14. Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*. Ed. Halmesvirta, Anssi. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2002.

Rentola, Kimmo, *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Helsinki: Otava 2005.

Romsics, Ignác, *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó 2001.

Schöplin, George, "Hungary after the Second World War". *The Hungarian Revolution of 1956. Reform, Revolt and Repression 1953–1963*. Ed. Litván, György. New York: Longman 1996.

Seppinen, Jukka, *Urho Kekkonen – Suomen johtaja. Poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Gummerus 2004.

Shawcross, William, *Crime and Compromise. Janos Kadar and the Politics of Hungary Since Revolution*. London: Weidenfeld and Nicolson 1974.

Suomi, Juhani, *Urho Kekkonen 1956–1962. Kriisien aika*. Helsinki: Otava, 1992.

Suomi, Juhani, *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968–1972*. Helsinki: Otava 1996.

Tuikka, Timo J., "Kekkonen konstit". *Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2007.

Vares, Mari, "Policy of Friendship: The Image of Hungarian-Finnish Relations during the Kekkonen Era." *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989*. Ed. Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2006.

Vares, Mari, "President Kekkonen's Visits to Hungary in the 1960s: Satellite Policy in the Context of Kinship". *Hungarologische Beiträge 14. Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*. Ed. Halmesvirta, Anssi. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2002.

Williams, Kieran, *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968–1970*. Cambridge: Cambridge University Press 1997.

III Muut lähteet

Suomen Budapestin suurlähetystö,

<http://www.finland.hu/doc/fi/suurlah/lahlista.html>.

Unkarin historian elektroninen henkilöbibliografia,

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/>.

Unkarin sosialismin aikaa käsittelevä elektroninen tietosanakirja: kuka kukin on,

www.geocities.com/allamszocialismus/1.htm.

Unkarin sosialismin aikaa käsittelevä elektroninen tietosanakirja: poliittinen komitea,

http://www.geocities.com/allamszocializmus/kimics.htm#_pb.

Unkarin vuoden 1956 vallankumouksen tutkimusinstituutti,

<http://www.rev.hu/>.

LIITTEET

Liite 1:

Lyhenteet:

AKA	= Ahti Karjalaisen yksityisarkisto
EFTA	= Euroopan vapaakauppajärjestö
ETYK	= Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi
KÜM	= Unkarin ulkoministeriö
M-KS	= Unkarin Sosialistisen Työväenpuolueen keskuselin
MLF	= Monenkeskiset ydinasevoimat
MOL	= Unkarin kansallisarkisto (<i>Magyar Országos Levéltár</i>)
MSZMP	= Unkarin Sosialistinen Työväenpuolue (<i>Magyar Szocialista Munkáspárt</i>)
NATO	= Pohjois-Atlantin sotilasliitto
NKP	= Neuvostoliiton Kommunistinen Puolue
SDP	= Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue
SKDL	= Suomen Kansandemokraattinen Liitto
SKP	= Suomen Kommunistinen Puolue
SUS	= Suomi–Unkari-seura
UKA	= Urho Kekkosen arkisto
UKEA	= Urho Kekkosen elektroninen arkisto
UM	= Ulkoasiainministeriö
UMA	= Ulkoasiainministeriön arkisto
USA	= Yhdysvallat
YK	= Yhdistyneet kansakunnat
YYA-sopimus	= Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus

Liite 2:

MSZMP:n poliittisen komitean jäsenet 1960-luvulla

Apró Antal 1956–1980

Biszku Béla 1956–1980

Fehér Lajos 1956–1975

Fock Jenő 1957–1980

Gáspár Sándor 1962–1988

Kádár János 1956–1988

Kállai Gyula 1956–1975

Kiss Károly 1956–1962

Komócsin Zoltán 1962–1974

Marosán György 1956–1962

Münnich Ferenc 1956–1969

Nemes Dezső 1959–1980

Nyers Rezső 1969–1975, 1988–1989

Rónai Sándor 1957–1965

Somogyi Miklós 1957–1966

Szirmai István 1962–1969

Lähde:

http://www.geocities.com/allamszocializmus/kimics.htm#_pb, viitattu 6.11.2007.

Liite 3:

Unkarin ja Suomen edustustopäälliköt 1950- ja 1960-luvuilla

Unkarin edustustopäälliköt Suomessa

Ferenc Münnich, lähettiläs 1949–1950

Ferenc Dömötör, lähettiläs 1951–1954

József Szipka, lähettiläs 1954–1963

Sándor Kurtán, suurlähettiläs 1963–1968

Rudolf Rónai, suurlähettiläs 1968–1976

Suomen edustustopäälliköt Unkarissa

Uno Salomon Koistinen, asiainhoitaja 1950–1951

Lauri Hjelt, asiainhoitaja 1951–1957

Toivo Heikkilä, asiainhoitaja 1957–1960, suurlähettiläs 1960–1963

Reino Palas, suurlähettiläs 1963–1965

Olavi Raustila, suurlähettiläs 1965–1969

Martti Ingman, suurlähettiläs 1969–1973

Lähde:

<http://www.finland.hu/doc/fi/suurlah/lahlista.html>, viitattu 6.11.2007.